

આવૃત્તિ ૧ લી

પ્રત ૧૦૦૦

સય લક્ષ કર્તાને સ્વાધીન

કિંમત રૂ. ૩-૦-૦

મુદ્ર : મુદ્રાપ્રધાન :

કેશવ દા. ગો.

ખાણવા મહાનૃપ મન્દિર

૨૮૨ સ્થા, અમરાવતી

Uttarakhand Sahitya Akademi

भारी सहगत पुत्री
ते भी ना नां
पवित्र स्मरणने अर्पण

जन्म : ता. ८ : ११ १९०१] = [अन्तर्गत ता. १७ . ७ : १९२८

અમૃતમય આમરનાં તાનધન તેમનાં !

તારકા તુર મુર આખરે !

મુર હવનશિતિયથી તુ જતા શી પડી

જવનિય હૃદય સર્વત્ર ઘેરી !

તદપિ તુ તેમની તેમ રહી તા- !

સ્થૂળભાષી રાગી સુદ્ધમાર્દી

તુજ નવન ત્રિપ્તિ એ પ્રચમે વીધી

તુજ અમન દૃષ્ટિ પગ તેજ ત્યાહી !

જન્મ ને મૃત્યુ છે હ્રમય સુન્ન જગે,

હો બરે હ્રમયના પથ ન્યાનાં !

પણ ખરે મૃત્યુ એ અધિક સુન્ન તિસે

જ્યા ખીતે માન કુન રમણકથાના

પૂજ્ય સૌંદર્યા તુ મરી ગઈ, સુનાં !

ત્યા રહી મોક્ષનત્રી નગ્નપદ્મ ?

અન્ય જ્ઞાન-શબ્દો મયાં તુજ મુખે

ત્યાં કયા અવગ ધ્વનિ અગર પાડુ ?

સાન ને ચીરા નક્ષત્ર વર્ણનામી

તુજ જીવનચંદ્રની ફેરી પૂરી :

શુદ્ધ કૌમાર્ય ને સફળ દીધું, મુતા !—

રહી અમરીજ સેવા અધૂરી !

વૃદ્ધ માતાપિતા અધ ઉરબ્યોમમાં

અન્ય તારક છતાં નિમિર ભાળે ;

તોય નિજ હૃદયના હૃદયમાં જ્યોતિ તુજ

નર યરો હુમ ત્યાં કાઢી કાળે !

આજ આકાશનાં પગળ ઉઘડી ગયાં,

જ્યોતિની રેલ રેલાય સઘળે ;

આત્મ મુજ નાથ તુજ અસ્તના રંગમાં,

અમૃતનાં બિંદુ વેરાય હમણે !

તુંજ કવિતા હતી રક મુજ જીવનની,

દર્શનિકા હતી તુંજ મારી :

વિશ્વચેતન્યમાં ધન્ય વસજો, મુતા !

તુજ સ્મરણમાધુરી આ સ્વીકારી !

૨ મ રાજીવે.

નિવેદન

કૃતિના એ જ્ઞાનની મહાદ્વા છે, એ મેથુ આર્નોલ્ડનું આણીત મહામન આ "દર્શનિકા"ના વિમ્બન કાવ્યમા મનરૂપે દેખા દે છે, અને ગુજરાતના મનુષ્યમા એ કાવ્ય માગ જીવનની અર્થ મદી પરી થતા હુ મદાર, મુકીને કૃતકૃત થાકે હુ. દક્ષ દે, પયગમ્મ દે, કે કવિ દે, મી પોતપોતાની અતઃસ્થોતિના પ્રમાણમા માનવજીવન અને વિશ્વ મખધના અનેક ગૂઢ કાયદાઓ ઉદ્યમાનો પ્રવલ દગતાજ મ્હા છે, કામળુ કે આ દેખીતા વિશ્વના પોવાણુ ને અધારમા નિલગતિમાન ચંતન્ય પોનાના કિરણ પ્રસંગવલુ જ મ્હુ છે હુ ગૂઢ હુ તે પ્રત્યક્ષ થાકે, એ ચંતન્યની એક જ મહેમદ છે, અને એ પ્રત્યક્ષ થાય છે ત્યાજ ને ચંતન્યની મિદિ છે. વિશ્વચંતન્ય પ્રભુ પણ મહાવિશ્વરૂપે પ્રત્યક્ષ થો છે, એજ એના અમ્બિનની સિદ્ધિ છે જગતને પ્રભુના અન્નિવને માટે ખીજા પુનરાની જરૂર નથી.

કવિતાની માથે તત્ત્વદર્શન એ મળથીજ માગે પ્રિય પ્રિય છે, અને માગે માળ વાની નાની કુમરમાજ એક નરદગી મિદ્ધ ચોગીનો મને મખદ થતા દનો, જેની કૃપાથી મનુષ્ય અને પ્રભુના મહામખધના કેળવાકે ગૂઢ પ્રદેશ બળી મારા હૃદયનું આકર્ષણ થયુ હતુ, અને તેની જ કૃપાથી પોષામિદ્ધિના મમ પણ હુ મેળવી મકપો દનો મારી હરકે કવિતામા તત્ત્વદર્શનના એના અનેક મૂલો મળથી જ પડેલા છે, એ ખીજને મે જ્ઞાનજન જગતના મહાન તત્ત્વજીઓના પુમ્તમના વાચન અને મનમથી મનન સિચન અને પોષણુ આપ્યુ છે, અને આજે ને માગ હૃદયમા સુજ મ્હાપે કામળુ અને શબ્દુ છે કવિતા અને તત્ત્વદર્શનનો મહાસોમ મિરન છે હતા આખાનિકે હ, સા મોટા કવિઓમા

ભાર અને કપાની જોડી વિશેષતા છે, નેપથી તત્ત્વ જ્ઞાનની પણ
 છે, કાણ કે જોયા કવિહૃદયમાં વિશ્વરૂપતત્ત્વનો તણખો પોતાની વ્યાજ્ઞા અને
 જ્યોતિ વડુ સ્પષ્ટપણે પ્રગળે છે તત્ત્વજ્ઞાનને કવિતામાં ઉતારવાનું કાર્ય
 મૃદુ વિષ્ટ છે, તે તો ખગ કવિઓ જ જાણે છે કવિતાના પ્રસાદને તત્ત્વ
 જ્ઞાન તન્ન વાળતા માગમાં ભાર ભોગ ખડખ અને ડાંડી ખીણોની બાંધ
 હોય છે, અને કવિનું હૃદય જે મદ્યમનન જાગ્રત અને રમતી અખડ
 સેર ઉગ્રાડતુ નથી ગેર તો એ કવિતાનો પ્રસાદ એ ખડખ સાથે અથ
 ધાવને ઊભાભિન્ન થાય, અગર તે ઊડી ખીણોમાં પડીને અદૃશ્ય થઈ
 નય કવિ કવને એથી એરી તત્ત્વજ્ઞાનનું વિચારપ્રધાન કવિતા લખતા
 મન જાગ્રત રહેતું પડે છે, નહીં તો વિચારના શુદ્ધ માગમાં કવિતાનો
 રંગ સ્ફુર્તિ જાળવે અદૃશ્ય થાય છે, અને અતે એવું તેખન શુદ્ધ કવિતા
 લેખે નહીં, પણ પદ્યમાં સ્વાયત્ત સ્થૂળ વિચારોરૂપે જ ગ્રહી જાય છે
 અગ્રેજ તત્ત્વ શંક મદ્યમન વર્ણવર્ધની એરી સેક્ટો ને હનરો પકિતઓ
 ગરરૂપે જ ગણાય છે, તે એજ મગ્ધને લીધે એ બધા અગ્રેજ
 નાદિવ્યના અભ્યાસીઓને વિદિત છે આ વિસ્તૃત કાવ્યમાં કવિતાના આત્મા
 રૂપ રસ અને કપના અખડપણ વડે છે કે નહીં, અને એમાં કોયેતુ
 તત્ત્વજ્ઞાન કાવ્યના સ્વાભાવિક ઉચ્ચ પ્રસાદને ઓછી ગીને શુભ્નમાં ઉતારી
 દે છે કે નહીં, તે તો નમિક અને રમત વાચકને જોવાગે તે ખડ

હવે આ કાવ્યમાં ઉત્તમ માટે ચોક્કસ સંદોષુ અર્થો કહી દેના
 હવિન ધારૂ છુ કણ મમાથી જેમ ભિરમ જાણે છે, તેમ તેમથી
 જ્ઞાનનો જ્ઞાન ગમ પણ હવે પામે છે હાંસ ૧૧ રાજા જૂનાઈ
 મમા માગી મોગી પુરી લાડી માગી પડી પ્રનુસ જુ માર, તે ઉપર
 માટે અમાર પામે એક પ્રગ્નિમાન્ય જખનુ એરી મન મિત્રા ને
 નમરૂપીઓની સુગાં દતી જુવનગની નીત વેળાના અને કવચ મીત્ર
 પ્રમગના અનુભવેમાથી પમાર થઈ મ જાનની ડાંડી સાનેજ મા
 હવમા ખરી દતી મારી પુના નેનો માગે નિર્મળ ને ડાંડી સેદ મરી

પુત્રીના દૃશ્ય કે અદૃશ્ય રૂપમાં પણ તેવો જ અર્ખડપણો વહેતો રહ્યો છે. તો પછી આ ખાનગી જોડને હું કવિ હોવાથી શું બહેર રૂપ આપું? એમાં તો મારા સ્નેહને નાનમજ લાગે. એવો પ્રસંગ તો વિશ્વવદનનો સૌંદર્યપ્રસંગ જ કહેવાય. તીવ્રમાં તીવ્ર શારીરિક અને માનસિક વેદનાએ મારા હૃદયને વિશ્વચૈતન્યમાં અને સ્નેહના વિશ્વધર્મમાં શાંતિ અને સ્થિરતા અનુભવતું કીધું હતું, એટલે હવેનમરના માસ અનુભવેનો પાક ઉનારવો, એજ મારે માટે ઇષ્ટ આગ હતો. એ વિગારોમાં 'દર્શનિક' કાવ્યનો ઉદ્ભવ થયો. એ કાવ્યની ખીજરૂપ એક કડી કોઈ ધન્ય પથે ધણું વર્ગો પર લખાઈ હતી, તે મારી નોંધપોથીમાં પડેલી એકાએક મારી નગરે પડી. તે કડી આ પુસ્તકના ૧૧૧મા મુકતકમાં સમાવડી આ રહી :

"હુખને હુખ જે લેય આ જગતમાં,

તે ન ગાણે અર્ધી મુખ કદાપી;

હુખ માટેજ જે હોત દુનિયા કીમી,

તો કદી નરક ના જોત પાપી;

મુખ વિના પાપ નહીં, હુખ વિષુ પુણ્ય નહીં,

વિશ્વનુ એજ બહું ઉખ્યાણું :

દિવસ વિષુ તાપના તીવ્ર વ્યાપાર કયાં,

રાત્રિ વિષુ બન્ય કયમ વિશ્વ માણું ? "

આ કાવ્ય તા. ૧૫મી ડીસેમ્બર ૧૯૨૯ને રોજ લખવાનું શરૂ કીધું, અને તા. ૩૧મી માર્ચ ૧૯૩૦ને દિને પૂર્ણ થયું, એટલે સામાન્ય માસની હુકી મુદ્દતમાં આ ૭ હજાર લીટીનો પ્રવાહ અખડપણે વહેા અને બદરૂપ પામ્યો. એ અરસામા ધધાનો વ્યવસાય, માંદગી વગેરે અનેક ઉપાધિઓ તો આક્રુજ હતી, પણ મોટે ભાગે રાત્રિની શાંતિમાં એ કાવ્ય લખાઈને પૂરું થયું. મારી સદ્ગત પુત્રીની પ્રશસ્તિરૂપે પણ આ કાવ્ય તો

માને મન મગમવ-પત્ર છે. નવના કલ્યાણુમા અક્ષિનુ કલ્યાણુ પશુ
મમાર્થે વલય છે.

આ વિમ્બન કાવ્યની વ્યના નવ ખડમા વહેચી દેવામાં આવી છે,
અને 'કવિકા'મા જેમ છગ મુક્ત છે, તેમ આમાં પણ મલલુગદની
મે કડીનુ મુક્તિયુગ્મ ગમવામા આવ્યું છે. દરેક મુક્તિયુગ્મ વ્યપૂર્ણ છે,
અને વ્યવસ્થા એકમ નરીકે તેને આગળ પાછળના મગધની ખામ આવ
મગધ નથી, તેમ છતાં વિચારપ્રવાદમા નો દરેક મુક્તિયુગ્મ આખા ખડનુ
મુક્તિયુગ્મ અમ ચક્રને રહે છે. આ વ્યનાકુળથી કાવ્ય દીર્ઘ બનીને કાવ્ય
આપતુ નથી અને રમ આખડ ગમે છે. પ્રત્યેક મુક્તિયુગ્મ એક એક
માનેટ જેવું છે. સાચા વર્ણનકાવ્યો, કે તત્ત્વસંનયુક્ત વિચારપ્રધાન વિગ્ન
કાવ્ય માટે આ વિધિ વાચકને કાવ્યનો રમ આખડ વાળવવા માટે મલલ-
રૂપ ચક્ર પડે છે, એવી માની ગ્રહ છે. દુનિયાનાં બધાં મોટાં કાવ્યો
બધાં એક જ છદમા વ્યાપા છે, અને તેમા જ કવિની કળાની ખડી
પગ્મ અને નિહિના સ્થાન થત રાકે છે.

માનવગતિ દરજે વારથી પેાનાના જ્ઞાનમગ્ધમા રમેનું કુગ્ની રવી
છે, અને ધર્મના આધ્યાત્મિક નવે નાથે વિજ્ઞાને પણ માનવજ્ઞાનને વધા-
વાને હૃદ અને મિદ્ધ પણ પડ નકવા કદ જેવો તેવો કાવ્યો આપેો નથી
વિજ્ઞાનને નુ તત્ત્વજ્ઞાનથી વિરુદ્ધ સેવાનુ માનવો નથી. પ્રકૃતિ જે પુગ્મ
અર્થાત છે. તેના મગધવ્યવસ્થા નિયમનુ જ્ઞાન પુગ્મને મગધવા માટે
તત્ત્વજ્ઞાન જેટલું જ અગમ્યનુ છે આ કાવ્યમાં મે ધર્મ, તત્ત્વજ્ઞાન નાને
વિજ્ઞાનનો નમનવધ કાવ્ય સ્થાને રાધે છે. અગમ્ય પ્રચલિત માનવનુ ધર્મને
પુગ્મ ગત્તે એ અદના જ છે, કાવ્ય કે અગમ્ય મગધને એક જ અમ-
ધર્મની જુની જુની ગાથા જેવ છે. વિષ અને વિષનિયમનુ અમ જ્ઞાન
જેવે થયુ છે. તે એ બધી જુની જુની પ્રચલિત ધર્મસિદ્ધિઓ પડે. તેને
મનને વિષનું એક જ ધર્મ અમ છે, અને તે સ્નેહને વિષધર્મ છે,

માનવજાતના મહાધર્મ છે. એ સ્નેહધર્મ હજી તો એક બાવના જ છે, પણ વિશ્વમાં માનવસમાજને અનેક મંડળોમાં ગ્રથિત કરવાના જે પ્રયાસો કેરેકર થયા છે ને થાય છે, તે એ મહાશક્તી શાખા ગમેલા જ છે. માનવ-જીવન હાલ છે તે કરતાં જ્ઞાનમાં બંધી આજીવી આગળ વધશે તેમ એ સ્નેહના વિશ્વધર્મ બાગી વધુ ખેંચાતું જશે. એ બાવના એક દિન, હજારો લાખો વર્ષો પછી પણ, સિદ્ધ થશે, એ કવિઓ ને પયમંજરીની કલ્પના અને આશા છે, અને એ આશા જે ચૈતન્યથી ઉદ્ભવવાઈ છે, તે ચૈતન્યજ તેને પોષીને સિદ્ધ કરશે એવી શ્રદ્ધા વધારે પડતી નથી.

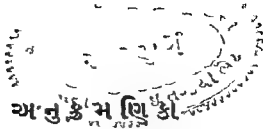
માનવજીવન અને વિશ્વસંબંધ માટે આજસુધીમાં એટલું સખાયું છે કે આ કાવ્યમાં કોઈને કશું નવું નહીં પણ લાગે એ સ્વાભાવિક છે. એકમ પર એકમ ઉમેરાઈ આંકડાઓ વધતા ગય છે, તેમ માનવનું જ્ઞાન પણ વધે છે. 'મારવો તો હાથી ને લૂટવો તો બહાર,' એ કહેવત પ્રમાણે મારી કાવ્યપ્રેરણાએ આ મોટા કાવ્યમાં માનવજાતના સચિત બંધારમાંથી લૂટ ચલાવેલી દેખાશે. એ લૂટ પણ આટલાહી લૂટ છે. સર્જક સદા જૂંટતો આવ્યો છે, પણ તે પાછું નવસ્વરૂપે બહુવાને માટે. વિશ્વનિયંતા કહ્યો, કે કાળબગવાન કહ્યો, એ જગતને એક આજીવી લૂટી બીજી આજીવી સમૃદ્ધ કરે છે. તમામ જીવનનું પુનરુત્થાન એમ જ થાય છે, અને સર્જક કવિની નવી સૃષ્ટિ પણ એવી જ બુની સૃષ્ટિની શૃંટમાંથી બધાય છે. સર્જકની કળા તેને પાછી નવી જીવત સૃષ્ટિની વ્યવસ્થામાં આવિર્ભૂત કરવામાં છે.

અને હૃદયના આઘાતમાંથી ઉદ્ભવેલું આ વિસ્તૃત કાવ્ય છપાઈને પ્રકટ થતી વેળા પણ હું મારા જીવનની તીવ્રમાં તીવ્ર વેદનામાંથી પસાર થાઉં છું, અને આ પ્રસ્તાવના એવી મહાવેદનાના અનેક ઉચ્ચાઓ વચ્ચે મળેલી બે શાંત ઘડીઓમાં સખાઈ છે, એ પણ પરમાત્માની કોઈ અદ્ભૂત વિભૂતિનું જ તત્ત્વદર્શન કરાવે છે. આ લખતી વેળા હું મહાવ્યથા

અનુભવી રહ્યો છું, અને આ કાવ્ય તેના પૂર્ણ સ્વરૂપમાં પ્રકટ થય્યું આ
 ગ્રંથ આખે હું એક સપ્તક કે નહીં, તે બાવિનું નિર્માણ છે, પણ આ
 મારી કૃતિ છેવી જ હોય તોપણ તેને મારી પ્રિય ગુર્જરદેવીના ચંદ્રમા
 મંદનાં મને આનંદ થાય છે. ગુર્જરીની નેવા જન્મભગ્ન મે યથાશક્તિ
 કાંપી છે, અને મારો છેલ્લો શ્વાસ જતા પણ તેના જ ચંદ્રમા માં
 જીવનભગ્ન તત્ત્વસ્થાન મૂકી ગયું, એથી વધુ અભિલાષમિદ્ધિ મારા
 આત્માને ખીંચી શી હોય? મન્યક્રમણમાં ગુજરાત આજે જગતભગ્ન
 મોખરે છે, તેમ કાવ્યમાહિત્યમાં પણ તે જલદી મોખરે આવે, એજ
 મારી અભિલાષ ને આશિષ છે. અસ્તુ !

મદ્રાસ,
 તા. ૬ ની મધ્યમ ૧૯૩૧

અરદેગર ફરામણ ખખરદાર

અનુક્રમણિકા

અપભ્રંશ

નિવેદન

ખડ પદ્યો	મુદ્રિતી અગ્નિચત્રા	મુદ્રા ૧ થી ૪૧
ખડ ખીન્ને	મૃત્યુનું દૃશ્ય	૪૨—૭૩
ખડ નીન્ને	હરનનું ગાન	૭૪—૧૦૩
ખડ ચોથો	વિશ્વમતી વેદના	૧૦૪—૧૨૮
ખડ પાચમો	ધર્મનાદનું કુશભસ	૧૩૦—૧૬૪
ખડ છઠ્ઠો	અનતતત્તની સામ્યા	૧૬૫—૨૧૫
ખડ સાતમો	વિશ્વચેતન્યનો યોગ	૨૧૬—૨૮૦
ખડ આઠમો	હરનનું રાધ્ય	૨૮૧—૩૩૬
ખડ નવમો	સ્નેહનો વિશ્વધગ	૩૩૭—૩૭૫
સરો તથા શુદ્ધિ		૪૮ ૪૦ — ૪૧૭

दर्शिका

राजवंशस्थ शोध वल्लभालय
वाराणसी
२२२२२२२२

ખંડ પહેલો

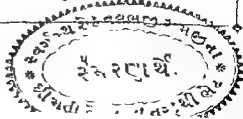
સૃષ્ટિની અસ્થિરતા

(અલ્પા ૭૬)

આજ આડસમા કાકે ઝેલે જાવે,
પ્રદીપે તે ઝીનસ મર્મ જાહે,
જર્ણ પડ્યુ સ્યામગુ પિચ્છ પાનાળમા,
તિમિન્બા યામિની નવ પૂરે,
અખલજે જ્યોત ન્યા ધ્રુવ કચ્છાવમા,
અગનમા અગન ત્યા દેમ દેખુ ?
સીંગલી આખડી ધીડલી પાખડી,
ગનદિનમા કળો ભેદ ભેખુ ?

કોટિ ઘટાડના કોટિ કોષે ન્યા,
અક્રમા અક ચિત્રમા હતા,
ગન હો, દિનમ હો, તેજ અધાર હો,
નવ મમદષ્ટિમા એક મગ્ના,
સુખ ન આણ્યુ ડહી, દુખ ન જાણ્યુ ડહી,
માત્ર માણી ખની મર્મ જાગે,
તે મહાત્માનણે અણ્યુ મુજ શીંગ હો !
શણ્યુ સુખદુખનો ભેદ ટાળે

સુધિની અસ્થિતતા

૨

અછી મૃત્યુ શું, સુખ અને દુઃખ શું,
 પાપ ને પુણ્ય શું પૃથ્વીમાંડી ?
 જે હૃદયમાં પડ્યો તીવ્ર ધા ચીરતો,
 તે હૃદયને મજે શાંતિ ક્યાંહી ?
 શ્વેતું, ક્રમશ્ચું, લક્ષ્મું અન્યાય શું,
 હસતું થોડું અને રેતું ઝાઝું :
 ઉપજના ઉપ્પુ લાગ્યા સમી અંદગી
 ઘાતની દાઝતી જોઈ ઘમ્મું.

નહી મજે જગતમાં શ્વેતસ્થિરતા કરી,
 નહી જડે શાંતિ પણ કોઈ દામે ;
 પક્ષબદ્ધ પક્ષકર્તું સુખ ઉપા જોતું, ત્યાં
 ધડી પડી દુઃખનો તાપ જામે ;
 શ્વેત જોતું ખરું જગત પણ આ દિશે,
 કેમ માયા કહી વ્યથાં કહેતું ?
 જાણ વ્યાજાં શ્વેતથી સઘનાં છડી,
 કેમ એ મહાનામ દુઃખ સેવું ?

૩

હિં કાળી જાય છે નિય અસ્તાગત્રે,
 રાત પણ જાય સૌંદર્ય ઘેરી;
 પુણ્ય પણ ખીલી સુકાઈ આખર ખરે,
 મેઘ વિખત્રય આકાશ ઘેરી;
 હિંધનુ પણ પગે પોપટી રું ઉડે,
 વીજ પણ ઝગઝગને પાખ દાળે;
 માનવી જન્મીને મૃત્યુખેળે મુળે;
 નવ દિસે સ્થિર કશું જગનયાળે!

માનવીજીવન પણ મહાત બેલુ રહે,
 જીવનના બાવ સૌ જાય બેળા;
 આશા ઉજાસ છે સ્વપ્નઝાયા સમા,
 પ્રેમ ને વિજય ધડીવાર રહેતા,
 સૌ જાતુ ને થતુ જ્યા હલ નવ હલ,
 ત્યા હશે મૃત્યુ પણ જીવન જેવું,
 વિશ્વનુ ચક્ર ફરતુ ચિત્રકૃપમા
 નવ રૂઆડતુ ગાય જેવું!

૪

આજ અહીં આવના અવન આવના
 હૃદયને મોદ મનંત લાગે;
 આજ આજણ અહીં ઉઘડનાં હાસ્યભર
 પૃથ્વીમાં હાસ્ય સર્વત્ર જાગે;
 કાલ અહીં ગોડનાં ચિત્ર કંઈ ચીતરી
 આંસુના નયન ઉડશે ડુવાગ;
 કાલ સંધ્યા અહીં સ્થામધેરી મરી
 મ્હાન કરશે જગતના ઉતાર.

જગતને આપડે એક દિન એહવા,
 એક દિન તેહવા, એમ ખુવતો,
 પૃથ્વી નહીં કોઈ મરખાં કહી ઉઘડના,
 વાંચનામેય કંઈ વાચી જૂવતો;
 કેમ નહીં દિવસ સરખા જાંઝ એ હનો!
 તેજ છે પૃથ્વી ને તેજ ખાનુ;
 આ જાંઝી વિઠ્ઠાને આપડે પગ પડી
 કોણ જાણે ખુલે કેનુ ખાનુ !

આ સકળ વિકળના, અકળ પરિવર્તનો,
અંત આ જીવનની સૌ ક્રિયાનો,
આ પ્રયત્નો અકળ હૃદયદોર્ગભસના,
આ વૃથા જીવનનાં મુખવિધાનો ;
જોઈ જોઈ બધું આંખ મુજ આ રડે,
થાય સતત અતર ઉઘરાઈ ;
જગતમાં જીવન આ છે કરા કારણે,
કે જીવનની થતી જોઈ હાંસી ?

આ બધાં હૃદયનાં રુધિરમય રત્ન ને
હાય અફસોસ શુ નહોય સાચાં ?
આ બધા દુઃખ દેખાય તે શું ખરાં ?
શુ હશે મુખ તદા અમ્મ, આછાં ?
માનવીજીવનને શુ ન કરવું હશે ?
જીવન શુ અગિમાં નિત્ય બળશે ?
આ બધા પ્રશ્ન પાણુ શું જોડી રાખી જશે ?
મુઠીમાંની મના કોણુ કળશે ?

૬

નદિ ને ખૂની ને તળના ચક શુ
 હવનનુ ચક પલુ એમ દેખુ,
 નવ જગત્તો જ્યાં જેજ એ ચક પર,
 તો પડી દ્રાણુ નિયંત્રવન ચેખુ ?
 દેહ ને નોહના બધનો જે રહ્યા,
 તેહ પશુ નવં એમાજ બેસા,
 ચક નાથે જાતુ જંગ અટકે નહીં,
 ચકથી જઈ શકે કે ન હંદા.

મવને સાથ સહી ચક આ આસનુ,
 હવનનો હં માર્યો જેમ મેત્રો :
 દોષ ઉપ- ચકે, દોષ ઉપ નીચે,
 દોષ મોટો પર, દોષ બેસે,
 ચકથી દુ- કહએ જાતુ તો નથી,
 દરિમયાંદને દુ- સામે,
 તો પડી દરિયા દુ- સ્નેહી જાતા
 એ આ હવનનુ ચક બાને ?

૭

ઇવનના ચક્રથી નથી ક્યું ચે ગયું,
 તે પછી આંતુ ને શોક શાનાં?
 નથી ગયાં દોઈ બહાસાં અને સ્નેહીઆ,
 છે પ્રવામી અવર કો હાનાં;
 ઇવનની એક પગથી ચડી પૂરી આ
 અન્ય પગથી ઉપર છે ગયાં એ;
 સ્થૂળ આ દૃષ્ટિ જે સુદ્ધમાં નવ ખુલે,
 કેમ કહેવાય અહીં નહીં રહ્યા એ?

ઇવન સતમ છે નિત્ય સતાપમા
 વેદના વાસનાથી ભગેલુ,
 તે થકા છૂટી બહાસાં અને સ્નેહીઆ
 જે ગયા તે બહુ છે નિમેલુ,
 એક મધુર વસે સ્મરણુ જે અતરે,
 તેજ ત્યા તેલુ અસ્તિત્વ રૂપે:
 છે ઉપાતું અરણ્ય પૃથ્વીના દહ્યમાં,
 તેજ દિગ્વિજયોતિને રોજ દાખે!

૮

ક્યાંથી ? શા કાગ ? ક્યાં ? અને કેમ ? ક્યાં ?

એ બંધ પ્રશ્નનાં જૂન જોડે ;

માનવી હૃદય ધુધવાઈ મુંઝાય બહુ,

જોય આગળ અને જોય પૃથે ;

મારી સાથે મળી માટી ત્યાં માટીનું

હવતું પૂનઃ નવય બનતું ;

હવનના રાક્ષસી પરપ પંડત વિશે

ભય પીણતું નિઃ દિવસ ગણતું.

જગતમાં હવનની ઓઠ બરતી થતી,

બટી ખરે હવન તો ત્યાં ઉમે દે ;

એનું એ ચક્ર રહે ચીચવાનું સદા,

એની એ તાકતો એજ ટેકા ;

પ્રશ્ન તો પ્રશ્ન રૂપેજ રહે અંતમાં,

નટી મને દોઈ નટી ખુશાગેઃ

તોય આ હવન બટીમ છે નાથની !

વિચરખે પડ્યા એક પામે !

૬

હવન આ તો બધું છે ઘડીવારનું,
 જગીક ખીલી જનું છે સમર્થ;
 પત્ર ને પુષ્પ મધુસુતનણું જેમ મી
 ઉગી ઝળી દમી ખરે ઘડી હવાઈ;
 પસકભર બાળનું હાસ્ય મુખપર સરે,
 પસકભર ઉદ્ધત મોઢા બોમે;
 હવન આ ક્ષણિક આકળનણું બિદુ છે,
 ઘડીક પસકી ઉડી જાય ધોમે.

વાડળાં આવીને જાય આકાશમાં,
 હાય સરિતા ઉપર જાય મગની;
 નિધુનાં જેમ મોજા ત્રી ઉછળીને
 જાય બાગી ભરી નીર ભંતી;
 ખરી જતા પિચ્છ મધ્યા ઉપાનાં નભે,
 વૂટતી વીજળી પાંખ પસકી
 પક્ષીનાં જડ રુ, યોતનાનક રુ,
 હવન આવી ઉડી જાય કલકી.

૧૦

રંગભેરગી કડનાં પનંગો ફરે,
 ફૂલ શું ફૂલ જોવાં વિલાસે;
 ફૂલ આજે ખીલી સૂણ સૂણ ખરે,
 ને મરે ત્યાં પનંગોય પામે;
 ગંગ ને દંગ આ જગત ને જીવનના
 માનવી મેજ એ જોય પોને;
 તોય આ બાર્ડ શું બાર્ડ લાગ્યા ગ્હે,
 ને પડે વાટ મેળે કમેળે.

આજ મૌઘ્ય છે અગમ્ય પૂજીતાયું,
 સસિન સીમા બધે આંખ સરે;
 તોય ફરે ગ્હે અગ્નિ ધુધવાઈ ત્યાં
 પવેને કાટો બધ કુંડલે;
 આગિની આગ પડે માનવી ભેમળે,
 ફરી કે ફટકા કઈ ન મળે;
 પડે ઘડીનડ પડપડ ન અનરે વહે,
 આગિનડ અગમ્ય તો તેમજાળે.

૧૧

સૂર્યથી છે મર્યું કિંજલ મોના મમ્મ,
 બોમ માડ કહી હૃદય ધારે;
 બોમથી પણ મરી મેલ પર નર્મ પડ્યું,
 મેડ માડ કહી મોલ ભારે,
 મેડથી મરી પડ્યું કમળના ઢોરમા,
 કમળ માડ કહી પવક મદાયે
 આની મધ્યા, કિંજલ સૂર માયે ગયું—
 નહી થયું કોઈનું મર્મ કાળે

માડ માડ કહી મર્મ જોના રહ્યા,
 માડ એ નહી ગયું નર્મ ગા.
 વીજ જેના બેડો પવક નમક એ,
 નેણ નખી મરે મનત વા.
 પવકની ખવડ મધાય જે ઝવકમા,
 તે ઝવક કંઠથી મદગ નન્ની,
 માડ જે નર્મ હતું તે ન મા. બને
 ની બર ની સિધુબન્ની

૧૨

શું દશે અચળ કંઈ ચલિત આ જગતમાં,
 ત્યાં બધું આવીને જાય પાછું ?
 અચળ આકાશ પામું કદી ન મરખું દિમે,
 ધડીક ઘેર અને ધડીક આધું ;
 પાપળે ઠીકી દેશ્ય ત્યાં પોપચાં,
 ત્યાં રહે અચળ શું દષ્ટિ મામે ?
 ધડીધડી દેશ્ય બદલાય આ જગતનું,
 ને સુશ્ય છે નહીં શાંતિ પામે.

‘ માગી ’ કદીને ધશે પુલ્પની માળ તે
 પવકમાં અર્પનું રૂપ લેતી ;
 શુદ્ધ કમનચક્રી મોઢી આ કાપ પામું
 પવકમાં ચર્મ જતી ગુલ્લે ગેતી ;
 નાનું કે મોટું દો, નીલિન કે છત્તું દો,
 દો ધડી મામ જોનાવું મે ;
 વિખના આ પ્રસાદે કમું નવ રહે.
 મરેનું નેનારું છે મેઝનું એ !

માનવી મરી છે કર્મનાં પૂનર્જા,
 ગફિલ કે ઉપનો ગર્વ કેવો ?
 જેટલા ચક્ર પર આપ્યો એમી દે,
 હજ એ ફેરવુ ભામ એવો ;
 આપણી ત્રિતિ દહેવાય શું આપણી ?
 આપણા શું હવન ચવન ? એ
 કે કૃપો અણુદીપો હાથ હડમેવતો
 પળપળે વિશ્વગમને ધરે ?

વરી કોડો વચ્ચા ગમત એ આપની,
 એક આવે અને જાય પીત્તે,
 પૂર્વમાત્રી કમી પશ્ચિમે રૂબરૂ
 આજ ગીત્રો અને કાવ પીત્તે,
 વરી કોડો વચ્ચા ધાટ કઈ કઈ થયા,
 માનવી આખરે જો વચ્ચો ?
 દેવના દેવ તો હજ દિગ્ગે ગ્યા,
 માટીગણે ગ્યા માટીગણે !

૧૪

ઉવનનો ધાર કેવો ધણો દહ,
 દૂર બાવિ તે દોરુ જાણે ?
 દોર વર્ષે થયાં ઉવનનું ત્રણ આ
 જાય વધતુ જાણે શા પ્રમાણે ?
 આનુગમ્યા કહકે પત્રો ખીચીને ખર્ચા,
 આનુગમ્યાં આ દિને તેષ ખરે ;
 નવનવી ઝંખણી ફટની જાય ત્યાં
 મોનુ જાણે કરેણ ધાર ધરે ?
 આપણાં જીવન પામુ એ- પત્રો ગમા
 આ જિંદગી છે ગીતે મૃત્યુ,
 કાન નવનવ આદર્શ કહકે ફરી વળી
 આપણાં પદ જોઈએ ખત્તાં ;
 કાળા પદ ઉપર પદ સ્વાં જુનમા,
 તેમ એ બાને પળુ મેં જીવન ;
 મોનુ જાણે થશે જીવન જે જાણે ?—
 પછાત પદ પળ ખરી જાણુ !

તેમ વટોળિયે ધૂળ રમડાય ને
 ચક્રમા ઘૂમતી ભય આપે,
 તેમ આ રૂવનના પશુ મદાવાતમાં
 માનવી તણખડુ ઉડતુ લાગે;
 મેકો ભય વિગેથી જવું એહને,
 મેકો ગામ ને આસુ પાડી;
 કામ ને ક્રોધ ને લોભ ને બુધમા
 મેકો વાગ નિજ તન પગડી.

યના દુઝાનાણા નદી કમા કાવતા,
 પગપગે કંઈ અન્નમાત નડતા;
 ઝો ગયુ, ઝો વધુ, ઝો છુદાયુ તરી,
 પગપગે એમ પોકાર પડતા,
 તેમ, આગે અને ક્યા જઈ આપને
 તણખડુ એ નિગવાગ દગે ?
 કોઈ કંઈ છે ગયા તેમ એ પણ જગે,
 ને અગર કાળકેસર ભજે.

૧૬

અવન આ દેડાં દેડાં દેખાય, પણ
 દ્વિમ લાંબા દિમે દુઃખશૂને;
 અવનનુખ દિમ મમુ મંકુચિન થનું દી,
 અવનદુખ તાપથી અધિક ફેરે;
 અવનની મોગ તો દેડાં દેડાં છે,
 અવનના કોશ છે મલ દેવા!
 અવનની છે દુઃખની જગે અપ, પણ
 અવનના કર પડે અધિક દેવા!

ધીમી કે જોડી, ગાંન કે ગોડી,
 અવનમનિયા વડે જગનપારે:
 મદન ને વિવમુખમાં મમાઈ જવા
 જોડી જાય તે અનુષારે:
 અવનમનિયાજો પાર સુકારને
 કરી દોષ ના દોષ થાય અતે:
 મુ દુઃખ, મુ મુઃખ, ક્યાં મયુ, મુ થય ?
 દરિ નાં મન્ય દેખ દિગને!

૧૭

જીવનનું વહન આ એમ વહેતું રહે,
 જીવનનું યુદ્ધ ચોખામ ખેતી ;
 કંઈકને મારતું, કંઈક ઉપગમવતું,
 કંઈકને શક્તિથી દૂર ઠેલી ;
 ક્યાં સુધી આ બધાં ખેતનો ચાકરો,
 ક્યાં સુધી આ બધી જીવનમસ્તી ?
 એક દિન આખરે આવશે એહવાં,
 નહીં રહે જીવન કે જગત હસ્તી !

એક દિન પૃથ્વી આ અધિન ક્રુવથી થશે,
 ને બધું સર્વમંડળ નિરખશે ;
 એક સુદર સિતારો ચળી ખરી જતો ;—
 (વેધશાસ્ત્રી કરી નોંધ લખશે ?)
 પૃથ્વીનો આ ખિતારો થશે ગુમ, પડી
 ત્રણ કહેશે હતો શુ, ગયો ક્યાં ?
 ચિત્રના અશ્વ પર સમર શાં ખેતવા ?
 ચિત્રનો કાગળો છે રેલાં ક્યાં ?

૧૮

હવન આ એવું છે મર્વનુ પૃથ્વીમા,
 ત્યા નહીં પૃથ્વી પણ અમર રહે,
 વિશ્વના હવનમા પૃથ્વીનુ હવન પણ
 નિહુ જેવુ ધૂમે મનન રહે,
 કપના કે વિચારનાથી દોરી પણ
 દોડના નહીં પૂગે ને પનગો,
 અમિત અવકાશમા સદિ અગણિત રહે,
 ત્યા કશા પૃથ્વીના બહુ તરંગો ?

તો પત્રી જગતમા હવન ને મૃત્યુ શું ?
 મુખ અને દુખની વાત માની ?
 માંક નગ્નુ કેનુ ? અર્ગ કે નરક શું ?
 નવ્ય ને અતીતની શી નિગાની ?
 દેહ ને આત્મ શું ? પદ્મ ચંદન્ય શું ?
 માનવીહવનનો આગે કેવો ?
 વિશ્વઅધ્યાત્મા આખ શું નિષ્પગે ?
 કથારી આનંદ તપનાં સેવો ?

૧૯

અકળ અધારનુ કાંકણુ કાંકિયું,
 જિહ્વા પ્રાપ્ત મહી કાટિ કાટિ;
 તેજકિરણે અદ્ભૂત ત્યાંથી ફૂટી સરે,
 આરા અધારની એહ જોડી;
 માનવી દૃષ્ટિ નિજ નિત્ય ખેતી રહ્યા,
 જિહ્વા તે તેજની ધાર રેડે;
 જિહ્વાની પાર જોવાય નહીં, કે ન તે
 ઉદયનો અદ્ભૂત અધાર રેડે.

ધુધવદ્ય એજ અધારને કાંકણે
 એક મોડું હિંસે જિહ્વા પશુ,
 તે અવર જિહ્વા અર્ધ જાપ અણુદીઠ ત્યાં,
 તેણે એથી કશું અવર જડનું ?
 તેજ રેડાય, અધાર છેલ્લય, પશુ
 માનવીદૃષ્ટિને બેક સરખા.
 શું હશે પાર તે છે ન ઉચ્ચારતું,
 માનવી મારતો સતત વણખાં !

૨૦

જગતનો જન્મ અધાન્મા છે થયો
 જગત બેનુ ય અધાન્માહી,
 જગતકતા ન્હા મરે પાળી છુપો
 ઓઢીને એજ અધાન્ ત્યાહી,
 જગતના નહ ના ડોણુ જાણે અહીં ?
 જગતકતાં બનાવે ન સીધુ
 જગત જેણે ન્યુ તેજ કુંગે બધુ,
 માનસીએ નથી જગત કીધુ.
 ડોણુ જાણે જગત કમ ચારે નંન,
 ડોણુ જાણે થયે બારિમા શુ ?
 પૃથ્વી આ આપગી એક આપનુષકી
 અનુમત્યા જગતની હ ગીઆ શુ ?
 જગતકતાં પથે જગતને દોનં
 કયા હશે નિશ્ચિત્તમથાલુ ?
 મેળ ના નાથી તે પાન કષમ પાડમે ?
 મેળુ હા દોડને એ કુખાલુ ?

કોણ કુચી જગતબેદની પામિયાં ?
 કોણ પામે જગતદ્વાર જોણ્યાં ?
 જગનમાં જન્મતાં કોઈ જોલી શક્યાં ?
 કે જગતથી જતાં કોઈ જોણ્યાં ?
 સભર સાગરતળે કેંકે સર્જન વસે,
 છે ઉપર શીથુ ને જીર્મિકીમ્મ ;
 જીર્મિં પર નાચતી સરસ નૌમ્મ જતી
 પામતી કંઈ અકસ્માત પીડા.

હાર પાછળ રહ્યાં હાર કંઈ અલુભણ્યાં.
 જોડતાં જોડતાં હાથ યાકે ;
 જ્યોત પાછળ રહ્યાં જ્યોત બીજા નિરક્ષ,
 દૃષ્ટિને પાર શું દૃષ્ટિ તાકે ?
 પેટીમાં પેટીઓ એક અદર અવર
 ઉધડતા હોય બીજી હજીએ ;
 માનવી કુચી એ પામતો નવ કદી ;
 બેદુના બેદમા જગત છવે !

૨૨

જગનનુ તત્ર સમગ્રતઃ પૂરૂં નહીં,
 માનવી લાખ ષઃ એ ઉધાંડ ;
 કોણ મળે રહે મત્ય ઉદાર્થ કયાં ?
 કોણ એ ભાર ઉરનો ઉપાડે !
 પાદડીઓ ગુલાબી ઉસફૂલની
 માનવી જાય કઈ ખોલવાને ;
 જોતજોતા ઉડે ફૂલ ને પાંદડી,
 ને રહે આંખ તો ચોક્ષવાને !

નહીં રહે જગનમાં સ્થિર કશું એમ આ,
 તેથી શુ જગન કહેવાય માયા ?
 અચળ કો વસ્તુ દેખાય નહીં જગનમાં,
 આવી ઉડતી જતી વસ્તુત્રયા ;
 નહીં જડે પૂર્ણતા કોઈ વાને જગે,
 સ્પષ્ટ સમગ્રતઃ નહીં તત્ર તેનું.
 તેથી આ જગન પણ સ્વપ્ન જેવું ગણ્યું :
 જીવનનું ? જગનનું ?—અમ કેનું ?

૨૩

અમ છે જગત આ એમ કહ્યા છે,
 દૃષ્ટિને મર્વ દેખાય મોટું,
 પણ ઉં જગત આ પગપગે આથડે,
 તેમ એ જગત કંદુ કેમ ખોટું ?
 અમ તો મત્ય છે જ્યાં લગી આત્મ,
 અમના ભોગ પણ મત્ય જેવા,—
 છત્રીએ આપણે શું નહીં અમમાં ?
 આપણે જગતને અમ એવા.

આપણું અમ પણ કે ઘડીનું હશે,
 મૃદ્ધિનું અમ કંઈ મહાયુગોનું,
 સ્વમ નિમ્રતાનું, સ્વમ વનગૃતિતાનું
 ધાટ કંઈ કંઈ જતા તેજ મોનું,
 ને મક્કળ સૃષ્ટિના નાથનું અમ આ
 નાથને ઉર અનતત્વ ભરતું
 ને પૃથક માનની અતડે અતડે
 પૃથક પ્રભુકેપનું અમ મરતું !

૨૪

આપણા એક પ્રભુ-પના અમ ગો
 પ્રભુ હશે કે નહીં, તેણે બાણે /
 કે ન્યયઅમ એ પ્રભુ-ન શુ ના હશે /
 અમની આખ શા અમ માણે ?
 અમને દેખવા રમ બન્યુંન યનુ,
 અમને લાક્યા સ્વમ સનુ
 આ મહાઅમ સરથાણુ ત્યાં કહી
 અસ્તિ ને નાસ્તિનુ ગમ્ય શુ ?

સર્વ મના એ સ્વમભાદીન નમે,
 સ્વમ છે હરનનુ મ-યમિદુ
 હ-યને રૂઢના નિમિઅધા-મા
 તા-ના બીચ છે એક હંદુ,
 ધર્મ ને કર્મમા જગન બન્યુંતિતાણુ,
 પણ હરન અમન્ન વમ- અનુરૂ
 કિન્નુનર કાય ને પાકમય હાય, પણ
 મેધધનુ સર્વનુ સ્વમ મનુરૂ !

૨૫

સ્વપ્ન જોતું જગત હોય આ નેથી શું ?
 શું થયું જીવન પણ હોય એવું ?
 પાવુ મરી ગયે મુખસ્વપ્ન દયમ સહજમાં,
 ને રહે વળગી દુષ્સ્વપ્ન કેવું ?
 કેમ મધ્યા ઉપા સહજ પત્તી ઉઠે
 માનવીહૃદય રસ કંઈકે પૂરી ?
 તાપમાં તો દિવમંબર જળી રહેતું, ને
 મનબર પડતું અધાર ઝરી !

હોય મુખ અવ્યય તો હૃદય છે મોઘાતું,
 જીવનનો લોભ એવો જગતમાં ;
 હોય આનંદના દિવમ જે ચાર, તો
 ગાળવાં કંઈકે વર્ષો વિપતમાં ;
 અવ્યય એ વિપતના કેમ પૂર્ણ થશે
 માનવીજીવનના આ પ્રવાસે ?
 શું સદા એમ સત્સારસાગર ઉપર
 એવમે માનવીજીવન ત્રામે !

મબર મંચાન્મામર ઉપર મરકની
 મનુજનોદા હુયે તનુજ જેવી ;
 હો ઉપર ગમિની હોળ મહે હસકની,
 દળકની મસકની જાય એવી ;
 મરવના ક્ષેત્ર મદ શી કરી નીનરે,
 બીનરે બાવના બાવ્ય બગીચી !
 પળપળે જલ્લ અનપ વરસધિનાં અળદળે,
 નકર નૌકાનપી નોય નગી.

નગર જલ્લ પડ અટપ અચર એ ગમતી,
 નોય જલ્લ પડ વમળ ફેક ગરે ;
 અમન્નાં અમ મું નિમિત્ત અમે ચરે,
 પરનમર મુમવતી આપી પૂરે ;
 પદ્મમોગ્ધ લુપ્ત ઉપર તળી પડે,
 ચાલ નૌકા દતી ના દતી ન્યા.
 મરજા નમ્બાન્મામર ઉપર નર કંચુ.
 મનુ કંદુમે શિરે મુ પ ચીન્નાં !

૨૮

કેવલ આકાશવિભાગ અણુદલ પડશે,
 છે નીચે મનગ લળલળ ટિનનું;
 મનની હાથ જિયા ફી પ્રાર્થતો,
 દોઈ ત્યાથી ન મ્હાવા ઉતરું,
 ફેલે નોમ દિમે આનખમે લલી,
 મર્વના હાથ પડ છે જ એવા;
 મોઈ આજે ફૂલે, દોઈ કાલે ફૂલે;
 દોઈ જામે નહીં અચળ મ્હેવા.

મનુ-ન્યાસ બંધી જાય ફુલની લગે,
 મુ પડી કહને તેનું ન મ્હેતો ?
 મુ મિત્રે લઈ પૂગવાના બધાં
 સ્વપ્ન તે આઘ પગ આઘ બેઠે ?
 માટીમાટી અન્ય જોઈ નામ બની,
 તે પડી લળ રિમે જાય ભાગી;
 માગી લગના દતી ના દતી થાય લા
 નેનું જીવી ફી મ્હેવ જાની ?

૨૬

માડીમાંથી પડાવે દિમે માનવી,
 શું જામે માડીમાંથીજ અને!
 અવધે શું હવનની માડી સૂતીજ છે!
 જગત આ અડધનું શું દિમે!
 મને જાણાર આ માડીના વિરમનાં
 માડીની નર નૃપજા વિરમમે!
 માડીને પમનમે મળવે જે દનો,
 શું થવા માડી તેનેજ મળવે!

માડીમાંથી પડાવે, હવાં માનવી
 નદીજ દેહ જાળવે સ્વાથરી એ;
 કેમ ની કપડાનું, જેમ બાંગી જતુ:
 છે નદી અને શું ધાતરી એ?
 માડીનો અને એ માડીમા તેા ભવે.
 પનુ જરૂરી ક્યાં જવા બાવ મન્યા?
 માડીમા બેસવે 'દુ' ન માની મદે
 માનવી છે ચડાવેજ મન્યા.

નેજા અંધારનું અન્ય આ પૂતળું
 માનવી દ્રવ્યો છેજ પોતે:
 માટી ને શક્તિનું એવું મિથણ બન્યું,
 અકળ અદ્ભુત કળા દોણે જોતે ?
 જાન અજાનનું પોત્તું માનવી,
 કામ ને કોપનો ગુપ્ત ભાગે;
 અર્ધી તર્ધી કૈંક દૃષ્ટપત્તા છે વગી,
 નોય આર્થ્યનો એજ કાગે !

કૈંક યુગયુગનાડી માંડળી માનવી !
 કૈંક તરવોતબો બેળ એમાં:
 શાંતિ તોફાનનો મિંદુ એ ઉડળતો,
 ગમ ને દુઃખના મોજ તેમાં;
 ગ્રહ આનંદની વિગ્ધ એ આરસી,
 કૈંક આગા નિગડા બહેસા:
 કર્મ ગું જગડતો માનવી છે કમો
 પાપ ને પુણ્યનો અન્ય થયે !

અર્ગનો દૂત પણ માનવી એજ છે,
 એજ છે બોભિયો નરકકેગે;
 ભણી ભાગી ભૂક્ષ્ણો ગિય પણ એજ છે,
 એજ છે વિશ્વશિક્ષક વડેગે;
 એજ ટેલી ગદે મોદમગિતા જગે,
 એજ વિપ્લવનો અગ્નિ ફૂટે;
 માય ને જૂઠ્ઠી રમતમાં ગયનો
 માનવી જામનજાણ ન ચૂટે!
 મોદ ને સલ ને જ્યોતિની સ્થિતિ,
 નર્વ એ માનવીમાં મમાઈ;
 નોય એ ધૂળને ચૂથનો ગદે મલ,
 અજન્મ એ જીવનની છે મનાઈ!
 ગેયી બીડગે દામ એની જગે?
 કેટલે પુગલે શીન એનું?
 વિશ્વની ખાણને ખોદનો માનવી
 પામગે જાણગે દશ મનુ?

૩૨

વિશ્વની ખાણ અધારથી છે બગી,
તેણે અદ્ભુત રત્નાં રૂપે તેમાં;
માનવી જોતો જાય તે ખતરી,
તે કહે જીવનનું ચલ એમાં;
જોના એમ અધાઃપાડીનામાં
ચાલે દેવતા બે આગપાન;
રૂપે તે પામતાં જીવન અજાણો,
અજાણ અધારમયે દુગ્ધો!

વિશ્વની ખાણમાં માનવીએ મગ
આપખજારી એક કાલ કંપુ;
આંખનું તેજ આગમાં ફેંકી
રૂપે કાળે મનન મરી સિંચનું;
આખરે કોઈ નાથી રહે તેણે ચંદ્ર
સિંચના નીળા છે રૂપે રૂપે:
માનવીએ મરી કંપુ છે એક કંપુ,
તેજનું રૂપે નરી કામ આરે.

સુષીની અરિયત્તા

ગુ થયું હોય અધાર ધાગે થયો,
 ને ઉમે એકમે મૃયં મતો ?
 શું થયું હોય જો તીવ્ર કંઠા થયો,
 ને ફૂટે એકધું ફૂલ ત્યાં તો ?
 ગુ થયું હોય મૃગ નેકરો ફૂંટાં,
 ને બહી એકમે સિદ્ધ ગાગે !—
 નહીંજ એ એકસાને કશું શેષયું :
 જીવનનો વિગ્ધ છે ધીર કાગે !

માનવીજીવન આ એકલુ લાવતું :
 નિંકુના નિંદુનુ પલ્લુ આલું એ,
 ઝાંકતું એક રજકલું હવાગા ઉડે,
 ફિરલું છે ગુમ બેબોતિનણુ એ,
 વિશ્વવિભાગમા માનવીજીવન ગુ ?
 તુચ્છ છે તલ્લખસા ગુ નણતું
 માનવી તોય સરજા છે સહિનો,
 માનવીજીવનનું ફિરુલું નાનું !

૩૪

નન આ ઘટિ મૌલ્યમા વિનમની
 નવમા એદનુ તે / દાપે,
 માત્ર આનનગેવં જાતી તાનુ,
 નિરુકોડાલુમા મોતી હાપે,
 અમિન્મ ચૂમના દક્ષના નળથી
 અ ઠી લગી ફર ને પાનગી
 નીકળ્યાંય હાત ન્યું નરમ,
 માનવીન્ટિ નમ મ્હે બનેગી ?

મુલ નિન દલ્લથી હિપુ વે બરે
 પૃથ્વીસીના કીતી તે વિમમે,
 પુષ્પના મુખ બરે હાલ્યમે ખાત
 શિશિમે નવડવને / નામે,
 એ મિન્નપગા ઉપર મોતી ફર
 માનવી પત્ર પડ અપચા
 તોપ નીચ નમ આખથી ઉડી નરુ
 ને ફરી ફુલ મ્હે તેડ નાથે ?

૩૫

આ જાંબી સંદિલીલા છન્દર્થ રતી,

આ વનશ્રી જાંબે આંખ દરની,

આ જાંબાં પુષ્પ પૃથ્વી અને જ્યોત્સ્ના,

આ સદૃશ પ્રકૃતિની સ્નેહભરતી,

આ મહાગાન સાગર અને વાયુનું,

આ ભવું ભાનું મેઘખાપે :

ગી વિરૂપના હશે માનવીહૃદયમાં,

કે ન સૌંદર્ય કે શુદ્ધ માપે !

હૃદયસરવર હશે માનવી કેરે શુ

એવું હોળાયણુ ધૂળધેરે,

સર્વ સૌંદર્યની વિકૃતિ ત્યાં થાય, ને

સ્પષ્ટ દેખાય નહીં કઈ ઝડે !

એક, સૌંદર્ય, સૌંદર્ય, આનન્દ, સૌ

જાય હોળાયણ એ વાગિમાંડી :

દુઃખ ને શોક ને દ્વેષ ને ક્રૂરતા,

શુ જાણશે સદા એજ ત્યાંડી !

૩૯

હૃદયમનન ડઠી મનજી તુ નર ચગે
 નીન આત્મા ને કય જોવું ?
 ગાડ મોડે ન્હા દૂર તાન જા
 મનજી જોમે પડે મિત્ર નેવું !
 મોદ શુ હૃદયમા મિત્ર નહીં વ્યાપમે ?
 આખના ઝેર શુ નહીં નિખળમે ?
 હૃદયમાથી વ્યવસ્થાનિ મુજી ન શુ,
 કે મમ્મ સમિતુ હામ્ય ઝળશે ?

નર આ પ્રકૃતિનિર્માય નાથે ન શુ
 માનની પૃલુ આન પામે ?
 જન્ય નાનિયા બધી મિધુકરે રામી
 તેમ ઉચ્છેકતા શુ ન જામે ?
 દુષ્ઠ ને શાન ને કનદ તુ નર બને
 નોદગેત્રના માત્ર મ્હેના ?
 નિકુતી જામિ શેષ છે મમ્મ માનની
 નોર હુકમે ક્રમા વ્યય ફોન ?

માનવીહવની નામ નીકા દહ
 ગુપ્તિસાગર વિરે ખાની હેત્રાં,
 કઈ વિકાસનજા પવન ફૂટી રહે,
 ગ્રામિ પઃ ગ્રામિનાં પાપ ગ્રામી;
 દોષ મુક્તિ એનું ધર્મ એમણે !
 સાગરે દોરશે દોષ એને !
 પવન, મોગાં એને કેંડ ખડકો થઈ
 રાગે દોષ ત્યાં અચુક નેને !

પૂર્ણ નક્ષા બધી નિર્વિચિત્રે બધાં
 મેળવી છે દિ ચક્રે સૂક્ષ્મની !
 પૂનરી હવનનીકા પરમ બદ્ધ ?
 કે વમગમાત્ર કુમળે દિવાની !
 અણુદીકા નાગમે ખેડવા છે દહ,
 નવનવી આડ લેખી થશે ત્યાં,
 માનવી છે દહ બાળનાવિક મગે,
 કુમ એ સિંધુ તે હવશે ત્યાં ?

શુ નહીં એહ એ હવનનોકાનાણું
 નિજ મળણ હમ્મ મકાન ધરમે ?
 શુ નહીં ઉછળાં પહાડમોગ્ન ઉપર
 હવનનોકા સફળનાથી તરમે ?
 ચિકટ સસારસાગર ક્ષી નવ થમે
 શાન ને મરણ મગ્ગર મમે શુ ?
 સમળ મુદર મહે હવનનોકા છનાં
 આખરે તે મદ્ય ડુખની જોશુ ?

માનનીયાળ શુ કંઈ દિન સમગ્રમે
 ચિકટ એ નિંતુનુ શેવ પૂર ?
 શુ ક્ષી ના થમે નાખુદ કુમાળ એ
 પ્રેમ્યા અવન નીકાનુ શુર ?
 મદન આકાશમા કંઈક અસ્થાસમે
 હે સખાયા પગ્મ પથ ગેવી,
 માનનીયાળ એ આગરે હવનો
 શુ ક્ષી નવ શકમે ઉડવી !

૩૬

માનવીયાળને વિધિ શરૂ બેસતો

પરમ બ્રહ્મક્ષેત્રે ઘુરવાને ;

કરે ધરી દોરને ફેક, ને ત્યાં પડી

મકતો બાળને આપ તોને ;

કરે કશે ના હો, બાળ પગપગ કરે,

નોય ને ઘુરવા પળ કરતો ;

કરે પગેપગ ખસે, વિધિ ફરી તે બુસે :

બાળ ત્યાં આખરે આંસુ બરતો.

બાળ લખતો વતો, વિધિ ય બુસતો વતો :

કેમ બાળખડી ચાય પરી ?

સફળ બ્રહ્મક્ષેત્રે મીખમે ક્યાહરે ?

કે સદા પાટીની છે મગૂરી ?

એક લેખન બુસણ ચાલશે શુ સદા ?

શુ કદી ગાન એ ના સંધાશે ?

માનવીયાળ શુ રહે સદા ભજતો ?

કવન એમાજ શુ પૂર્ણ થાશે ?

દેવ મૌ મૌન ધારી સ્થા છે હજી,
 કે દિગ્ગજા હજી મે ન જોયે,
 જોયનામે કરે સ્વપ્નની વાન, કે
 જાનના જન હવામાં દિગ્ગજો !
 શા થકી આ ગયું જગન એવું થયું.
 શા થકી માનવી છેજ તેમાં ?
 પ્રશ્ન એ પૂછવાનો નવ છેડી થો,
 કેઈ નહીં જોતમે એક બેમાં !

આદિ કે અંતને પૂછીને શું કને ?
 દેવ પણ કેવું એ જોઈ આવ્યા !
 દેવનો દેવ ઝાંઝયુ એવે વમે,
 કે ગયા તે ન કે ખગર સાચા ;
 દષ્ટિ નામે જિંમે આ ગયું ચાલતું,
 હવન તેનેજ નહીં પૂરે જોમે ;
 જન ને જાવિના સાગરે માનવી
 હાથ નિજ જોવાનાં આગ જોને !

૪૧

પૃથ્વી પર ખાલુ છે શંકાનું આકાશનું.
 ખટખટી ગદે મદી મને પ્રાણી;
 પૃથ્વીકેરી રક્ષાળી ગદે ધુમની,
 મનન ફરતી ગદે જોમ ધાળી;
 જાણુ દામેજ ખાલુ રક્ષાળી રત્નાં,
 તે ન મદીથી શકે કોઈ જોઈ;
 ખાલુ ઉચ્ચાય નદી કોઈ દિન ત્યાંચળી.
 નદી રક્ષાળી છટે પવક કોઈ।

છે રક્ષાળી વિગે પળુ બધુ ધુમનું.
 સ્થિત ગદી નવ ગદે કોઈ તેમાં,
 કહકે ગદે, ધડી ખટખટીને શમે;
 છે આપન ભયું અજગ્ય ગેમાં;
 ખાલુ દક્ષણ છે અનગદિયુ ઉપર,
 તેય ગદી ધુમનુ કહકે ગાને.
 પ્રાણીગો શુ ઉપર જોઈને માગશે
 ખાલુ પળુ છેજ લાચાર જાને ।

પ્રોફેસર

મૃત્યુનું મૃત્યુ

૪૨

અનન્ન અંધારનાગર ઉપર—ઊઠતા
 દિવસના બુદ્ધ્યુદો સૂર્ય જેવા ;
 રોજ એ દેગબર ફરીને ફાટતા,
 ચક્ષુતા નહીં મર્યો લાભ સેવા ;
 વિશ્વમર આ અનંતતત્વના સિંધુ પર
 જીવનના બુદ્ધ્યુદો એમ ઊઠે ;
 દેગ ને ઝસક નિજ પક્ષકબર દાખના,
 ને ફરીને થના હુમ પડે.

જાળનળા બુદ્ધ્યુદો પણ પકી ફાટતા,
 બાળનાં બપુન શા આંખ આંજી ;
 દિવસના બુદ્ધ્યુદો ફાટના સૂર્ય શા
 ખેલતા ગગનમાં ગદન બાજી ,
 મર્ય ને ચદ્ર ને તારકો ને મહો,
 ક્યા સુધી બુદ્ધ્યુદો એય ટકશે ?
 વિશ્વમેયે બધા એમ ફટે, પકી
 જીવન આ અગટ રહી કેમ શકશે ?

૪૩

પડિને મોતવીઓ બધે બેસીને
 લોક માથે કરે વાન ડાહી :
 દૈક આયોક પરચોડની વાતમાં
 ગૂઢ નિઝ જ્ઞાનની દે ગવાહી ;
 સ્વર્ગે ને નરક, જિજ્ઞાસ જાહાજમ, અને
 દ્વિત અદ્વિતના લે ફાટા :
 મૃત્યુવરોળિયો મર્વ ફૂંકી ગયો,
 મવને મુખ પડ્યા ધુળધાણ !

પડિને મોતવીઓ ગમે તે વરે,
 એ બધી વાત અધારપેટી :
 મર્વ જુગદું રમી એ ગ્લા જ્ઞાનનું,
 જિખરને ચાલ લેવા લગેટી :
 વાન નો એક પ્રત્યક્ષ ને મન્ય હે :
 જીવનનો પયજનર નહીં બરોમો ;
 મન્યુ તે જાન ને ઉચું મુકાવ મો,
 જીવન ખેડે મલ્લ મૃત્યુકેળો !

૫૪

પડિનોના મદા વાદ્યનિવાદમાં
 ગન ને દિવમ કર્ષ ગય ગાળ્યા;
 નદીન આક્રમકુમુમે કદી કો મળ્યાં,
 નદીન અધાગના કાય કાળ્યા;
 અધૂગ ને સદ્મતી વાત કંઈકંઈ કરે,
 રહક નિદાન આપે ઉઘાપે;
 લાખ ગજ ગય બગ્ના આકળ શબ્દમાં,
 તોય નદી એક તમુ બેઠ કાપે.

ગોગ ફગુ ગદે હાગ તેને ધરી
 માનરી ખહાગ તે કયમ નિઃપ્રગશે ?
 એમ ને એમ ફગો ફરે, તોય ત્યા
 નદી ફગો તેડને પથ મળે,
 ઇચ્છના પન્ધિમા મનુજનિચ્છા રહે,
 કેમ એ પન્ધિની પાગ કોરે ?
 ઇચ્છના ભેતી અધિ કર્ષ કર્ષ ફરે,
 મૃત્યુના ભેતી કોણ છોડે ?

૪૫

નેહ કે નેહ નદી જગનનીના નગ,
 જાગી > જાગી નદી જોનિ તેની,
 ગીખી કે ગીખી નદી જુમ્મિ આ જીવનની,
 માગી કે માગી નદી મેજ એની,
 ખોલી > ખોલી નદી હૃદયની આખડી,
 ખોલી કે ખોલી નદી પ્રાણમેના.
 જન ત્યા નો ઠોભો આસીને બા-બે—
 મો તડને બોલે બનમેના !

નદી ગમ્યા રૂપના એ- પા દડ,
 ત્યા મુખેવી પડેલા અમનખ્યાતો
 નદી જાગી જીગી બે આઠ પૂરી દડ,
 ત્યા કિડ્યા મગજના નર્વ જાતો,
 નદી મડો એકનો પથ પૂને દડ,
 નદી અદખાલ > નદી અપા
 જીવનુ નમ ત્યા તો ગયુ જી, ને
 મૃત્યુએ એ- વડ મો અપા !

મેન પેમાનણા મન કન્યા વગે,
 તે મુએ એક પેમો ન પામે,
 મેન સુ મ્હેન માનની ને વેગતા,
 ઘોન્મા ડીઃ સુ તે સિમ્મે,
 મોની મામે ધની એકસા ઝમના,
 આગતી હાવડ તે ન એક
 માગીના પનળા ભાગી માડી યમે
 શામ ભગના ફરી કોઈ છે કે ?

સૂર્ય ઉમના પડે જય તારગતાળી,
 વ્યાથમે સસ ત્યા જય કોડે,
 નમ તગના નના મુખની માથ તે
 સુર પડે મયાં નાઝ ખૂડે,
 મુગી ને મુદમના એક નમન તે
 મુગમા મુદમની ઝનક મડે
 અનિમા આનિયો કા ન આ-મે હડ,
 ભાગી એ માગીમા શામ ફેડે !

૪૭

જન્મ શું મૃત્યુને જોડતું હવન આ
 મૃત્યુને કેમ કહી શે ચૂકાવે ?
 તે ઉપા સાથ જોડાઈને આવિયો,
 તે દિવસ કેમ સંધ્યા વગાવે ?
 જન્મ ને મૃત્યુના પ્રવની વચ્ચે ધૂમી
 હવન એ હવનને જાય છેડે ;
 માનવી અમરતા ખેડવા જાય, પણ
 હવન તો મૃત્યુનાં ક્ષેત્ર ખેડે.

હવનું એટલે હોતું નહીં આખરે :
 એજ કદ સમ શું પીતું આંહી ?
 હવનું એટલે જગત જોઈ જતું,
 પણ નહીં પૂજતું જતુંજ કયાંહી ;
 નદીકિનારે મગી બાળકો કઈ રમે,
 હમીરમી લડીવદી થાય છતાં :
 હવનું એટલે થકી મગતું જાગે,
 પણ પડી સવં પડવાં વિખુયોં !

૪૮

આત્મ પરમાત્મ તો જ્યાં પડ્યા છે જુદા,
ત્યાં બધા પંથનો મેળ મળેનો;
દ્વિતીયે પંથ સૌ દૂર લંબાય, પણ
મધ્યમાં સર્વનો જોડાતો બળેનો;
લાખ ચોર્યાશી ફેગ ફેર, કે પડી
યુગ મહાયુગતણે ખાય ખાંચો;
ધૂમકેતુ સમે દૂર જમણે બમી
આવશે આખરે આત્મ પાછો :

ઋષિ મુનિનાં વચન એ હશે સત્ય, પણ
માનવી કેમ અહીં ધિર્ય ધારે ?
જે ગયું તે ફરી તેજ કેવે જશે
આવીને પૂરતું સાખ ક્યારે ?
પૃથ્વી ને ચંદ્ર ને સૂર્ય ને તારલા,
ને અજળ કામ આ માનવીની—
શું ન એ સાખ આત્માગુણધર્મણી ?
શું ન એ સ્થિતિ સદા જાનબીની ?

૪૯

ને ગયુ તે ન આવે ફરી, તો પડી
 ને ગ્યુ તે કશુ ધૈર્ય માગે ?
 ધૈર્ય દેનાર પણ જોન-જેતા જાગે,
 બોલનારો જૂવી બોલ હારે :
 દીપ તૂટી જતા જ્યોત દોનાય, કે
 જ્યોત દોનાય ત્યા દીપ જોડે ?
 'દીપની જોડ એ પ્રજા કયમ પૂજે ?
 દીપ ને જ્યોતનો એજ ટોડે !

વાળ્યા તો ગયા મો વિખેર્યા, ને
 મેધધનુનો મર્યો મરં મહિમા,
 વનવીણા સવ સુશર્ધ ને રણ ચયુ,
 ત્યા વનથી ગંડી નર્દાન કંઈમા,
 વામગી ફૂટી ને મૂઠ જોડી ગયા,
 મર્ત નન્દ નર આખર મરામી
 મરી જનાર ગયુ છે મરી, તો પડી
 મરં રિતચૂરી આ છે નામમી !

પ્રાણ કાઢું ન જોવાય જગમાં કદી,
 નેકાનો હાય બદલોજ રો;
 પામશે આંચ નદી સસવાદી કદી,
 છેજ પરમાયમાં અમૃતપૂરે;
 માનવીજાન્મનો જોગ આ જગતમાં
 નહીજ ખીજો મજો, એય સાચુ;
 સંતજન કહે, હજી નાથને લેષો ભજી,
 સર્વ સસાસ્ત્રજ છેજ કાચું.

માનવી જગતમાં જોય કડક જાણ,
 શું કદી પૂણુંને જોઈ શકશે ?
 જોતજોતા જીવનવૃક્ષ સકાય, ત્યાં
 કયા સુધી પત્ર શી આશ ટકશે ?
 વાસળી તૂટી સધાઈને વાગશે,
 ખલુ ખલુ પત્ર પાછું ન ખીસે:
 દેહની માટી ફરી ઢોલુ સમરાવશે ?
 આસ ગડમે ફરી ઢોલુ ઝીલે ?

૫૧

ચિત્તવ્યાપાઁ ચાને ગમે તેજા,
 તોય નહીં માનનીતકે કહે,
 સિધ્ધને સિધ્ધના દેવ હાખી નહા,
 ભેદ તે ગણુ ખોરી બતાવે ?
 જન્મ ને જનન ને મૃત્યુને મમજવા
 માનરી મથી ગહે દિનમ આખો
 સૂર્ય સાથે હૈ તોય તે મરી જતો,
 ને પડી રાત દે હાકી આખો .

જનની ના એ આખને ઘાકરો,
 હાથ તે જગતનેય સાથે,
 દિનમતુ એ આ સ્વપ્ન પૂરૂં થરા
 જ્યાં ભરી ચોગમે આખ હાયે ?
 નિમ હમય ને જનન હમય એ,
 ને પડી ભે પામે મથી શુ ?
 પૂનઃ શાનતુ હાનતુ જનન તે
 જાય આ, ને પડી—ને પડી શુ ?

પંર

મૃત્યુ ને સર્વને નિવ વીટી રત્યું,
 મૃત્યુ તે પણ નહીં એક દીસે;
 ચક્રી એની અચૂક ચાલની જાય, ને
 સર્વને તેહમાં રોજ પીસે;
 પણ જીવન જીવતાં આપણે જોઈએ
 મૃત્યુ એ આપણી આસપાસે;
 વૃક્ષનાં પાન પડતાં ટપોટપ નીસે,
 જીવન ખીન્નાં જતાં એમ ભાસે.

પણ અરે આપણા જીવનનું પાન આ
 ખરી જઈ આખરે ધૂળ થાશે,
 મૃત્યુ ત્યારે દિસે કઈ ખીન્નુંજ એ,
 જીવન શું જગત પણ રૂખી જાશે :
 જ્યોત્સ્નાથી ખરે તારણો આપણો,
 સૂર્ય હોતાર્ધ કોપે સસનો;
 સૃષ્ટિ ને સૃષ્ટિના સ્વપ્ન સૌ આપણા—
 ભાગી ભૂકો યશે એ બધાનો !

૫૩

મૃત્યુ આ એવું છે અન્યનું. આપણું,
 ત્યાં જ્યાં શોક ગો મૃત્યુ કેમે ?
 મરવેને એક માર્ગે જવાનું નું,
 મરવેનો બીડો જશે હવનડેમે ;
 મરવના હવનડેમે બી જ્યા જતા
 પગપગે આપણી આખ મામે,
 ત્યાં કેમે હર્ષ કે શોક ભરવો ઉરે ?
 આપણો પથ જશે કોણ કામે ?

ગામગામે જઈ હાટકાડ મને,
 માથ સોડ કડી યાપ છડ ;
 આજ આ રાત તો કાલ બાજે બને,
 દિવસ અને પડે સીં રિખડ,
 હવનમખે આ મરવ એવા દિમે,
 કોને કોની ખોટ પડી.
 જગત આ કોણનું એમ યા'તુ જણ,
 ક્યા મુખી ગખડી આખ રડી ?

૧૪

કેમ કહેવાય, નવ દર્શ સમજ સદે
 આપણી આ પરી જોટ મોટી ?
 કેમ કહેવાય, અન્ને ન દોહુ દો
 દુઃખ આનું યયાં વરં દ્રાદિ ?
 નાની કે મોટી હો જોટ, ખમુ તેથી શું
 આપણી જોટ કંઈ થાય કમની ?
 દુઃખ ખમનાર પણ દુઃખના ગર્વમાં
 બાળાડી કશી જોય ગમની ?
 કેમ કહેવાય, આ જોટ પૂગલ નદી :
 કમા મુધી ? કેટલી હવનનોની ?
 આજ આથી ગર્હ છે લય, તેથી શું
 કામ જોમે ઉગે કે ન જોતી ?
 જોટ તો જગતને ગગની આ પડે,
 તોય એ તવ નિજ પય ધપતુ .
 જગતની જોટવી આપણી શુ વચે ?
 આપણી જોમ શુ એ જગતપતુ ?

૫૫

હવન આ ફૂલનાં જગન ફૂલે બધું,
 કેમ બોલાય એ આપણાથી ?
 જે ફૂલ્યું દેખીએ આપણી દૃષ્ટિથી,
 તે ગયું શું હશે જગનભાથી ?
 જ્યોતિ ને તીવ્રતાથી અગોચર ગ્હે,
 તો નથી જ્યોતિ એ કેમ જાણો ?
 મથૂળ આ આંખ દેખી શકે નવ બધું :
 નથી ગમે કૃપ ફૂલોએય પદ્માણે !

આપણા દિવસથી જે ગયું દૂર ને
 આપણી ગતની પાર જોડ્યું,
 ને હવનમંથનો તોડી છુટ ચ્યું,
 છેજ આ આપણું દસ્ય બૂંડ્યું ;
 મરૂ નેના દશે વિશ્વગાને બધા,
 નરૂ નેનું હશે રિશ્વતૂટે .
 હવનના દાગની પાઠ લેવા નિના
 હવનપોચાણ આ પ્રાણ પૂરે ?

'એ બિચાઈ ગયું શાંતિમાં,' એમ પણ
 દેખ કહીએ દયા એની ખાઈ!
 મરણવસ ને યયું એદી એ, તેદની
 શું દયા ખાવી છે માણસાઈ?
 ને ગયું તે વમે નદીજ આ મૃત જગે,
 પણ હશે હમનું દે અમૃતધ્યાને;
 બ્યાં હશે ત્યાં નદી પૃથ્વીએ આપગે
 મર્યે આ માટીના બધવાને!

દોષ કહે ને ગયું તે મલ ગધિવા!
 ગધતું નો નથી અત કોના:
 ગધતું તે ફરી થાકે લઈ ભગવા,
 લાભ લેવા ઇવનની વહેનો;
 ગધતું ત્યાં નવવ્યમ કઈ નિગમનું,
 ઇવનના અપથી ઠી કોટે:
 રાત આવે સ્વપ્ન જેમ જે જોઈની,
 ગાય એ ઇવન એ શું ન જોડે?

૧૭

કાળના ધાટ પર માનવીઓ મળે,
 પડી મળીને પડી થાય છૂટા;
 કેમ એ મિલન તરી જતું આખરે,
 શું મળ્યા એમ પડ્યા વિખૂટા?
 કાળના ધાટ પર માનવીઓ મળી
 , એકનાં બંધનો ફેંકે બાંધે,
 પણ નહીં દોષી છૂટું પડે એકવું
 અચાન બંધન નહીં કેમ મૂકે?

કાળના ધાટ પર માનવીઓ મળી
 થાય છૂટા હવનકુંડરીથી;
 પણ મળી સર્વ છૂટા પડ્યા ને આદી,
 તે કદી ક્યાંકીં મળશે ફરીથી?
 ને કદી ને મળે તો હશે નેજ ના,
 કે હશે ફેંકે નૂઠા પ્રથમથી?
 જુલિને રોજ આ દિવસ આવી મળે,
 તે મળે તેજ કે છાપ અમથી?

૫૮

ત્યાં ગયા મર્ચ ત્યાં છે જાતું મર્ચને,
 માનવીને કશું જોવું પાછું ?
 સર્વ ગહે જતાં ઇચ્છુપચ્છુ ગે મરુ ?
 હૃદયખળ પાડવું શીદ આપું ?
 જે ગધું તે નહીં આવતું છે ફરી,
 સરિતનું બેણ પાછું ફરે શું ?
 જીવન ફરી તેજ જીવવા ગમે કે ખરૂં
 જઈ અનંતવને ઉભરે શું ?

દિવમનો તાપ દિનબર તપીને સિંચે
 છેજ મધ્યા વિષે શાંતિ લેવી :
 છેજ મધ્યા મમા મૃત્યુના રંગ સૌ,
 છે મંદુરતા વળી સન્નિ જોવી ;
 જીવનના સ્વપ્નથી છે ફરી જાગવું,
 થઈ અનંતવના અસ રહેવું :
 મૃત્યુ જે જોડતું તે જીવ પાડવા
 ચક્રિત આ જીવનને શીદ દેવું ?

૫૯

નરી અનતવમા મૃત્યુ ક્યાયે નિમે,
 જે નિમે મૃત્યુ આ તે દુઘાર,
 થા- ખારા પડ્યુ ઉવન લ્યા પનખા
 એમ કહેનાય તે મૃત્યુ વાડે ?
 ઠે અનતવમાગર રિંદે ચાનતી
 બની ને ઓગ એ નો મગની
 એમ ગમિ ચડીને સ્ત્રી ઉતરે,
 ત્યાજી શીડ ચડે ઠે નમાણી

ઉવનમાં અત જે મર અકુસ મિ
 ને દમે ગમિના ચાન એમ
 નાની જા' મારી મોડી ગરે
 મરના ડોખનખા ન બેસ
 પમ ઉવનનો પમ અત આપે વને
 તે અનતવની પૂમતમા
 રિંદે જે નગરે લઈ મમાડુ પડે,
 પડે છે અત તેનો મધામા

ધૂમ સળો કરી બધાં જો કુંભમાં,
 કુંભ જોનાર નહીં ધૂમ કળતો;
 કુંભ ફરી જતાં પૃથ્વીમાં તે પડે,
 ને અડી ધૂમ આકાશ બળતો:
 જે ગણું તેની આ માટી ગઈ માટીમાં,
 પણ અમગ આત્મ તેમાં હતો જે,
 તે હૃદયો જ્યાંથી આવ્યો હતો ત્યાં ફરી;
 તે અદ્ધો જગત તે અર્થ જોતો!

જે ગણું તે વણી ગણું જીવન આ:
 આ રહી આપણી ગીચ માટી,
 ત્યાં જ્યાં આપણે શૂન્ય થું લડી ગયાં,
 નિમિરજાયા વિશે યજ્ઞ માંડી;
 જે ગણું તેની માટી ન કઈ જાલુતી,
 પણ જ્યાં જીવતાં આ દેવતાં
 લોભ તે મોહના ગર્ભમાં આપણે,
 ને નિરાગે ભયે સૌ ખવાયાં!

૬૧

મૃત્યુથી નવજન પામતુ જગન આ
 જગનને એજ કઈ તાગતુ રાખે,
 હાં નહીં જાય ને નવન નહીં થાય તો
 જગનને ગુ- નુ મર્થ ગાયે,
 જગનની આપમા નવન ભુગી પડે
 ને બરે દાન્યરીન પ્રમાટે
 જાનના મેન ને હાનના ભે ને
 ને પડી કેમ નવજન થાને ?

જગના કપ ને પાન કાનુએ ખરે
 ને નવા કપ ને પાન આવે,
 દેના નેમ પગા ઝો પપ્પ ખરે
 ને નવા આરી જૂના જાયે,
 વિમના નેજાએ ખન નામના
 ને નવા ખીરી ને દે પ્રવને
 મૃત્યુના ખાનડે જગન હરે બધુ
 મૃત્યુ નહીં રામનુ મર્તિ રાને

મૃત્યુ નહી હોય તો જીવન ક્યા જીવન રહે !

મૃત્યુ વિણ માત્ર રહે જીવનજવા ;

ગતિ નવ હોય તો દિવસ કહેવાય ક્યમ ?

મર્વ તાપે સદા રહે તપાયા,

જીવનનો શ્વાસ છે મૃત્યુ દૂર રાખવા,

મૃત્યુના ઝેર પર અમૃત ફૂટી,

મૃત્યુ નવ હોય તો વિજય ક્યા શાસનો ?

જીવન લગવાય નિશ્ચાન મઝી !

દુ.ખીને દુ.ખ જોવું નિરતર રહ્યું.

તો પછી દુ.ખનો અત ક્યારે !

મૃત્યુ વિણ જીવનનો ક્યદ જો નવ શમે,

કેમ એ જીવનને તો ઉગારે ?

મૃત્યુનો ભય જતા ભય આશા ઉડી,

ગ્રહે પછી માત્ર લક્ષુ સઘન,

મર્વનો અત જો છે અનતકલ્પમા,

તોજ ઉધડે નવ જીવનપાલ !

મૃત્યુ નહીં હોય તો માનવી જગતમાં
 કેમ જાયે જીવનની અમીરી ?
 મૃત્યુ વિણ કેમ સમજી શકે માનવી
 જીવન બસતી જગતની કુટીરી !
 જન્મ જોનો થયો મૃત્યુ પણ તેહનું :
 મૃત્યુ વિણ જન્મ પણ હોય ક્યાંથી ?
 જગતનું સર્વ અસ્તિત્વ આટલી પડે,
 જો રમે ત્યાં ન એ યુગલ સાથી !

તો પછી મૃત્યુથી હોય ડરું કશું ?
 મૃત્યુ છે જીવનનો અન મીઠો ;
 દેહધારી જીવે દેહમાં રહી કદી
 નહીં અનન્યનો પથ દીડો ;
 છે જ્યાં દિવ્ય નૌદર્પનર દીપતી,
 તો ન સંધ્યા કમી તેથી ભાગે :
 જીવનની છે લીલા જન્મ ને મૃત્યુમાં ;
 માનવી મૃત્યુથી ગીત બાગે !

૬૪

નદીતણા મળ ને મુખ મમા કઈ દિમે
 જન્મ ને મૃત્યુ આ જીવનકેમ,
 મળ નદીનું દિમે પવતે, તોય એ
 મળના મળ બહુ છે અનેન,
 જન્મથી જીવનનો પથ મડાય, પણ
 જન્મ તો હા છે તેનું આહી,
 નદીતણું મળ પણ છે મહાનિધુમા,
 જીવનનું મળ મહાજીવનમાહી.

જન્મથી જીવનનો પથ મડાય, તો
 મૃત્યુમા પથનો અત આંચ,
 જન્મ ને મૃત્યુ એ જીવનમળથી છે,
 જીવનમા મેડે સાદા લાગે,
 નદીતણા મુખ મમ મૃત્યુ પણ સભ્ય છે,
 જીવનના વહનની નિહિ માંની
 મૃત્યુનું હા મહાજીવનમા ઉગતા
 શું ન ગહે જીવનની જાણ માંથી ?

મૃત્યુનું વૈય

૬૫

ટોણુ મૌહ્ય એ મૃત્યુનું નિરખમે ?
 ટોણુ જોમે બંધી એની વીધા /
 ઇવનના ઘોરતમ વાજે પાડતુ
 જન્ય એ કેક બલુરગી ચીયા,
 મગ્નિની પૂર્ણતા વડનમાં નહીં દિમે,
 તદ્દપિ જ્યા નિધુકરમા મરે ત્યા;
 ઇવનની પૂર્ણતા, ઇવનની દિવ્યતા,
 ઇવન એ મૃત્યુદ્ધારે ફરે ત્યા.

દાડખાના થકા અમિતારો ઉડે,
 ને મરે જ્યા લગી દાડ છટે,
 તદ્દપિ નૌદ્યંગેજના ખરી બાણુની
 તો ઝમે ગમન જ્યાં બાણુ ફટે !
 મૂવના અસ્તમા દાય રમણીયના,
 ગ્રય એની ઝનક ઇવનઆરે
 રૂપિયા શીખના મ્યેર વેગ્ય મા
 બામના બચ મોગન દિનારે :

સિંધુનું નીર આકાશમાં જઈ ચડ્યું,
 ને તહીં વાદળું તે ગળ્યાયું;
 વાદળું તેજ પાણું નીચે ઉતરતાં
 નામ વરસાદથી ઝોળખાયું;
 ઝોળ વરસાદ ધરણી ઉપર વરસતાં
 ઝરણું ને નદી થયાં સગળ બહેનાં;
 નદી ફરી નીર એ સિંધુમાં ફેડી;
 એજ રહે નીર બહુ રૂપ લેતાં.

વિશ્વચેતન્ય છે એક, ત્યાંથી ઉઠે
 અણુમણ્ડા કૈંક ચૈતન્યતાલુખા;
 ન્યાં પડ્યા ત્યાં નવે રૂપ યોગાય, પણ
 એક માળાતાલુ એજ મણુકા;
 નવનવા રૂપ તાલુખા બદલતા રહે,
 નવનવી રીત દે વિશ્વમેશ:
 રૂપ બદલાય તેથી કશું યાદી મળે ?
 વિશ્વ તો સ્થાય ચૈતન્ય રહેવા.

૬૭

ને હવે તે જવું . જે હશે તે જાગે .
 જે ના છે તે તેમ રહેશે
 સૂર્ય ને તારાને જમુકો, ભાગશે,
 તરૂં આકાશ રહેશે હમેશે
 નિહુતી વાદળુ બેઠા જઈ ખેલવું,
 વારિ વગી ચુ પુમ સાથી,
 નિહુતળી થયુ વાદળુ, તો પડી
 વાદળાનુ થયુ વારિ ક્યાથી ?

જગતથી હુમ તો નહીં કશુંયે થયું
 રૂપ જદ્યાપ છે મનકેર,
 સૂર્ય શુ કિલ્લુ આવે અને ગય છે,
 કિલ્લુ ગળા થયું નિમિત્ત ઘેર,
 તેની તે માટીના ઘાટ જુગત્યાં થયા,
 તેનું તે કિલ્લુ રહેતું જમુકું
 ઇનાથી શુ થયું ? મૃત્યુથી શુ ગયું ?
 ધરતીના રૂપમાટીના ટપકું ?

૩૮

મૃત્યુમા અત શુ નવ આતી મરે ?
 એજ શુ જીવનનો દેશ છેડા ?
 નવ આ જીવનનો નોપ શુ ત્યા થમે ?
 તિમિન્મા બૂડમે જીવનમેડે ?
 જીવન શાનવ મળ ચૈતન્ય જે
 મ્યમ ને દેખામા વિભવ
 ને પડી મોર વિમળગુનિદા વિરે
 જગતથી શુ મદનુ વણુમનુ ?

તેજમતાન ચૈતન્ય જઈ સત્વમા
 શુ ન રહેમે રૂઝી કપ એવે ?
 તામગી માગી અધાની પુત્રી આ,
 તે ભને એજ અધાન મેવે
 તેજ ને ઉજ્જ્વલા અમિનુ જીવન છે,
 તે જતા અમિની ગમ્ય ગહેમે,
 શ્વાન ને હૃદયમ્પન્નજ નની માનની
 ક્યા પાંજી એનુ ચૈતન્ય જરેમે ?

૬૬

મૃત્યુ જે મૃત્યુ જેવું જ દેખાય ને
 મૃત્યુથી જે જતે સૌ ભુગર્ભ
 માગીના માથ ચિન્ત્ય પણ તૂટી જે
 હેત પાછા ન વ્યક્તિય કર્ત
 તો પત્રી પરમ પ્રયુગ્મ જે સ્નેહ આ
 તે મુઘા મતન વચ્ચાસને ક્યા
 જગનનુ તન સૌ વ્યાથમા ઝગડના
 જનનનુ દોય જનનસને ક્યા ?

મૃત્યુ પાછા નથી કહી, એ જાન તો
 હૃદય આ આપણુ નહીં જ માને,
 હૃદયમા જે રહ્યો સ્નેહ આ હમગ્નો
 તેહ બરજ્યાથમા પણ પિંજને
 સ્નેહ નહીં હેત તો જોયોનિ આ જગનની
 સાગને માન જળની મલની
 મૃત્યુ દે તાપ પડ નહીં કશુ તેજ દે
 તો પત્રી અધતા છે જાસની

૭૦

મૃત્યુ પાછળ કશું ના રહ્યું હોય તો
 જીવનની સીડીને ક્યાં ટકાવો ?
 જીવન આધાર વિણ લગ્નકનું આ રહે,
 પડી જતું કેમ જોને અચાચો ?
 મૃત્યુ પાછળ કશું ના રહ્યું હોય તો
 જીવન અર્પણ કરે સ્નેહ ક્યાંથી ?
 માનવીની બધી દેવધીત્રા જગે
 સતત ઉભરાય આ તેલ ક્યાંથી ?

જે દિવાલો બધી આ દિગે બિભી,
 સાંજ નહીં સહિતો અંત આવે ;
 દરિયા દૂર સફરી જતાં સાગરે
 નહીંજ સફરી કુબેલી જણાવે ;
 સદિ પાછળ રહી સદિ બીજી કંઈ,
 સતત રહે પડ પડી પડ ઉપજનાં :
 જીવન પાછળ ન ક્યમ જીવન બીજું રહે
 મૃત્યુનાં પડ પડી પડ ઉપજનાં ?

૭૧

જન્મ આ જે મળ્યો માનનીતે જાગે,
 તે હજો સુખ અમર દુખ કાગે ?
 જન્મ એ છે- આ જીવનનું કાર, ત્યા
 પેમતા શું મક્કળી જાય કાગે ?
 જન્મીતે જીવનમાં તોય દુખજ બધું,
 તો પિતા બાળ મા કાગે માગે ?
 મોત આ દિવસ જન્મે અને આયમે,
 તોય જે નવન જિન્મીતે જાગે ?
 જન્મ છે જીવનનું કાર એ એક, તો
 મૃત્યુ છે જીવનનું કાર બીજું.
 જન્મો જોને જો હું ગીત મગ
 તો પરી મૃત્યુથી કેમ બીજું ?
 જન્મ ને મૃત્યુ છે જગતનું જીવન આ
 વિશ્વના શ્રામ ઉચ્છ્રામ મોડા
 જુદા ને કાળના નવન પડાય ત્યા,
 તોય મમજે ન જે શ્રમ ગોપા ?

૭૨

હવન ને મૃત્યુના ખેલ ખેલાય, ત્યાં
 માનવીએ છતું હોય મેલું ?
 જે ન નિજનું હતું તે થયું નવ થતું,
 તે જતાં શું રહ્યું જગત ખોલું ?
 હવન કે મૃત્યુ એ તો નથી માનવી,
 માનવી માથે છે એ જગ્યામાં ;
 એકો ભાગનાં અન્ય બાકી ગહે :
 માનવી તોય એ ગહે દુઝામાં ?
 હવનનું ગાન છે પગ્મ મોહિ બધું,
 તો નથી મૃત્યુનું નૃત્ય કમની,
 એકના મૂર તનના જગતે જાણ,
 અન્યની લથડીલા શાંત રમતી ;
 મૃત્યુના ઘાટ પર હવન ખેલી રહ્યું,
 માનવીએ મૃત્યુ માની લેતું .
 ગાન પૂરે થશે, જતા પગે અટકશે :
 તોય એ એકિનું મનુ કેવું !

મૃત્યુનું નૃત્ય

ફૂલ ખગ્ગા વમતે ન ઝાખપ પડે
 ધૂળ બેસતા ન દમય બાનુ
 તોય ક' ઝપ આ માનનીઁવન તો
 લાગતુ એવુ મોધુ શાનુ ?
 એ- જ્ઞાના મધા એ- રેતી મધા
 એ- આ ગામ ને દામ પ્યાગ,
 આખ મીઠ્યા પડી થાય અધાઈ, ને
 ઁન તૂટ્યા પડી મરં ન્યાન
 ઁવનની પાઠ ગુ આતુર્યા રેતો
 ઁવનમન્નિતલો એ- રેતો ?
 રેદ કોઝ્યા પડી નામ પરઁવને
 એ- રે એ- રે અન્ય એ- રે ?
 માન આતી દહે વાન નિમિત્ત બધી ?—
 તોય મ' હુ-યમા થાય દાન
 ફૂલ ખગ્ગા વમતે ન ઝાખપ પડે
 ધૂળ બેસતા ન દમય બાનુ

૫૪ ત્રીજી

જીવનનું ગાન

વિશ્વની જોતી આ મળત મરિતા ઉપર
 જીવનના મુદ્દાઓ સતત જોડે,
 સર્વ એ સાથ ધમધમ આગળ જતા,
 નવનવા જિંતા કંઈક પૂરે;
 ધીકે એ ચમકતા ક્ષણિક સોહર્ષમાં,
 રાખતા જીવનનો ગર્વ એમાં;
 રીઝના અથ ઠૂ ઠૂ કરી દોડતા,
 થાય ઉન્મત્ત એ મર્વ તેમાં.

મુદ્દાઓ મર્વ ધમધમ એ રેલમાં,
 જાય અચકાએ એકેક માથે,
 મગિતના પૂર પર પૂર આવે પૂરે,
 મુદ્દાઓ લડી રહે બાથ બાથે,
 ક્યા સુંની ચાલશે કલહ જેવન બધા ?
 એક પગી એક સૌ જાય ફરી,
 મગિતમાં મર્વતા જીવન પાછા રહે,
 ઝ્રમ નહીં મગિતથી જાય છૂટી.

૭૫

તોય એવાજ ખુદખુદ સમુ જીવન આ,
 તોય એ વ્યર્થ છે કેમ કહેવું ?
 વદન મરિતાતણું છેજ ખુદખુદ બધું,
 ખુદખુદે સાથ છે નિત્ય બેઠું;
 ખુદખુદે જાણના વદન કરીએ અમે,
 જીવન જીવીએ અમે આપજળથી;
 તદ્દપિ સરિતાતણું પૂર વહેતું રહે,
 ને ધકેલે બધા સર્વ સ્થળથી.

રજનીમાં એજ ખુદખુદ મમા તારકો
 એમ દેખાય મૌ વદન કરના;
 જીવન શુ તેમનાં વ્યર્થ કહેશે કદી ?
 કે તરંગે કિંવા આપ તરંગા ?
 અજન્મ કે જ્યોતિબર ગોળ ચુંબન દીપે
 ખુદખુદોના અને તારકોના :
 વિશ્વમરિતાનળા મર્વ છે અગ એ,
 કેમ કહું વ્યર્થ અવગત ઝાંઝા ?

૭૬

શ્રવનનું મૂળ વિધિવિધિ કેવે જામતમા
 મનન કિનજે યજ્ઞ બાળ મેલુ,
 એક બેલી રદનનીજ તે જાણતુ,
 પાળપજે આસુથી આખ ઘોલુ,
 જ્યોતિ ને નિમિત્ત કંઈકંઈ ભડે ને મરે,
 એક તે જાણતુ મુઠ્ઠીમાહી,
 જરીક કંઈ હાથની રેખ હોડે તરે,
 કે કુળાડે રદન આવી લાહી !

હાજરો એ કહે રદનમકેલવી,
 શ્રવન જાણે શ્યામુ રદનમા,
 બુદ્ધિ ખીયતી જતા આખ ખુલ્લની જરતી,
 નવવ રમ ભાસતો લા શ્રવનમા,
 બાળતુ રદન એ જાય જાંખુ થતુ,
 શ્રવન ખીયતા ખીયે શ્રવનનાણી,
 મુઠ્ઠિ ખાસતા રદન નીચે પડે,
 જ્યોતિ લે શ્રવનઆનંદ માણી !

૭૭

ઇવનનુ મ્હન છે બાબની મોરી, તે
 પુત્ર નગ્નાને કેમ મોમે ?
 ખોડ - બુની આન અનન્તશે
 માનવી ગેડ દે માન દ્વામ,
 બાબની મોરી તે ભૂનજમે વત્તા
 માનરી મોનમે મતનામ
 ઇવનનાણી પૂરી અમત્તા ને ધગ
 ને ફરી રહનમોરીની આગા ?

મનિત વ્યા મુજથી નિશ્ચા આમળ પડે
 ત્યા વહે ખળખળી જન્મુ નાના,
 ખાડમા, ખડકમા ખટકના, ફફલુના,
 મય એ મનિના વારિ ત્યાના
 પણુ વધી નનિ પુન્ધા વ્યા રતી
 ત્યા ન ખળખળ કડ તેડ પાડી
 ઇવનન પૂણુ રહને પડી દાર ગી
 બાબની તે મ્હનમોરી આડી ?

૭૮

ઉવતુ મૃત્યુ છે હવન આ તેહનુ,
 જેહને ઉવન આ વ્યર્થ લાગે
 પળપરે વાળ શહા ઠીકરી મને
 હવનનો મર્થ આનન્દ ભાગે,
 ડાનનો મહામયો નેગ ચાલી જતો,
 મેન વરસી જતો બ્યેમભાથી
 નહીં ઝીલ્યા અમૃત કે એક અઘરિ ધરી,
 પામશે ઉવનનમ એમ કયાથી ?

જે દિનાનો કરે આમચામે બિબી,
 ને મુએ માર્દા અધાર ઓઢી,
 તે નહીં દિસના તેજ પામી શકે,
 જોમ ત્યા સન આનન્દ પોઢી,
 ફૂલ નહીં જોય નિજ નગ ચૌનલ કશુ,
 તલપિ મહાજ નિરખે શરીરે,
 તો પડી વ્યર્થ છે ઉવન એ ફૂલનુ.
 હવતુ મૃત્યુ એ ઉવન ચીરે !

૭૬

પૃથ્વી પર જીવન આ પ્રથમ છે આપણું,
 કે હશે જીવન મધુ એમ જીવ્યા ?
 વિશ્વપટ આ ગુચ્છાતુ જાતુ પૂરંથી,
 શીરણુ તેના હશે શું ન શીન્ધ્યા ?
 જીવનની જ્યોત આ જીવનથીજ છે ઉગી,
 કે હની જ્યોત એ અહીં મદાની ?
 સ્વયં આ જોમ જાળે નહે વંદનમા,
 તેમ એ જ્યોતની શી નિશાની ?

જીવન જીવ્યા હશે પૂર્વમા, તોય તે
 જીવન જાળી કોણ લાભ કંવે ?
 જ્યોત આજે જાગે છે જુગ જીવનમા,
 એજ નવજીવનમા પૂજા પંચે,
 મુલ્ય જાળે ઉમે રોગ આક્રમમા
 પણ ન આમશ એ રોગ મંજુ,
 જે મોલે દિવસ તે જાની દેની જુસ્તી,
 પૂનરિશ્મનનું એજ પગ્નુ.

૮૦

આશુભાવ્યા યુગતાણા વર્ગ કોટી મયા
 માનની આજ નેત્રો મગ્ગના,
 ધગ્ગીકથો મહાતેન ને દિમ રિતે
 પ્રકૃતિ ગીર્ણ નિજ આજ મગ્ગના,
 પહાડમુખ આગના કંઈ કુવાન ઉડયા,
 મિથુનકોટે ધનપ શીશુ આવ્યા
 પૃથ્વીને એમ એડી પન્મ એનને
 માનનીપ્રકૃતિના ખીજ વાવ્યા !

કંઈ મસ્ત ને પમતો વહી પૃથ્વીમા,
 છોડ ધીમે ધીમે ફરી ખીવ્યા,
 જાગુ ને પ્રાણીઓ કંઈક આવ્યા—મયા,
 મરેન્ના નામ કંઈ કંઈક ગીવ્યા,
 છનનગુ દક્ષ કાવ્યુ પડી આખરે
 ફળ ઉચ્ચ માનની-પ એને,
 અવનના ગુણકિમ્બુ એમ થઈ એડા
 માનનીરૂપ ધડયુ અમરેડ !

૮૧

આ નમ્યા અણુગણ્યા રૂચના ડપમા
 વિશ્વચૈતન્ય આનંદ ધાન,
 સૂક્ષ્મમા મૂલ્યમ ડપો યમી ગીઝુ
 દોર રૂપો વિદા કુ પ્રમારે,
 રૂપ રૂપે નહા રિવિર ગુણુ છાદને
 માદમા એક ન અન્ય રૂપે
 રૂપ રૂપે રૂપી ગણુગણી રૂપ અણી,
 એ કુ અન્ય મરમાપ પૂરો '

કલકે એણુ ગુણુ પ્રકૃતિના રૂપમા,
 કલકે એમો જિવો ધાન પેરે,
 એમ અણુગી નદી મકિલ કલ એમમા,
 કલ અણી પ.યા તેમ રૂપે,
 પ્રકૃતિનો પિંડ ત્યમ ત્યમ વગરો મરો
 ત્યમ કલ્યા રૂપ ગુણુ રિગેરે
 વિશ્વચૈતન્ય આપ ઝૂનાનુ ખીલ્યુ,
 ને કલો માનની પૃથ્વીગે.

૮૨

વિશ્વના કંઈક અગણિત ઉપોમા -
 માનની આખર નન્મ પામ્યો
 મર પોતણી છે જયશ્રી બની
 મરવેનો પ્રાણમહિમાય નામ્યો,
 નરના ગુણ નહીં અન્ય ગુણકને
 એક આ માનનીહૃદયમાહી,
 જનનુ એ પગેડે ચનારી જુઓ,
 માનની આપિયો કયાથી આહાં !

માનની આનતા જ્યોતિ નરની ઉગી,
 કંઈક નર જડ ગત્યુ વિશ્વપાત્રે,
 જગત્તુ ને વાતુ કંઈ જાન ગાતા થયા,
 દેન ઉડતા નહીં યોમપાત્રે,
 કંઈક સદેશ મધ્યા ઉના દેતી ચર્મ,
 કર્મ પરી યોક્તિમા કવ્તી ફૂલે
 માનનીથી બન્યુ વિશ્વ આ ગોનતુ,
 આજ તો સદિ બરપ્રાણુ સૂને !

૮૩

જે હવે તે ન જગમા હવે એકલુ
 કે હવે તે ન નિર્જનેગ માગે,
 જે મહાહનનો હવન આ અશ છે,
 ને સમજ હવનને જોડી આગે,
 હવન આ મર્વ આપેશતામા નહી
 હનનનજોગ અન્યોન્ય દેતા
 હનન આ નય નિર્જ કામ વેચા કેલુ,
 હનન શુ અન્ય આપી ન રહેતા ?

દાડિયા નમ જે થેગિયાઓ મે
 છે ગુણ્યા હનન મવ તેવા,
 દાડિયા બીના જાય પોતાપણ
 ને બીડે અન્ય શુ તેમ નેવા !
 તાનમા ચૂખી મેવાન જે થાય તે
 હવન આનંદ પોતેજ ખોગે
 પા વપ્તાના તૂરી તાજ અજોગ પડે,
 તે પડી પા રિંદે કેમ રહેશે ?

૮૪

છે બન્યું જગત પ્રલોક જીવનચક્રી
 તેજ જીવનચક્રી દોષ ગણે:
 પળપળે ને ચતું જાય તે જીવનમાં,
 તે ચતું નિજચક્રીજ એમ માને;
 ને ચતું જાય તે કાક પળ માટે એ
 ચાપ છે વહન મર્વે કિયાનું;
 કંઈક ખોતું જતું, કંઈક લેતું જતું:
 વહન નિર્માણ છે કંઈ કર્યાનું.

બીજા જગતે પડ્યું જુમિમાં, ત્યાંથી
 જુમિ રમ પૂરતી બીજામાંથી,
 બીજામાંથી પછી છોડ ફૂટી વધે,
 જાકળે નિત્ય મિચાપ ત્યાંથી;
 છોડ માટેજ ત્યાં વાયુ વાનો રહે,
 મૂર્ચ ને ચદ્ર ને મેઘ પોતે:
 છોડ પર ફૂલ ને ફળ પછી આવના,
 નેચકીજ મોં થયુ જીવન જોશે!

૮૫

કૃપ કે કળ ગમે તેવું એ હોય, પણ
 જગનને કાજ એ છે અગત્ય;
 હવન દે કળ ગમે તેવું, પણ આખરે
 તે ધપાવે હવન કુસ જગનનું;
 જે મદાહવનનું યુદ્ધ આ ચાલતું,
 ત્યાં મદકર હવનની યાવ જગની;
 હવન પ્રગેક તેનોજ મેનિક જલ્યુ,
 જ્યાં મદાહવનની આણ વગ્ની !

કમ્પકે નાતનની કુકડીઓ નવ પડી
 તાગ્યા ન્યાન નિજ નિજ તપાને,
 વિશ્વની કે મદાપોગના કાજ એ
 ધૂમી ગેરે મર્ચ નિજ નિજ પ્રભામે;
 વધુ મુન ઠમિંએ ઉઠળી મગાડી
 નકળ નાગરહવન જલ્ય મખે.
 હવન પ્રગેક એ આપાનુ મમ જાને
 જ્યાં મદામાનનીહવન આખે !

૯૧

માનવી હવનને શું પિછાને પૂડે,
 હવન અધી મુક્ત શું જણાવું;
 જે ગમે તે જનો મહીજ મુંચામ્ને,
 નિમિત્ત માફર જલન કુંધવાનું;
 નહીજ દો માર્ગ ગીજો જરૂ નિહાવા,
 એક દમકાઝ પણ દે દગી ત્યાં;
 હવનની એવી અધી મુક્ત જોળતાં
 જોમિયા પણ ગયા દે દગી ત્યાં,

તોય ગર્વિષ્ઠ એ માનવી જા દિગે!
 કેક બાધાદ એ નિત્ય કરતો.
 હવન આ પૃથ્વીનું નવ પુઃ નમજતો,
 તોય પગહવનના મિધુ જગ્ને!
 હવનને પિજરે જે પૂગયો રહે,
 તે કરે જાત આકાશકેરી.
 પિજરે પાખ દ્રક્ષાયનો માનવી
 કયા મુધી પગએ પિચ્છ વેરી?

૮૭

જ્યાં મુઘી હવનનો આગ્રિ જળાનો રહે,
 ત્યાં મુઘી હવનની છેજ જ્યોતિ;
 ત્યજ જળનાં ઉપર ગગનને સુખવા,
 જ્યોતિની દૃષ્ટિ રહે ગર્ભે પ્રોતી;
 ધડી ધડી ધૂમ પલુ માથ ધુધવાને
 જ્યોતિની દૃષ્ટિથી ગગન લટે:
 ધૂમ ચડેનો જાનો, ગપ્પ પડેની જાની:
 હવનનો આગ્રિ નિગ્ધ અવધ આકે.

માનવીહવનના કુચ્ચ અભિચાર મૌ
 મું જશે ગડી એ ધૂમ જોવા!
 હવનની શક્તિ પગપગ ધડી મું મગે
 હવન એ ગપ્પ જોવુંજ કહેવા!
 તોય એ ગપ્પ ને ધૂમની પાઠ પમ
 શા ઉડે હવનના આમિતજુખા!
 નકલ અજાણ પમુ છેજ નાનખા મમુ.
 તો નરી આપખા અર્થ મનખા.

૮૮

તુન ક્યાથી મળ્યુ એ પૂઠો માર ઝો ?

તુન જે છે મળ્યુ તેજ માડ,
વિમળા જન્મીને વિમળા મરી જતા

કી કથમ મનજરો ગતિ વાર ?

તુન ત્યાથી મળ્યુ ત્યાથી આગળ જનુ
રિશ્નો એજ છે કમ સ્થપાશે,

જે ગયુ તે બધુ રિશ્તસચિન બની

નનન મ ર્નતજો યાવ પામે

તો પડી બતમા તુ હમુ ગાપરો

જાત્યા તે મો મળ પોરો ?

જે નડુ તે મળ્યુ, તેની કઈ રખતે

નિરખતા નર મો લાભ નેવો

તુનને મહળ આગળ ધપારી કરો

અટને નેય તે ન મરે

ત્રિમા તારનાપુષ્પને નિરખતા

દુશીના હૃદયમા ફન ફટે !

૯૦

ઉવન આ આપણુ કે મનુ મ્હીકપી
 તો પડી આપણુ કેમ મ્હીમે ?
 ઉવન આ છે અપાધુ અરી મમી,
 તેથી શ્રી ઉવનનો બાર વનીએ ?
 ઉવન માણુ નથી આપણે મધ દિન
 માગનામે અનુ ને નિષ્કામી
 ઉવનને માણુ છે વીરે ને
 કે શુભામી નાની મીમી ?

ઉવનને નાખવા ઉવનને આખવા
 ઉવનની નાખમી નાણુરી એ
 ઉવન દળુ નથી ઉવન-મ નાખવા
 ઉવન નાણુ રો માનરીએ
 ઉવન તેના પા ઉવન આપે બધુ
 આપણે તો ન પોનાનુ મ-મે
 માણુ તે / લે મડ આપે ફરી
 મની માનની તો / મ-મે

જીવનનું મધ્ય નદી કંઈ પણ કડી શકે,
 ત્યાં મુઠ્ઠી જીવન એ મધ્ય વહેતું;
 દિવસ કેવો જાગે અમુક આખર મુઠ્ઠી.
 એ દિવસમાંજ તે કોણ કહેતું ?
 જીવન જીવનાર પણ કંઈ નવ કડી શકે,
 કે ન મળી શકે મધ્ય આછું;
 મૃત્યુની મોઢા જ્યારે જીવન પર પડે,
 થાય ત્યારે જીવનમધ્ય માયું !

જીવન આ છે થાણું મધ્યવતું જાગે,
 જીવન પેલું દિમે છે નક્કનું,—
 કેમ કહેવાય એ જીવનવ્યાપારમાં,
 જ્યાં મુઠ્ઠી માયું છે જીવનનામ ?
 કાલ આ જીવન ખાતે ઉધરણે કરું,
 તે જામા કંઈ થશે જીવન પેપે :
 જીવનનું મધ્ય છે મૃત્યુની મોઢાથી,
 મધ્ય ત્યાં આવશે આપમેળે !

હવનની પૂંછ ગણુશો નહીં દોષને,
 હવનની પૂંછ નવ હોય જાને;
 હવનની પૂંછ તો તેજ, જે જગત આ
 હવનની પાસ માગે વિધાને;
 જગત દોષ કરે હવન પ્રત્યેક પર,
 ત્યાં ગરે કેટલું હવન આપી;
 જેટલો દોષ દોષોજ એ, તેયજી
 હવનની પૂંછ દેવાય આપી!

હવનની પૂંછ વધતી જાને જેમ એ,
 તેમ દાંડાય વધે જગતનો;
 કુષ્ટી, મેદસ, મેદનમાં દાંડમે
 દાંડ મેદ જેમ જેવો અમલનો;
 જગત દોષ કરે મર્ય આ હવન પર,
 તેજ માં હવનનું મૂલ્ય આપે;
 જેટલો જે તેટલી મૂલ્યની પૂંછ છે,
 એટલી છે કમી ગદગદે!

૯૨

ત્યા મુની જગતને ઉત્તન આપી શકે,
 ત્યા મુની ઉત્તન મધ્ય વાગે,
 હન। પ્રતેકે એન્ડ ન તીથ છે,
 જમત ત્યા આનતુ દઈકે માગે,
 ઉત્તનની પૂછ નહીં આપશે આકીએ,
 જમત જે આકીએ તેન નાશે,
 ન્તનની ખાણુ હેડી, જનુ જગત આ
 પજના વાપનો વ્યર્થ પાણે ।

ત્યા મુધી ઉત્તનમા દઈકે અમૃત હસે,
 ત્યા મુની આનગે જગત પામે
 જમતનુ ઉત્તન નિજ અમૃતે પોરતુ
 હનનપ્રભુતા ખરી એન્ડ ભામ
 ઉત્તનમાથી અમી જમ ત્યારે ઉડી,
 હન। ત્યા મધ્ય તેનુ ગુમાવ
 અગ્નિનો પાપ મહાવ્તે જે પડ્યો
 ત્યા ફીથી ન । તીથ આને ।

ઇવનનુ મૂળ અધાન્મા છે મહુ
 છેજ અધાન્ અસેય એ તો,
 આજ આ ડપમા માનની જે દિમે
 તે હમે આવિયો કયાથી બેતો ?
 કયાથી અધાન્મા કિરણુ ગેપાયુ એ,
 ને હગી ત્યા ડ્યા ઇવનકેરી ?
 વિવિધ ગમે મહુ ગમન એ આત્મી
 દે બુવાની તિમિન્દ્રય ઘેરી

અધ્યયેત દિમે ઇવનના ગા એ,
 ઇવનમૌર્ધ્ય એમાજ ખીરે,
 પળપળે રગ પથુ સર્વ બનાય એ,
 ઇવનની મોહિની ઇવન ઝીરે,
 ઇવનનુ ફળ નથી ઇવનના ગમા,
 પણ ઇવનનુદિમા ઇવન ફેરે
 ગમન બ્યા ડાકાય કુમાય ત્યા
 દુહ ગવિન્દોનિક્ષણ ગમન મુંતે !

૬૪

દિવસ આ રોજના રોજ જે આવના,
 તે નથી તેજ પણ અન્ય બાસે :
 અમથી આજ જુદીજ રેખાય કંઈ,
 આજથી ક્ષત બહી વરણુએ ;
 જે ગયુ ને ફરી નહીજ કંઈ આવતું
 તેમનુ તેમ આ જગતમાંહી :
 દિવસ આ છે જૂન, માનવી પણ જૂન,
 નોય છે નામ તો તેજ આંહી.
 રજની આ જાય ને ગમન આવે ઉપા,
 ને ઉપા જાય ત્યાં દિવસ ઝળકે ;
 દિવસ એ જાય ને હાસ્ય સધ્યા કરે,
 જાય સધ્યા અને રજની પસકે .
 એમના એમ છે ચક્ર ફરી ચાલતા,
 એમનાં એમ સૌ જાય આવે .
 છવન પણ એમ દોસે વળતા આવતા,
 પણ નહી તેનુ તે રૂપ લાવે .

૬૫

કુસુમકુળી તો પ્રભાતે હુગી ખીચતી,
 પાદડી ખેરવે નાગર પડના,
 ને પનગોય નાના દિને જન્મીને
 ગતના દીપને ભોગ ચડતા,
 માન કે વર્ષ કઈ નર ગણે ચોપરી,
 ઇચ્છન છે માન પોડી ધડીતુ
 કેકે હો તોય આનંદમગ્ન ઇચ્છન એ
 લઈ-છેડી ગયે કેકે હૃદય ભીતુ.

માઠ મિતેર કે વર્ષ મેં ઇચ્છનો,
 તોય કઈ માનની નહીં ધગનો:
 આ ગ્યુ, તે ગ્યુ, ધાર્યું કઈ નર ધ્યુ
 મેજર એવો અમતોર ખાનો,
 કાળની પળ ગમે તોયવી ખેચના
 ઇચ્છનમૌલ્ય વધતુ ન કાઈ.
 જન્મોને ઇચ્છુ તે નહીં કંચુ—
 ઇચ્છન મુદ્દા હો ને નવાઈ!

૬૬

મનુજનુ હો કિવા હો પશુપ્રાણીનુ,
 ફૂલનુ હો કિવા ધૂળનુ ચે,
 આગિમાનુ કિવા સૂર્ય તારકતાલું,
 સક્ષમનુ હો કિવા સ્થૂળનુ ચે :
 જીવન જ્યાં હોય ત્યાં જાય કઈ જોડવા,
 જોડવા જોડ કઈ હૃદયકેરો ;
 જોડ જુએ, ફૂટે ફૂલ ને રંગ ત્યા—
 જીવનનો જોગ કઈ એ અનેરો !

ફૂલકળીમાય મૌલ્ય જવાય, પણ
 જીવનનુ હામ્ય નહીં તેલ મૂકે ;
 બુદ્ધબુદ્ધોમાંય સ્વિકારિયુ પીડાય, પણ
 તેજની જગત નહીં એક ચૂકે,
 બુદ્ધમને ચાંદની જાય નુચવાઈ, પણ
 નહીંજ એની મુઘા પસલ અટકે .
 જીવન કે જમનને જીવનનુ તેજ મૌ,
 માનવી તો પછી કેમ ખટકે ?

૮૭

માનવીજીવન આ જગતમા ઝમુકતુ
 વિશ્વને ધડીક ઝમુકારી રહેતુ,
 ધોઃ અધારમા ચમકતી વીજ સુ
 મહાળ આકાશને તેજ દેતુ,
 સૃષ્ટિ કેન પ્રમથો ગ્યાયા હમે,
 તેમ આ સૃષ્ટિ ધીમે વિકામે.
 માનવીકપના સૃષ્ટિમા ઝમુકતી
 મર્જનો નિજ ધમે સૃષ્ટિ પાસે.

જાનીના ધોરતમ સ્થાપટ પગ ધડીક
 મહાજ મારે ઉપા લાન પીંછી;
 તપનની ગોળમગ ભૂમિ પગ મેર પથુ
 મહાજ વિખગાય નિજ અમૃત નિચી:
 જીવનમૌલ્યમા પરમ આંદર્ય છે,
 જીવનની હો બરે દુક મૂડી.
 પન્ન આત્મગતી મેરધનુ—પોપડી
 વાળે એમી ધડી મન્ય ગણી!

મન્ત્રિના વહન સુ માનવીજીવન પણ
 માતન જોતું ગ્રહે તેજ સાદ,
 નનક નિર્મળ પગેપણ વડી જાગ મહી
 જાગ અનુવ આપતું એમ ત્યાદ;
 જાળ મરોઝગતણા જાય બધાંને,
 બાધના તેહ પોતેજ મીઠા
 જીવન નિજ વનુંજે માત્ર દેસુ ફરે,
 તે ન જાણે જીવનનો મહિમા.

જીવન પોતેજ બધાંને જે પડે,
 તે જીવનના ન કે બધ તોડે.
 આપતુ, વેગુ, જોતુ, ખખેરુ,
 જીવન મ્હ જોમને જાગત જોડે,
 શિષુ કપડ હિમનણુ હમ કરી સચનો,
 જોગ તે પહાડ પોતેજ ધારે,
 પણ જગલુ જાળતણા જે વહાવે બરે,
 તે જગત વે ઉપાડી ફુકારે.

૬૬

મન ને દિવસ નિજ ચોપડે ત્રિધિ લખે.
 નવનવા યોયનો મય ખાતા,
 કેકે કુનો જમે, કઈ ઉંવારે કમે,
 મય વલુગંધ ખાનાં વખાના;
 પગપગે બધ પલુ કેકે ખાતા થતા,
 પગપગે હૂમના જેમ તાગ,
 મય જૂના વગી માય કઈ નવનવા.
 ઇવનની નોધના એ ઉનારા

ઇવન કઈ કર ઉંવારે કઈ માગતુ,
 ઇવન કઈ કઈ ઉંવારેય દેતુ.
 કથચિત લેનાર દેનાર બુલે, છાં
 ચોપડે નવ નોવાઈ મ્હેતુ,
 કેકે બેગીજ ને બાગાકી થી,
 કઈ મુખ્ય બાનના મ્હે ન મય
 છે દિનમે જમે કે ઉંવારે મ્હે?
 કે મગો ઇવનની બેકે બાગતુ?

જીવનની રમત આ હર્ષ શું ખેલવા
 માનવીયાળ જગપાટ ખેમે ;
 ઘડીકે છે રમકડે ખેલતો, રાખતો,
 ઘડીકેમાં તોડી દે છેકે હેમે ;
 એકે પછી એકે હર્ષ નવનવાં આવનાં,
 દેકે હુલી રહે, દેકે ઝંકી :
 જીવનનાં રમકડાં ભાંગનાં જાય, ને
 માનવી ઘડી ગી જાય જીવી.

જીવનની રમત એ મહાપથી ચાલતી,
 નારી મળે હર્ષ ઘડી પાનું ચિત્તામે ;
 ખેલવું, તોડવું, રેવું ને ગયવું :
 કાળ નહી જાય જગીએ નાકામે ;
 રમનમા દેકે એ પામતો માનવી,
 ત્યાં અચાનક ફરી આપ ખાતો,
 દેકે રમતો ન રમતો રમત હર્ષની,
 થાય પ્રક અરે જીવન ત્યાં તો !

૧૦૧

મીનના હૃદયમા ઝા ને યુષ્મ ડે,
 પુપના હૃદયમા ફળ દુષ્મયુ
 ફળ વિરે આ ને મી / પાદુ મમે
 ટવનનું એમ વનુ ન રાગયુ
 એક વર્તનણા કે દક્ષાયમી
 ટવનની પર્ણના ના મામે ?
 મિનુની ગમિઓ દેખના નુ મદી
 મિધુમિન્નાન માપ મમામે ?

૨૨ પશ્ચિમ થા એ ગાનારમા
 દય ને અમ્મની ગરી અરી
 ૧૨ ને અમ્મમા ટવન પમિય ૮
 તરી ૧ ટવનની એ ની ની ?
 એનું નાતવ વધુ સૂર્યગિ ઓ મરી
 ૧૫ ને અમ્મમનીન સિમમે
 લિંગમે અ નુ મેમનીન ના
 માનમે ની નિ પૂમ્મ થામે ?

મર્યદા દિરણુ અંધાર જાતી ગહે,
 જગતને તેમ આ હવન જાતે,
 નિમિત્ત શી જગતની લપમણી ભૂમિ પર
 હવન એ કેટલી વાર ગતે ?
 મર્યદા દિગ્ધ રાષડાય નહીં કળાધરી,
 તેા ફરી મર્યદા માથ મગ્ધ
 હવનનું નાત્વ પડડાય નહીં, તેા પડી
 હવન ગે જગત પર કેમ હંચુ ?

મર્યદા ક્રિમિનું આગિયા કાયમા
 કીયતા દિગ્ધ એ અમિ પારે,
 મોદ, મેવા અને શુદ્ધ મહર્ષમા
 હવનનું નાત્વ જગતે જગાડે,
 દિગ્ધ સમગ્રે નહીં દિગ્ધ ગીમ્તુ જગે,
 તેા પડ્યુ દિરણુ એ વ્યર્થ માલો,
 હવનનું ફળ જગે જે ન કીર્ત્યુ કરુ,
 હવન હ્યુ કરુ એ પ્રમાણે ?

૧૦૩

વિશ્વદેવતામાં વિશ્વપતિનો દિગ્ધે

માનવીઆત્મ પ્રિયતમ ગર્વિષો,
 વિશ્વનાં પદ્મ ગુણગાન સૌ ગાદને
 રીઝવી રાચના, એ રર્વિષો ;
 માનવીઆત્મ તો ચાચ ત્યાં દિગ્ધે દો
 વિશ્વના નાથનું ગાન ગાવા ;
 વિશ્વવાડી મમી પૃથ્વી આ છે ગમી,
 ચાચ ક્ષેત્ર નદી પદ્મ જ્વાલા.

જન્મ પદ જન્મ એ માનવી લે અદો,
 ગાન પદ ગાન ગાતો અનેગં ;
 જીવન પર જીવનની વાંચણી કેકે સર્વ
 ગાય તે ગીત બહુ રમ્યરંગ ;—
 વાંચણી એકે જો નૃતી તો શુ થયું ?
 છે અમર અનોખો પુન્યાનં :
 ગાન તે દિગ્ધે નદી ચાચ પદ રી,
 વાંચણી નૃતી છે દર્શન :

દર્શનિકા

ખંડ ૪

ખંડ ચોથો

વિકાસની વેદના

૧૦૪

જગતસૌંદર્ય ને જગતખડેર પર
 માનવીબાળની દૃષ્ટિ ફરતી ;
 ધડીક આનંદ, આશા અને મોહ શું
 શોક ને દ્રેષ પર તેલ ફરતી ;
 મદ્ય ને મદિરા એક બાજુ ઊભાં,
 ધૂળ ને રાખના હમ અવરમાં ;
 માનવીબાળનું સ્વપ્નસૌંદર્ય ત્યાં
 મહજ ક્યારેય ખડેરફરમાં.

મર્વ માધુર્યની આપ કહુતા તહીં,
 સર્વ આનંદ હમણે સોઢે :
 જીવનના અગ્નિને બારવા શું પડી
 ધૂળ ને રાખ ત્યાં યોગ્યોડે ?—
 મદ્ય ને મદિરા વાળના ધૂળ ચર્મ,
 અગ્નિને બાળતાં રાખ જમી .
 જીવનનું ફળ જીવન ગાળવામાં રહ્યું,
 તો પછી કેમ કહુતા નકામી ?

૧૦૫

દુઃખમય હૃદયને જગત દુઃખી દિમે,
 દુઃખને હોય નવ છે મીઠાણ :
 પવનનાં શેઠકાનો પડે કર્ણુમાં,
 સિંધુના ભેય દિનભર પછાણ ;
 વ્યોમમાં સ્થામતા વહે નિશ્ચાનળી,
 ને મરે આંખુ ધગધગ થનાં ત્યાં ;
 મૂર્ચ રહે બાળનો, મેષ રહે ગોળનો :
 જગતમાં કોઈ સુખિયાં હતાં ક્યાં !
 પશુ હમે જગત આ દુઃખ માટેજ શું ?
 શું રહે સતત અધાર એમાં ?
 કે રહ્યો મર્ષઅધાર મુખ જોડીને,
 જગત આ નિત્ય દેમાય તેમાં ?
 જીવન આ દુઃખથી નહોત બાગી જતું,
 દુઃખથી જગત હાલી ન યોમે :
 ધૂળ ને રાખ છે પૃથ્વીની ઊડી,
 જગત આ તોય બરનેજ દેખે !

૧૦૬

ક્યાં હશે સુખ જગે માનવી રોધતો :
 સુખ હશે સયને રંગમહેસે,
 સુખ હશે શક્તિના પરમ અધિપ્તરમાં,
 કે હશે લક્ષ્મીની રેસછેલે ?
 સુખ હશે મિત્ર સંતાન દારા વિગે,
 સુખ હશે ખાંવિ કે વર્નમાને ?—
 ક્યાં હશે સુખ જગે, નિસ શોધી રહે,
 આખરે રોધતો સુખ સ્મરણે !

સયતું શિર રહ્યું સંતત અસિધાર પર,
 શક્તિનો ગર્વ તો ધૂળ થાટે,
 સક્તિ લીસા એજે ચક્ષિત લક્ષ્મીતણી,
 મિત્ર સુત દાર ચી રવાઈ સાટે ;
 ખાવિના બેઠ નવ દોઈ બેઠી રહે,
 વર્નમાને જલુ બેનગ્ગેતા .
 સુખ સમી વચ્ચુ કે છે નહીં જગતમા,
 માનવીમન વચ્ચા ખાય ગોચા.

પાપ ને પુણ્યનાં જોડાં જીવનમાં
 મુખ અને દુઃખનાં ફળ ઉભારે;
 પાપ ને પુણ્યનાં ખીજ ક્યાંથી જગે
 માનવીને મળ્યાં જીવનગ્રાડે ?
 પુણ્યથી મુખ સદા દૃષ્ટિ સ્થાને મળે,
 તો પછી પાપની વાત ક્યાંથી ?
 પાપ ને પુણ્ય શું અલુછટયાં છે જગે
 માનવીનાં સતન જીવનસાથી ?
 પાપનો અંત વિનિમય ગણો મૃત્યુમાં,
 તો પછી પુણ્યનો હોય શેમાં ?
 જન્મ કે જંદગી જેની ઉત્પત્તિ છે,
 પાપનો તેજ અધાર એમાં;
 જગતમાં જોય સર્વત્ર અધાર તે
 માનવી હાય નિગનીજ જોનો :
 બંધનર્પણપછી ફટનાં નેજદસ્ય
 અહીં તહીં પામનાં સદગ મોનો.

૧૦૮

પુણ્યવાને મદા દુષ્કર્મો દુષ્કર્મ,
 એજ શું રાહ છે જગનડેરો ?
 ને બધા જનનાણે આંગણે પણ મદા
 મર્યનો કેમ હોકાય રોગ ?
 ભક્તોનો બીડભજન યતો કોઈ નહીં,
 ભક્તોનું મક્કા શું દુહા કાગે ?
 જે ન બહો કાગે જગતથી માગતો
 તેજ વધુ દુષ્કર્મો નિત્ય થાજે !

પુણ્યને પૃથ્વીના મળ્ય નવ ભોધએ,
 શિર પડે ધૂળ પણ ધૈર્ય મળે ;
 ને બધાઈ ન માગે કશી ભવ્યતા,
 મર્યને ફક્ત શું ભોધ આપે,
 ભક્તિ તો પ્રભુ વિના નવ કશું ભાળતી,
 અચળ અદ્ધ વિષે તાપ મેવે :
 જગનને તો બધું બાળીને બોળતુ,
 મનુજને કશું ન્યાય એવે !

૧૦'

કેમ આ આપણા દુખમા રૂખતા
 મર્ય આ જગત રૂખાડી દેવું ?
 વ્યર્થ આ આપણો દુખપોષાક ગો
 દુઃખ આ વ્યોમને પાડી રહેવું ?
 જગતમા મરંને મરંની છે પડી,
 આપણા રુદ્ધત્વી સુ વગે ત્યા ?
 પૃથ્વીની દુખન્યાયા ઉડે બહાર, તો
 પૃથ્વી પોતેજ તેમા બગે ત્યા !

દુખ તો થાય તેનેજ એવું મનુ
 બન્યને બન્યનું હેજ સામ્યુ ,
 દુખ નાના કોણે, દુખ મોટા કોણે,
 કોણેજ દુખ જાતે ન મામ્યુ ,
 ક્ય પન્વી ખરે મિદુ અકળાણુ,
 કલ ત્યા વ્યોમને કઈ પુરે
 પણ પ્રભાને બધા ખોય નિજ તારના
 વ્યોમ આ, ક્ય તે સુ વિચારે !

દુખના ઝાડ ઉનાળા થયે જગનમા
 અન્ય ગેઈ ક્યા ઝોળખાવે ?
 ગામમા મરેન્મા, જમને જગને,
 ચદપદે દેખતા પાઠ નાંવે
 માનનીહૃદયમા ખીન જેતું ન્યું,
 માનનીદષ્ટિમા મિથા તેતું
 જન્મનું તૂન એ, જગતનું મળ એ
 કેમ બૂલાય હું અમણ એનું ?
 નિશ્ચનું મક્કા આ હાથિયું ફરિયું,
 મન સાર્થ્ય એમા સમાયું
 તેજસ્વી યદ્વત્તા દહિને ઘડતા,
 માનની નેય તો લેજ ચાતું
 અમિ નિજ તેજસાદ્ય કયાવી મને ?
 નિશ્ચને હૃદય અરાન તમે
 દુખના ઝાડ એ અનિ જેના ઉગે,
 તેજસ્વી માનની તો / પામે !

૧૧૧

પાપ ને પુણ્યના ફેરા જુલવા દિમે,
 મુખ અને દુષ્ણના વેરા જુલવા
 નિનક ડાપા કરી, તુનખીમાળા ધરી,
 માનની ઝાડ મનનર્તિ પૂજવા,
 તેજ અધારના મનન પડવ સરે,
 ધૂપ ને શીતના ચક્ર ફરતા,
 અર્ચના બાગ એ, નરકના કુડ એ.
 માનવીહૃદય નર ગ્રમ ગતા

દુષ્ણ ને દુષ્ણ જે નેય આ જમનમા,
 તે ન જાણે અર્ધી મુખ કલ્પી
 દુષ્ણ માટેજ જે હોત દુનિયા કાપી,
 તો કદી નરક ના નેન પાપી !
 મુખ વિના પાપ નહીં, દુષ્ણ વિગુ પુણ્ય નહીં
 વિશ્વનુ એજ લોકુ ઉખાપુ
 દિનન વિગુ તાપના નીન વ્યાપા- કયા ?
 નારિ વિગુ બચ કષમ વિશ્વ માફ ?

૧૧૨

એવ વરસે કદી સનહિન ચર્યભર,
 તો કશો ખેનરે પાક પાકે !
 યાવ બરતી સદા સિંધુમાં તો પશી
 પૃથ્વી પર શું જમીન રહે જરાકે ?
 સૂર્ય ને યાવ નહીં અસ્ત એ કળ તો
 તેજ ને તાપથી સર્વ બાળે :
 માત્ર આનંદ આ જીવનમાં હોય તો
 જીવનની વીરતા કોણ બાળે ?

હોય આનંદથી દુઃખ કંઈ સોમશૂં,
 તોય એ દુઃખ આનંદ માટે ;
 હળ જમીન ચીરી દેશં ઉપર કંઈતો,
 તો વધે જમિરસ પૃથ્વીપાટે ;
 જીવન આ લાગતુ રહુજ ન્યાં હૃદયને,
 ત્યાજ છે જીવનનો મિષ્ટ માવો :
 વાદળી બ્યોમથી ન્યાં નૂટે, ત્યાજ લે
 અમૃતનર્પણતણે પરમ લ્હાવો !

૧૧૩

જગતમાં માત્ર આ નેજા જો હોય, તો
 તેજની કોઈ નહીં કરત પરવા;
 હોય અધારનું તત્ત્વ નહીં, તો પણ
 તેજનું નામ ક્યાંથી ઉચરવા ?
 મુખનાગી કપના કેમ આવત મને,
 જો નહીં હોય કઈ દુઃખ જગમાં ?
 હૃદય સ્થાયી રહ્યું તે કશું કંપશે
 ગાઉ કે ગજનાનું માપ કમમાં ?
 દુઃખથી મુખ અને મુખપટ્ટા દુઃખ છે,
 એક વિષ્ણુ હોય નહીં અન્ય એવાં ;
 એ જીવનયંત્રનાં ચક્ર મદુ જીવનને
 ઉડવનાં પક્ષીની પાંખ જેવાં ;
 એકને તોડનાં જીવન તૂટી પડે,
 નિમિત્ત વિષ્ણુ જીવનનું અમ ક્યાંથી ?
 વિશ્વમાંથી કદી કદી શ્વે પ્રકૃતિને,
 તે પ્રભુ પણ કદી તપ લાંબી !

૧૧૪

માનવીજીવનમાં દુઃખનાં વાઙ્ગાં
 ઘોર ઘેરઘાં આવે ઘડીમાં;
 જીવનની જ્યોતિ લકાઈ લાગે તહીં,
 તિમિરપદ આવતાં નેય ધીમાં;
 આંખથી આંસુના મેઘ ધોધે વહે,
 છાતીમાં યાય તોફાન ઘેરાં;
 જીવનના મહોર તો સર્વ લાગે ખર્ચાં,
 ને હરે જ્વમ સૌ બાવિજેન.

દુઃખની ચીનમાં દુઃખની તીવ્રતા
 વિશ્વના અણુર્વાચ્યા મર્મ વીધિ;
 જીવનમાં કેંક પડછદ કુળા જીડી
 જીવનને વિશ્વની ખાર ચીધિ;
 દુઃખમાં હૃદયના મોતીડાં નિગળે,
 જ્વમના મેઘ સૌ ધોય આનુ.
 દુઃખનાં તિનિજ્જનર વાયવ વાય, ત્યાં
 વાળી દે જીવનની કેંક પાનુ.

૧૧૫

કુઃખ ને વેદનાથી ક્યાં હારવું ?
 વેદનામાંજ અધાન્યીયા ;
 પૃથ્વીની માટી ફળિયાદ કર્મ નર કરે,
 હવ્ય કાટી ઉમે રોજ પીમા ;
 રેતીનુ ગણુ નતત શુષ્ક નિષ્ફળ ગહે,
 નદી ઉમે એક પશુ છેઃ જોમાં ;
 રેતીના ગણુ મણુ ઇવન આ હોત, તો
 હમન નદી એક આનન્દ તેમાં !

આખ વર્ષો ક્રિપા માનવીજીવન આ
 જે હતુ, તેજ ગુ દોષ આજે ?
 માનવીજીવનમા ફલ કર્મ કર્મ ઉમાં,
 ને નય કર્મ હતુ ફરી યજે ;
 ત્યા નદી વેદના ત્યા નદી ફળ ક્યુ,
 માગે તાપ આપે પશુવધ ;
 યુગયુગે કર્મ ગણ, મધન કર્મ કર્મ થયાં,
 છેઃ પર જય એકાદ દગવધ !

દુઃખ દુનિયા વિશે ક્યાં નથી, દાખવો !
 દુઃખ દુનિયાનું છે આપી દેવું :
 પ્રકૃતિને પ્રાણના આસુથી આપનું,
 આપનું પ્રકૃતિ એ આજ નેતુ ,
 આપનું તો ખરી વીગતાવી બંધુ,
 હૃદય કમળ બની ડવન હારે .
 મિત્રુ કે વાગિ નિજ મોખવા મૂર્ખને,
 ને મદા હજીતો મોજ આજે !
 યાચ તોફાન આકાશ ઘેરી બંધુ,
 પૃથ્વીમા ઘટિ ને રૂન રૂએ ,
 મૂર્ખ મતાય, બંધાવે ત્રેનુચ ને
 નર્મ દેખાય કુમતુ હવેને,—
 કમળ તોફાન ને શાલિ દેખાય ત્યાં,
 યાચ આશ્રમ નિર્ભળ ખરી મુ !
 ડવનઆનંદ તો ડવનજાહે વલે,
 દુઃખ મુખનુજ વિવશ નથી મુ ?

૧૧૭

અણુહર્યાં દુઃખને સહન કર્યાં જ્યે,
 એજ છે હવનનો વિશ્વ મોટોઃ
 તેજની ઢાક તાતી કદમાં પડી
 ખીસનો હવનનો કૂથગોટોઃ
 મહનનાકેરી આંખો ચઘી ગ્હે બધી,
 ધ્યેનના પાદ નગધાગ પૂગેઃ
 તોય દહના ન મુકી સહે એ બધું
 માનવીમદં નિજ વડન મને !

આશને રાખતાં આશ પાનુ દે દગો,
 કે અમરને દીધા વાયવ્ય દેઃ
 મન મળે નદી કાચ કાચે ઉગે,
 કે ઉગે હેક મામે પ્રભાદેઃ
 દુઃખ નદી તોડું હવનને કે રીતે,
 હવન ગટે પડી બીનિ ચિત્તેઃ
 ખીલુને દેખનાં ખાઈ ચઘી પડે,
 નેદ ગિગિખર તો કેમ હને !

તેજ અધ્યાત્મી પાઠ અવગ્રાસમાં
 એક નિર્મળ મહાતત્ત્વ વ્યાપે,
 મર્મ તત્ત્વો ઝગી ત્યાથી નિજ રૂપે,
 વિવિધ મિશ્રણથી વ્યક્તિત્વ થાપે.
 એ મહાતત્ત્વ છે મૂળ આ વિશ્વનું,
 પરંતુ રમ મદા વિશ્વરૂપે,
 પન્ન ચૈતન્યમા અહીં પથમર્ધ ને
 ખીમવવા નિશ્ચયોદ્ધર્ષ લક્ષે

તેજ મટેન છે પન્ન ચૈતન્યનો,
 તેમ અધ્યાત્મ મહાતત્ત્વ કેરો
 તેજ અધ્યાત્મ ગુણોને વિશ્વમા
 મકળ મનાઠ મગજે અનેગે,
 એ મહાતત્ત્વનકેત અધ્યાત્મમા
 ભવ ચૈતન્યનું નેજ ફટવા,
 એજ છે નહીં નિશ્ચયતત્ત્વની,
 આજ ગ્યા તેજ આનંદ વૂગ્યા !

૧૧૬

માનવી જોય અધાર આ જગતમાં
 દુઃખ ને શોકનો હામગમે;
 જીવનનાં ચિત્ર પ્રતિપળ સુચાના કરે
 મજબૂત કૃતિયાઃ વિધિન્યાય મામે;
 જગતઅધાર આ જગત સર્જન કરે,
 કે કહે જગતનો નાથ એને ?
 કે વધે માનવીમાંજ અધાર એ,
 જોડિયો જન્મની માથ જોને ?

વાદ્યા પલ્લુ બધા મૂર્ચનાંતાન છે,
 મૂર્ચની લગેનિ નતાય વીગે;
 લગેનિના ફલકે ગો એમ અધાર એ
 માનવી આંખની ઝલકે બીગે;
 સૂર્યના બચ તડકા વિશે ઝાલુકની
 વીજળી એકેએ કપાંદી નીધી ?
 છેજ અધાર તો છેજ ત્યાં લગેનિ એ:
 મખન તડકા વિશે હાથ મીધી !

જીવનના કલહને કેા ન હી સહે
 ખળખળી ગેજ ફરિયાદ કરતા ;
 જીવનમાં અવનતુ આવતુ જાય, તે
 અનુભવી ક્ષેત્રું મૌ ગાતિ ભરતાં ;
 જીવનનો અર્ક આ વિશ્વ ને માગતુ,
 તે મને એમ પિયના જીવનને,
 માગીને પિંડ અખળાઈને શુ કરે,
 છે મદ્ય વરા જીવનના મથનને.

જીવનની ડંખળી પિંડમા છે હી,
 ફૂલ તેતુ ફૂટે આત્મમાહી,
 વાયુ નોકાળમાં નિત્ય એવા ભરી
 પવપુષ્પે ગહે ખીલી લાહી,
 પિંડને પિંડનુ શો ગમે તે થવા,
 દરપચૈતન્ય ધીમે ઝમારે
 પાડા પવનથી ત્રામતા ખડખડે,
 ફલ તો ગાનિમા મૌન ધારે !

પ્રકૃતિની શક્તિ બધા વિદ્યમાન જાય, ત્યાં
 માનસીને બંધે દુઃખભામે,
 હૃદયને તોડવું, નવન કરી તેડવું
 શક્તિ પ્રતિનિધિ મધ્યે એ પ્રયામે,
 થાય નવન નહીં દુઃખગર્ભન વિના,
 દુઃખનો એવો છે ભોગ પગે
 વીરના જ્ઞાન ને થાય ધનગર્ભનો
 ને મનમગ્ન વનમો મેલ મરે

માનસીહવનને નેજા વિખ્યાસવા
 પ્રકૃતિની શક્તિ એ મથન કરી,
 દેહમા દેહના મથન વેન કરે,
 હૃદયમા હૃદયનો ભાગ બની,
 હવનો કૌલ છે હવન જલધારવા
 મનસ વિગ હસતી નેત્રાય પતિ,
 દુઃખગર્ભન પગી થાય નવન મેલ
 દુઃખ ને શક્તિની પન્ન નતિ ।

૧૨૨

પ્રકૃતિની શક્તિ આ સર્વને તોડતી,
 લાગતા શક્તિના ધા નમેશ;
 પાપ કે દુઃખ કહો, હેય કે અધમ કહો,
 મર્વ ઉપાત એ શક્તિકેશ;
 તોડતી તે ફરી બેડવાનો બધું,
 પીડતી અંત્ય આનંદ કેવા;
 શ્રેયને વ્યક્ત કરવા જતું હેય સૌ,
 શક્તિના એ અમરકર કેવા !

સન અસન દર્શનો બુદ્ધિ ને શક્તિનાં :
 સન બધું બુદ્ધિનું તેજ ધારે;
 બુદ્ધિ ને સન રહે વીંટી સૌ સૃષ્ટિને,
 ત્યા અસત્ શક્તિનું કાર્ય સારે;
 એજ છે શક્તિ માયા, તમસ્ ને અસત્,
 અહરિમન એજ જરવોસ્ત કેસે,
 એજ મેનાન છે પ્રિયત મૃત્તાતણો,
 એજ આ વિશ્વનો રંગ ઘેસે !

૧૨૩

દટિ નામે ચતા કૈક ઉપાન આ
 નેદને માનની ધૈયં જોનો,
 ધડીક આ પ્રકૃતિમા તુમુત્યુદો ચતા
 કપતો મબય તે મરં નેતો,
 પ્રકૃતિના કૈક પાનિયામ નિદ્ય દિમે,
 જોતજોતા મરં જન હગ્નરા,
 પ્રકૃતિની કૂગતા નેઈ વિરમય યનો
 માનની એમ મૂળે મિચાગે

ધરતીકપો થઈ નગર મે તૂટતા,
 તો નરી જુમિનીયા ગ્યાની,
 ચાય તોફાન ને વ્હાલુ મે કૂમતા,
 તો હચા પૃથ્વીની શુદ્ધ થાની,
 શુદ્ધ ને મગ્ધમા પ્રાણુ વાખો પડે
 ને બને પૃથ્વી નમનોન પાડી
 આન કે જોગમા જનન વ્હેતુ જગુ
 શ જુગે માનવીદટિ આડી'

૧૨૪

પ્રકૃતિની શક્તિના મારં અપ્પોકરણ
 વિશ્વ પરિવર્તનોથી ચલાવે,
 ધનનીકપો, મહારુદિ, વરોગિયા,
 પૃથ્વીમા શુદ્ધિ પાડી સ્થપાવે,
 બગુ બગુ ચાલ આકાશ ખુલ તાપથી,
 કક સકાય ખડકાય ખાડે,
 એજ તાપે અમીરુદિ વગ્સે મધે,
 એજ તાપે નબર પાક પાકે.

તો પડી દુખ સતાપ ને જોસ શુ,
 ને બધા વેદનાના પુત્રોગે,
 તો પડી ગેહ નિશ્વાસ ને આસુ શુ,
 ન્યાય અન્યાયના ગા મિયાગે,
 આ બધી વદના, આ ખુનઈ મંની,
 એવમીડીતલી હેજ પગથી
 એજ પગથી ઉપગ્યા જડુ સર્વને,
 તો જડુ કેમ ના પીર ડગથી.

૧૨૫

મર આ પ્રકૃતિ ને મહામ્ણા જેવી ઠ,
 વિન અર્જુન મિ દગ એવુ,
 પન્મ પ્રભુની જાહી સિદ્ધ અગુનિ ૧
 ત્યા ઠે પૂણ મહાગ્ધાન તેવુ,
 પૂણ નવાદ એ મહામ્ણામા વમે
 મે કુળાનત તે પૂર્ણ જાણે,
 માનનીનુ ગ્રનણુ અપ અનુડ રત્યુ
 કમ સવાદ એ મિદ્ધ માણે ?

જે દિમ મિનવ્વન્તા વિનવાદ અહીં,
 તે હમે ગાનસૂતે અગળ્યા,
 મર મનાસૂતે મહાનિશ્વ ॥
 માનનીએ હૃ ના પિત્ત્યા,
 મિત્રમાત્રો મિત્રવાદ ને કુખ આ
 જે મિ નગનમા દામામે
 તે જરા વિશ્વમવાદના સુ અર્ધ
 વિશ્વના અયો ત જામે ।

૧૨૬

કે મહાશિષી દેન કળાભવન શુ
 બધા આ વિશ્વનુ ભવન બામે,
 કેઈ ધડાઈ ધડાની અહીંતહી પડી
 આ કળામૃત્તિઓ આસ્તપામે
 નિધર્યતન્મ પ્રભુ આ રહો છે ત્રી
 મૃત્તિઓ મર્ચ અંદુલુન કળાથી,
 ૨૫ જેના તરી ક'પનામા ગલા,
 ૩૫ તેના જો મૃત્તિમાથી

આપણી મૃત્તિઓ છે ધડાઈ નહી,
 દોષુ નાણુ થશે દેરી અતે ?
 જેવુ પ્રભુક'પનામા હશે ૨૫ એ,
 તેડુ તે આ ધડામા જાય ખતે,
 જીણી એની સતત કોતરી આ ગી,
 ઉપર પળપળ પડી ની હથોડી
 શિષીએ ધર્મુ તે ૩૫ ત્યા આખરે
 નિકળશે બધા મો અત નોડી !

૧૨૭

સર્વ આ આપણાં જીવનની જગતમા
 મૂર્તિઓ જે રહી છે ધડાની,
 અણુદીપી કે હથોડી અને છીલુપીથી
 તે રહી પગપગે ક્રાનસાની;
 આપણા જીવનની એજ છે વેદના,
 એજ સત્યાપ છે દુઃખધેસ;
 પગપગે ભૂટભૂત ગય કઈ જીવનથી,
 ને જોડે ધાટ અભિનવ અનેશ !

એ મહાશિષ્યો ને એ મહાકવિનણી
 પરમ મર્જનકળા છેજ એવી :
 વ્યર્થ નાં અગ તોડી છાન્તી નાખીને
 મૂર્તિ કલ્પિત કરે મિદ્ધ તેરી !
 તો પડી જીવનથી જે હણાઈ જાતું,
 તે થકા ગાંઠ શા કાન કરવો ?
 વસ્તુ કે વ્યક્તિનો અર્થ નવ કઈ રહ્યો,
 તે જતાં ઉપડમે ધાટ મરવા !

ઘાટ આ ને ઘડારો જીવન આખરે,
 તેની ચર્ચ પ્રથમથી રૂપરેખા;
 જીવન પૂરું ઘડાઈ રહે તે પત્રી
 જે તહીં જીવન નિજ પૂર્ણ દેખા;
 તેા અધીરા થવું કેમ ગભરાઈને
 વ્યર્થ બયથી હૃદય ગુંગાવારી ?
 લધુ જીવનનો રહ્યો કંઈક આનંદ તે
 આજ શા કાલ દેવો ગુમાવી ?

પાનખરમાં ખરે વૃક્ષથી પત્ર સી,
 ને બને વૃક્ષ ત્યાં હાડીકું;
 પથુ રહે તેજ નેણે નવાંકુરચકા
 તે ફરી જૂથલું ત્યાં ન દીકું;
 ને જીણાં, ગણું, તે નક્કરું બધું;
 ને રહું તે નવું તેજ ધારે;
 સર્વ સૂકું ખરી ત્યમ આ જીવનથી,
 નવવલીલા થવા જીવનકચારે !

૧૨

છે મના દુખ ખાતા હૃદય કોનરી,
 છે મની વેદના દેહ પિનરી,
 છે મધા કટ મનાને વીરતા,
 છે બધી વ્યાધિ આસગ્ય ઢિવરી,
 છે અથા આરી ગણધારી ધા માગરી,
 છે મધા કોમ કુમ્ભોગ ચુગતા.
 ઇવન આ મન્ય કમ્યગુ લાખો રૂપે,
 તોય નહીં ઇવનની મન્ય મુરતા
 દુખ ત્યમ ત્યમ નિમે ઇવનમા વાધતુ,
 ઇવન ત્યમ ત્યમ દિમે અધિક મેધુ,
 ઇવનઆગ્રા પલુ હોય બહુ દરગરો,
 ઇવનનુ મન્ય ત્યા હોય મેધુ,
 મગનમા ઇવન જે મનુ-મા મનુ છે,
 તે અધિક દુખમા ગદે દગાનુ
 મિટમા મિટ ફળ ગલ પન હોય તે
 કાદ ને પીનો બસ થાતુ '

અંડ પાંચમે।

ધર્મવાદનું ધુમ્મસ

વિશ્વનુ વ્યાણુ પૃતીકિનારે નહી
 માય કઈ કઈ ખાતી કરે ત્યા,
 દ્વિમ ને ગત રી તેજ અધારની
 ગ્રેપતીઓ ચહે ઉનરે ત્યા,
 આયના ને જતા માનનીને ગમે
 તેજ અધારના એમ ચરકા,
 માનનીઆખ અગત્ય એ બેડથી,
 ત્રેય એ બેડના મનન સમકા !

તેજ અધારની જગ ઉડે પૃતીમાં,
 માનની ત્યા કશું એક જાગે ?
 નહીજ અધાર તારકણી રિણુ દિમે,
 નહીજ ને તેજ અધાર પામે,
 શુદ્ધ અધારમા અધ એ માનની,
 શુદ્ધ તેજેય ને યાય અગ્રે
 અર્જનગમ મધુ આધુ ને બિજાળુ
 તેજ આ મોચ મમાગ નમેા !

૧૬૧

આત્મપ્રેમે બધી જગતવીણા દિને,
 આત્મપ્રેમે બધો ઝમ ઝવનમાં;
 મર્વ આ તાડ ને માડ કુપત્યું જાગે,
 તે પડતું આત્મપ્રેમે મથનમાં;
 હું મરું મર્વથી, હું વધુ સર્વથી;
 એજ તૃપ્તિ મરણ હૃદયકેડી;
 માડ નરનું બધુ મમજવા માનવી
 આત્મપ્રેમે બને નિજ કુચેડી.

હું અને તું જાણ મનન લાગ્યા એ,
 ધડીકે લાગે જમન ન્યામ માટે;
 માડ-તાડ થતું, જમન એટલું રાત્રી—
 ને જાણ આવી એટલું મૃત્યુપાટે;
 હું અને તું ન એ, મૃત્યુમાં નૌ વટે,
 ને પડી એકે બાધાઈ રતમે;
 આત્મપ્રેમે એ પ્રેમ કેળો નર્દી,
 હું અને તું પડી મૃ ગણામે !

માનવી ઝેરને નેહી જ્યાં ત્યાં રહે,
 ઝેરથી જમન લાગે ભરેડુ,
 સૂર્ય ને ચંદ્રના ગ્રાસ નેતો દુઃ,
 પૃથ્વી ને મિંદુનુ નેપ મેદુ,
 ઝેરની આખને ઝેર જન્મુ દિમે,
 અમૃતની આખને અમૃત જામે
 જનનીમા અમૃત વેનયુ તારુ નયુ,
 નેપ આધાર તે નિત્ય જામે

તેજ અધ્રાગ્નુ વિશ્વપદ છે મન્યુ,
 અમૃત ને ઝેર પણુ હોય તેમા,
 નીર ને ક્ષીર જુગ કુડી રેખની
 હમની દૃષ્ટિ છે મિદ્ધ ગેમા,
 અમન ને તેજની મતન ધાન વહે,
 તોય નન આખ તે નર નિદાગે
 ચંદ્ર રહે મુધા સ્નેહની, તોય આ
 નારિ તો વામ પર આસુ ઢાળે ।

૧૩૩

જોહ નરસુ દિગે રપટ આ દૃષ્ટિએ,
 તે ન નન્મુ હોએ કાઈ મને,
 જગતના એવ કાજે હો પીડુ
 આમ નન્મુ બધુ દુખશૂને,
 કાઠી કરવન મગી ધાન્ના પાન ને
 તીન દાઘ હો પ્રથમ છોડે,
 પણ પડી પુષ્પ ગુનામ મેનુ હો
 મૃત્યુ ને બધુ જગત દોડે!

શુ થયુ અગણિયા ને નિગ કઈ મને,
 ને હો પામ નગ કાજ ક્ષેત્રે ?
 શુ થયુ આમુસન વહે બેનડી
 ને નરી જોડેનિ ગમમય નેત્રે ?
 શુ થયુ હાપન મે હો ને પડે,
 ને નવા લા કળામવન જોડે ?
 માનરી વેતન નેઈ મામે ને—
 જગતને બધા જગત રૂડે !

મારૂં કે નનુ નથી એક આ જગતમાં,
 યુગયુગે નનના નામ થતા,
 રેશ ને મજ સાથે જે બનતા
 જન ને બાનની આથ દતા,
 એક મને મણાતુ જો માં તે
 થાય ન મુ વળી અન્ય મને
 માનનીની બની મગરો સાધતુ
 મારૂં કે ન મુ ઉપર મને.

જે મો પીડતુ, જે મને બીડુ
 તે મને મર ન મુર ત્રામે,
 જે મને મીઠવતુ બાનની બાજવતુ
 તેજ મા મારૂં લક્ષ્યમે
 ગમતુ મારૂં તે મુ છે અન્ય.
 મુચ એ મુચવતી પ્રકૃતિ મધી
 નનને નડી / મ્હાતુ આપમુજ મ
 દિગમા મુનડની આપ અધી.

કર્તા સુધી મારું કહેવાય આ જીવનમાં,
 ને થશે નરસું એ કોણુ હામે ?
 કર્મ પછે દિવસ આ દોડી અટકે નભે,
 કર્મ પછે ગતિ આરંભ પામે ?
 હાથ એટલેકની એમ ભાળી રહે,
 જીવનસંધ્યા રહે ત્યાં યુવાની ;
 માઃ ને નરસુ કરતો રહે માનવી—
 જીવનમધ્યા તહીં મુખ થાતી !

દિવસ ને ગત વચ્ચે ગતું હામ, ને
 દિવસ ને ગત વચ્ચે પવકનું ;
 જીવન એતું મત્સું માનવીને અહીં,
 પવક મંચા મસુ ગી મવકનું ;
 જીવનને જે મળ્યુ પદમ ચેનન જગે.
 તેજ વિન્નાગી તે શું ન બુઝે ?
 જે દિવસમાંથી નંધ્યા સગી આપી, તે
 જિવનના કમ કર પારી હામે !

ત્રિવિ કહો, બાઝ કહો, કર્મ કે ન-ત્રિવ કહો—

માનનીએ-જ એ જન મર-ત્યુ :

તર્યંતુ કોઈ કાગલુ કનુ ના દોહું

ધન વગર કેમ આ ગગન મર-ત્યુ !

જગનજિગ આખરે બાઝ એ ગ્યાપિયુ,

તે હવે જગનને બાઝ લૂટે.

માનની બાપડો બાઝ મલાગનો

બાઝ નહીં ત-પિ નિજ બાપ દેટે.

માનનીએ હસે દહીક પોતે લખ્યુ,

કે લખ્યુ લેલએ કર્મ લખાત્યુ ?

નહીં હોતો વિગમા તાગ્યો એક, તો

ગત્રિમા કયાથો એ જૂઝ આત્યુ ?

અનના નિયમમા અવન એવુ જતુ,

માનની પૂણુ કયાગે પ્રમાણે ?

ક્યમ આ અધ પોતે-જ લખની બધ,

તોય ના લાય કે અર્ધ જાણે !

૧૩૭

કર્મથી જે મને જન્મ આ છે મળો,
 તો લયા જન્મને હુ કરે શુ ?
 આ બધા દોષો કયમ હુ માનિશ થયો ?
 કર્મ કે હુ કરે ? કોણ ખરું શુ ?
 કર્મથી જે મને જન્મ માથે મળ્યા
 આ જાતી લક્ષ્મી ને શાન માટે,
 તો જાણ જે મને વ્યથ પૂછે શ્યા ?
 હુ ન માણજ એ મરે માટે.

કર્મ આ જન્મ છતે મને દોષું
 સ્વર્ગ કે નન્કમા જે ધકેલે,
 તોય એ કર્મ માગીજ માથે લમે,
 હુ કરે ત્યા કશું કરે શને ?—
 માનની એમ આ જૂત ઉપગતીને
 જૂતથી કેમ જરાય વદાઈ ?
 માનિઆત્મ હું તેમનો પુત્ર તો
 ત્ય નુ વ્યથ આ ગી લગાઈ ?

જાનિનાં બધનો, જાનિનાં બધનો,
 બધનો ફુંકે વગી ધર્મકેશ્વર;
 માનવી એમ બધાઈ નિમ બધને
 સરજતો દુઃખ પોને નમેશ્વર;
 છે નિયમ સર્વની પ્રગતિ માટે જશે,
 નહાઈ તે વ્યભિચારનાંચ દરવા;
 હોડીમાં બેસવું નીર સામે જવા,
 નહાઈ આપોન્મને જરૂરી ધરવા !

જ્ઞાતિઓ, જાનિઓ, ને સમાજને બધી,
 તેમ આ ધર્મના સર્વ પથો,
 માનવીએ બધુ ને સુખાર્થે રચ્યું,
 તેમ તેને બરે દેવ દત્તો !
 નવં એ હોડી હો માનવીપ્રગતિની ।
 સર્વની સફર છે એક તીરે :
 કેમ તીરે કરી હોડી એ લઈ જશે,
 બે પડે સર્વ બધાઈ નીરે ?

૧૩૯

આ જાંઘી ધર્મની ગા ક્યાક્યા રની,
 આ બસા ધર્મના શા જાણે ?
 માનુ હોય તે મરવ માનો બને,
 પણ ક્યા જગત પર જુનમને ?
 એજ છે જગત ને એજ છે માનસી,
 એજ લોડી વહે મવ ગગા,
 મરની જ્યોતિ છે મરવને કાજ, ત્યા
 ધર્મઝગા ક્યા વ્યથ જગમા ?

બુદ્ધિ ને હૃદયને જોવી બારી મળી,
 પામશે નેરી તે વિશ્વજ્યોતિ
 મરં છીપે ન મગખાજ મોતી મને
 કે ન છીપે છીપે હોય મોતી,
 માનુ હોય તે મન માને બને,
 કે પડી નિંદુમા મરં વામે
 જગતમા દુષ્ણ ને જુનમ શુ છે કમી,
 કે વસાગે બીજા ધર્મનામે ?

૧૮૦

જા ગા ગર્ભના મમ જૂડા દિએ
 આ ગધા મમની યાન જૂડી,
 મન નિર ધમની જાળમા નરકના
 અન્યને નવ નિર મ્યાદ દી,
 ધમની જાળા કુંડ જૂડા જૂડા
 માનવીએ ધર્મ સાથ હેડ,
 એકને એચના અન્ય એચાય, ને
 થાય ત્થા ધમનામે ગણેડ

હે પિતા એક પન્મેશ જે નનનો,
 તે પિતા એમ સુચાય જગમા,
 જે પિતા શેકનો પન્મ બજા હ,
 તે પિતા તો ગે શ્રેનાગમા!
 નિમના ગાને નાત્રિની ગમ નડી
 નાય ગુ લડીસી નાત્રિ નર
 માનવી ધમનામે અધમો ગ
 કે રીત હગ પૂન નિમાગે

ખ્રિસ્તીઓ કહે, અમારે કયો ધર્મ, તો
 સ્વર્ગનાં દાર સૌ ચાલ ખુલાં;
 વચન દીધું અમારાજ પયમંબરે,—
 શું બકે વ્યર્થ આ કાઠ મુઝાં ?
 વચન જે દીધું હયુએ ન જુઓ તમે,
 પાપ સૌ માફ કરશે તમારાં ;
 ચાર સ્ત્રીઓ કરી બાંધ મારે બન્ને,
 હયુ વિના સ્વર્ગ સૌનાં દમારાં !
 મુસ્લિમો કહે, ખુદ છે તમારો કયો ?
 ખુદ કે બાપ કે ખ્રિસ્ત બેટા ?
 સ્વર્ગવ્યાપારના બાગિયા ત્યુ કાંધા,
 બાગિયો કોણ ત્યાં પ્રથમ બેસે ?
 એકે અત્રા અમારો બહિસ્તે વમે,
 એકે અત્રાનણુ મર્વે બંદ્ર ;
 મુસ્લિમો જઈ બહિસ્તે દુરી પામમે :
 કાશિર મુ કરે મોદાશંઘ !

૧૪૨

પાત્કીઓ કો દિંદુઓ ના તમે
 નડી ગમે નવનો એ- નામી,
 મોડ દેવાનણ પુનણ ના કરી
 પચરે વેર માડી નક્કી !
 પકપડે, દમદમે, લાખ એ દણો,
 ને વાહિયાતની કિંગ માગે
 રો ભયા, પણ શ્રીકૃષ્ણે ન અમ સ્વામી તો
 નરકમા દાગ ચાશે તમાગે ।

દિંદુઓ કહે સુણો શ્રિમ્નિ દુષ્ટામીઓ !
 ના નમાન અમા અર્ગ પાપી,
 એના એ માગ તમે પગપગે,
 ભક્ષના સુવર ને ગાય કાપી
 છીઠી દિવસુરી આ તમાગી સુણી
 મડ અમ ઠાટ પણ આથ દમરા
 આનન્દ ગોખિનો નવ મને તમે
 આપ નકમા નિત્ય ભસસા ।

૧૮૩

માનિલો, પાતંગિઓ બને ત્રાસીઓ
 મરં નિજ શાસને શ્રેય આપે
 બન અમાનેજ આ ધર્મ તો છે ખરો,
 એમ સ્ત્રી સ્વર્ગની વાચ આપે !
 મો વિરર્મા જગે નરહ્યા કુડમા,
 નરહ્યા આગમા ત્યા ભુગમે
 સ્વર્ગની લાય ને નરહ્યા લયધરી
 માનરી શુ ખરો ધર્મી થામે ?
 સ્વર્મ ને નરહ તો જે હમે તે ખગ,
 તુમ ને સ્વર્મના ચિત્ર અતુર,
 સ્વર્મ જે એકતું હેમ્ય મહુડ કહે,
 નેજ શુ મરંના સ્વર્મ મહુન ?
 સ્વર્ગમા શુ જશે પાપ સામે સ્ત્રી ?
 નરહમા તુ પડે પુણ્ય કાપે ?
 સ્વન કે નરહ કે એકત્યા શુ રાકે
 મેજે પરુ ધર્મની ચિત્તી દર્શ ?

સ્વર્ગ તે શું હશે, નરક તે શું હશે ?

શું હશે ઉપન પડેછેકે ?

માનવી ઝેલ એ વ્યભ મેલી ગ્યો,

ચિત્તનું ગુણ કંઈ એ અનેક ;

માતૃમતૌનાનાં વચન કહી માંખશે,

ને મુણે દેવચાર્યાં હમશે ;

આગ ને ભય વિશે કર્મ કહી કહી કરી

ઉપન એ વ્યભઝેલ એ.

વ્યભમાં સ્વર્ગ ને નરક હો તે સ્હેલ

માનવી નહીં કરી જોય આખે :

મિધુમા મચ્છ ને પછી વ્યાકાશમા,

તેમ નુ વ્યભમૂર્તિમાય જાખે ?

સ્વર્ગ ને નરક તો પૃથ્વીમાલીન કિમે .

વચ્ચુને જોવી કે જોરી છાયા ?

મારે નરસુ ઉપન જગત જે જોગે,

સ્વર્ગ ને નરકના તેજ પાયા ।

૧૪૫

મૃત્યુ તો મરવને માટ આખર રત્યુ,
 તદ્વપિ આ હૃદયને વમમુ વાગે,
 આપણા આશ રિતામ ને સ્નેહ મૌ
 મનન વહેવાન પગ્ગવન માગે,
 તોય પગ્ગવનની ભૂમિ એ ભયભરી
 માનનીએ ગ્મી છે જ પોને,
 નગ્ગ ને નગ્ગના અગ્નિ ને દેવમા
 ડગના ડગનનુ નગ્ગ ગોતે!

કે હજી ડગનના કુખ શુ ન્યૂન કે
 એમ મોગ કડી ત્યા જનારે?
 ડગનો નુ, આદ ને આજનો,
 તે ત્યા બરા ધરીને સુધારે,
 નેકરો તીર કાગની વન્ને હી
 ડગનના કૂચ એ આ જીને,
 એ મૌર્ય, નૌનન રિનન નેડના
 માનની ગર્દાન નડી પાજી પે?

૧૪૬

પાપ બીબી હવાએ કીધાં કંઈ હશે,
 ભોગવે માનવીગત તેથી,
 મર્ય આદમખાવાતણા વશને
 પામના પાપકળ એ બધેથી ;
 મુગધુગોથી મરે મર્ય પીડાયથી,
 ને પછી નરકમાં વામ પામે ;
 આદમો ને હવાએ કીધાં પાપ, ને
 માનવે કર્યું ના કોઈ કામે !

કેમ અન્યાય આગેપવો નામને,
 જે દયાસિધુ ન્યાયી સદ્ગતો ?
 એકને પાપ જે માનવી ગી મરે,
 તો ગેરે જગતમા ન્યાય ક્યાનો ?
 જાનકળ ખાય તે નરકમા જાય, તો
 મર્ખ ને મ્વર્ગવી નરક માડ,
 આદમો ને હવાએ કીધા પાપ, તો
 માનવી પામિયો સુખ ન્યાડ !

૧૪૭

જ્ઞાનકૃષ્ણ આદ્યે આખનાં તેડને
 મૂકિયો સ્વર્ગથી બહાર દેવે,
 જીવનશિક્ષામુશી ને જીવનકવિના બંધી
 જાપ સકર્ષ મિહાંન એવે;
 પાપનું બીજ જો સ્વર્ગમાંથી ઉઠ્યું,
 તો પછી સ્વર્ગની શુદ્ધિ ક્યાંથી ?
 પ્રભુનાગી શ્રેષ્ઠકૃતિ માનવીને અદે
 મર્ષઆધાર કેટલીજ સાચી ?

મળ એ પાપનું જન્મ વિસ્તામ્નાં
 જગનની લગ્નિ જીવજાય મરણે;
 મર્ષ આનંદસાથી પડે અંખી, ને
 પાપ પથરાય પ્રત્યેક ડગલે;
 સ્વર્ગથી પાપ આગેપ જે પામિયો
 માનવી તે નદી પાપ બહે:
 અગિયી ઉપજને અગિને બારતી
 ગાપ તે નદીજ ઉપજની ચૂપે !

૧૪૮

આ તમાગ બધા દેવ શું આપશે,
 જેની પૂજા કરી રોજ માગે ?
 જે રહ્યા છેજ બધાઈ એ નિયમથી,
 તે ન ઢેલી શકે એક ધાગે :
 પુષ્પ ને પત્ર ને દીપ ને ધૂપથી
 ભોગ કર્ષે દેવને કાજ મૂઝે,
 ને પછી અણદીક્ષ દેવ બોધાવયા
 ધંટ મારે ડિંવા સખ ફૂંઝે !

દેવ શું હીનચારિત્ર્ય એવા હશે,
 કે પરમ દેવનો નિયમ તોડે ?
 શુ હશે સાંચિયા ચાંચિયા દેવ કે
 એકને લૂટી રહે અન્ય જોડે ?
 માનવી છળ કરી વગતને છેતરે,
 છેતરે દેવને ભોગ ધરતો ;
 માનવી આપરે આત્મ નિજ છેતરી
 અધિક સંતાપમાં રહે ઉતરતો !

૧૪૮

આ તમારા ફિરિયા અને દેવ હો,
 ઉચ્ચ એ બાવના હો તમારી,
 માનનીયા અધિક શક્તિ ને ગુણુભર્યા
 એ મધ્ય આમની હસી ધારી,—
 હોય તોપણ કશી નાખ ઝેલી મળી ?
 હોય તોપણ મન્યુ ગેણુ મળે ?
 તેમ તોપણ વસે ગુમ ને દૂર મૌ,
 કે વમે બાગમેઝેરી વાને !

આ તમારા ફિરિયા અને દેવ મૌ
 માનવીકપનાના મિતારા,
 હનનના નનત જળના ગ્હે દીમતા
 આખને હારતા દૂર કયાન,
 મનનીકલ્પની મૂર્તિઓ એ બધી
 માનનીને કશુ મન્યુ આપે ?
 દેવ જો આપીને દુખ મૌ મૌ દે,
 તો નદી માનવી રહે વિનાપે

૧૧૦

આ તમારા દિસ્તા અને દેવના
 દિવ્યગુણ માનવીને નિમિત્તે;
 માનવી દિવ્યગુણ સાધવા એ બધા
 રી ન પોતે મધે જગતતંત્રે ?
 જોઈ જોઈ લીધા સૌ લીધાં વૃક્ષની
 સર્પ ને છાટ છંઈ થાપ લીધા;
 દિવ્યગુણ ધારી ઉત્કર્ષ નિજ પામશે
 માનવી નેમ ચઢને મનીષા !

નીચ આકાશ આ દેખતાં દેખતાં
 સિંધુજળ પથ્થુ બને નીચવર્ણ ;
 સૂર્યની શુદ્ધ કસ્તૂરોત્તિને ઝીલતાં
 ધાપ મોનેરી શુ કુમલપર્ણ !
 દેવના દિવ્યગુણ કમળનામાં વસ્યા,
 તે ન ક્યમ માનવી ઉર ઉતારે ?
 આ તમારા દિસ્તા અને દેવ સી
 જોવશે માનવી સાથ લારે !

૧૫૧

જ્ઞાન ધર્મોચિત્કારી ન ધર્મે રહે,
 નોય કહે છે બન્યા તોફા પાપી;
 જ્ઞાન વિદ્યાની રહે તત્ત્વગ્રેષ્ઠે મળ્યો,
 નહીં શકે આત્મની શક્તિ માપી;
 જ્ઞાન કવિ દેવયુગ દરખાના રમે,
 પણ ઉરે દૈત્યનાં નૃત્ય ચાલે;
 માનવીઆખ આકાશને વીધતી,
 પણ જરે હૃદય અંધાર બહારે.

હે બધું ધૂળમાં લોટવું, રાગવું,
 ને લગ આંખમાં તોળ બસવું;
 હે બધું મેઝમાં દૈત્ય શું નાચવું,
 ને લગ દેવની માથ ફરવું;
 પૃથ્વીની માટી ને સ્વર્ગનાં લગામણી
 માનવીનું હૃદય રહે પામવું;
 ઉગ નેચે રહે અજમ કે પગડી—
 બાલે એ કાગડરે ધુમવું.

૧૫૨

માનવી સ્વર્ગને કલ્પનામાં ઘડી
 લાવી તે મૂકતો પૃથ્વીપાટે ;
 સાઠ કે નવસું સૌ એમ આરોપનો
 ગાય ઘડતો બધું આપ ધાટે ;
 જે રથું હૃદયમાં, હૃદયનાં સ્વપ્નમાં,
 તે રથાતું રહે આંખ સામે :
 માનવી સ્વર્ગના નાયને પણ ઘડી
 નિજ સમો, સહજ સતોષ પામે !

માનવી નો કરે ભક્તિ એ નાયની,
 પણ કરે ભક્તિ પણ આપસ્ત્રાર્યે ;
 કંઈક વર માગતો પાપ તે લાગતો,—
 શું રથું કે ફરી તેજ પ્રાર્થે ?
 જે અક્ષય શક્તિની છે ગહનના અગિત,
 તેલ ગજદોરીથી માપતો એ !
 વિશ્વની ટકાણે બધે માનવી
 જાપ નિજનીજ સે જાપતો એ !

૧૫૩

લોક કેવેલક હૃદયર હુગે તેહની
 કળપના નિત્ય કઈ કઈ ચલાવે,
 જે રહ્યા રસ પૃથક માનનીજીવનમા,
 તેની ગ્સમૃત્તિ ધરિની બનાવે
 મનુજની બાવના, મનુજની વાસના,
 મર્વનો થાય આગેપ તેમા,
 ધરિ કે રાક્ષસી માનવી ગુ હુગે,
 માનવીથી અધિક રાક્ષિ જેમાર

માનવી રીઝતો, ખીજતો, માગતો,
 તેમ તેવોજ હૃદય બન્યો એ.
 માન તેવોજ નહીં: પણ અધિક બળબર્યો,
 ને અધિક ધાનકી પણ ગપ્યો એ!
 થાય શૃંગારી, ગણવીર કે કરુણ એ,
 થાય ક્રોધી, બચાવક ક્રોધી,
 માનવી મૃત્તિ નિગ અધિક પૃથવીને
 ધરિની મૃત્તિ દે જગત આપી!

૧૫૪

માનવીએ કીધો નિજ સમો ઈશ ઝે,
 ને પછી થાપિયો જગનમાથે;
 ચોર ને શાહુકારે જઈ મંદિર
 પૂજતા એકને બેડ સાથે;
 બેડ માં વિજય ઈશ એવા ચક્રા,
 બેડ નેવે સાથે ધરાવે;
 લાંચિયો ઈશ દેને વરદ આપશે ?
 કોણુ વધુ લાંચ ઈશને બતાવે ?

અધમતા માનવીકેરી છે એટલી,
 કે કરે અધમ આ ઈશ એવો ?
 બેચી પાતાળમાં લાવતો માનવી
 ઈશ ને ઈશના કોડ દેવો !
 ખાન, મિશ્રમ ને ગ્રાહ્યના ભોગ લે,
 જુલમ ને વાસનાથી ભરેલો.
 ઈશ એવો જગતનત શુ ચલવતો ?
 કેમ કે યાગ એ ઈશમેલો ?

૧૪૫

બાબકાજે 'બચે' 'બાક' દેખાદને
 બાળને અતરે બીક લાગે;
 આ કીધું, તે કીધું, અહીં ગયું, ત્યાં ગયું,
 'બાક' ત્યાં દેખીને બાળ ભાગે,
 બાળ મોટું થતાં બાળ સમગમ્ય, ને
 ભાય એ 'બાક'ની બીક ધીમે:
 ઉપડતાં બુદ્ધિ ત્યમ માનવીની, જગે
 માનવીનો રચ્યો ઇશી રીમે!

ઇશી એવો હશે કૂર ને પાતકી,
 કે સદા માનવીને રીઆવે!
 નદીન જીવ કદી હોય કીધું જગે,
 તોય એ માનવીને રચવે?
 ઇશી એવો ડગવે બચે જગતને,
 તદપિ એ ઇગથી મર્વ નામે;
 માનવી ધ્રુજતો પૂજતો ઇશી એ,
 પણ જગે રોદશી કોણ પામે?

૧૫૬

શુ શુભાભો બની એકવા દ્યોના
 માનવી એમ એ ઈશ પૂજે ?
 ખેસી શુદ્ધ ઉપર કે પડી ભોંય પર
 ઈશ એ પૂજતાં સુર્ય કુંજે ;
 ઈશને રીઝવા ઈશની સ્તુતિ કરે,
 ને ખુશામત કરે શીશ નામી :
 સ્નેહ ઓદ્યોતો પરમ ભંડાર જે
 ઈશ તે શું કસરે શુભાભી ?

પરમ વિદ્યાર ને ભયતણા બાવ સૌ
 ઉપજતા એ શુભાભી વિરોધી ;
 જીવન વિદ્યારીને જગત વિદ્યારંતો,
 ક્લેશ કરી હારતો મનુજ તેથી ;
 માગતાં નહીં મજે, આશ કે નહીં ફોજે,
 ઈશ એ નહીં ચળે કંઈ રીતે :
 જીવન જે હોય કરવા શુભાભી સદા,
 તો ન કે જીવવા ચાલ પ્રીતે.

૧૫૭

આ અવા ધર્મવાદે વસે ધર્મ નહીં
 ધર્મનું એક છે મધ્યમિદુ,
 નેમ નેવા ગીવે સૂર્યકિરણો ઉરે,
 તેમ તેવો ધરે ધાટ હન્દુ,
 ધર્મ કે નત્ય કે હથિરેન્દ્ર કહો,
 નિશ્ચનો નિયમ તો અચળ રહેતો
 નહીં હજી ધર્મ પૂર્ણેન્દુ ગા છે ઉગ્યો,
 પૃથ્વી પર પૂર્ણ તે અત્ય રેતો.

તો પત્રી કાશિંગે યુગપન્નો દલા ?
 નો પત્રી એન્દ્ર ને યવન કેવા ?
 તો પત્રી નામ્તિત્રો નેમ દુર્લભ તા ?
 કેમ કેને અધર્માન કહેવા ?
 નત્યને મરં હથિરે પત્રી ધૂનથી,
 ધર્મને બાનથી મરં માગે,
 માનનીજનુ હો નત્યપથી બધા,
 ને મહો ગેલી પૂર્ણેન્દુગતે ?

૧૫૮

ધર્મ જૂદ જૂદ જગતમાં છે થયા,
 સર્વ જૂદી જૂદી વાત બોલે;
 કેમ ખોટા કહીએ કદી કાલને,
 સર્વ એ સત્યનાં તોલ તોલે;
 સત્યના પંથના સૌ પ્રવાસી દિસે,
 સત્યને સર્વ જોના હિતને;
 સર્વની આંખમાં જ્યોતિ તે ઝળુકતી,
 પણ નહીં પૂર્ણ પકડાય અને !

સત્યના પંથના એ પ્રવાસી બધા
 પથ કાપે સદા જોઈ સામે;
 દૃષ્ટિમર્યાદા તો જાય ખસતી સદા,
 કેમ સર્વાંગ તે સત્ય પામે ?
 સત્યમુખ દૃષ્ટિ છે સર્વની એમ ત્યા,
 મર્મ એ સત્યનું રૂપ દોરે;
 વ્યર્થ આ ધર્મઝગમગ કરે માનવી,
 સત્ય નહીં એક જણેજ મોઝે !

૧૫૮

મન્યો છે દર્શન ન મ ધમને
 તેય મી મત્ય નામે મનડતા,
 હુ જુ તેજ મી છે ખડ, એમ કહી
 અન્યના સત્યની સાથ લડતા,
 ખ્રિસ્તિ, હિન્દુઓ, બૌદ્ધ ને હિંદુઓ,
 મ કોણે જનો દોષ જુદા ?
 મન્યો દોષો શુ મર્યો એકને
 દે બરી સત્યના તેજ મુદ્રા

માનની કઈ નથી યત્રના પૂજના
 કે બધા ચક્ર સગખાજ ચતે,
 મન્ય મ વખુ એની નથી પ્રાપ્ય કે
 માનની ગદગ નિજ હમ્મ જાતે,
 મન્યની બાવના છે જગત અનર
 ગર્હ મર્યાદ તેની ન બારે,
 મન્ય આમગ શુ છેજ હમલિશ રશુ
 મન્ય તે એક દિગ કેમ લારે

૧૬૦

સત્ય ને ભૂદની ભળ પળપળ જગે
 માનવીજુદિમાં રહે વણ્ણની ;
 પળપળે વાયરા આવતા, ને તૂટી
 જતુની ભળ જેવી દણ્ણતી ;
 હાથનાં પાણીમાં જિજ્ઞ પર્વતતણું
 ધૂંગણું. ઉધુ, અવ્યક્ત લાગે ;
 નહીંજ એ ૩૫ કર્ષ શુદ્ધ પર્વતતણું ;
 વસ્તુને જોય તો ભેદ બાગે.

નીતિવ્યવહારનાં જગતનાં સૂત્ર સી
 જગતને જગતમાં જોડી રાખે,
 પણ મહાસત્તની આખી કરવા ન કયમ
 દૃષ્ટિ એ જગતની પાર નાખે ?
 ભળના ઘાટ ને ૩૫ કર્ષ કર્ષ કરે,
 જુદિ એમાંજ શુ જોની મ્હોશે ?
 આત્મના તેજ વિષ્ણુ જુદિ આ પાંગળી
 કેમ એ જળને તોડી જોશે ?

૧૯૧

મત્સ્ય શું, જૂઠું શું, જીવન ને જીવનમાં ?
 સર્વ પૃથ્વી દ્વારા પ્રથમ ઝેલો :
 ગત ને દિવસની ફાડ એ પૃથ્વીમાં,
 તેમ એ યુગક્રાંતિ સાર લેલો ;
 દિવસ પણ છે ખરો, શ્રેય પણ છે ખરું,
 રાત પણ છે ખરી, દેવ તેવું :
 પણ પરમ સત્ય એ સર્વની પાર છે :
 કેમ સમજાય એ 'હોય' કેવું ?

થેડું ધુમ્મસ પ્રભાતે પડે, નેહમાં
 સૂર્ય નિજ દિગ્ગજ પૂરી અગાધે ;
 તેજ અંધાર મુંઘાય એ ધુમ્મસે,
 પણ નહીં સૂર્ય તેમાં મગાધે ;
 એજ ધુમ્મસ મમાં નીનિશ્ચયદારમાં
 સત્ય ને જૂઠું આ જગત દેખે ;
 જોતું ને જોતું દિગ્ગજ રહે ધુમ્મસે,
 તેવું ને તેટલું સર્વ જેને.

૧૬૨

સાધુસંતો અને ઋષિમુનિઓ બધા
 સમ્યકે શ્રાવણ જગતમાંહી ;
 નસ્યો નયીજ કો ઘાટ આપિત ક્યો,
 મન્ય દેવું હશે જોવું ક્યાંહી ?
 સમ્યકે શ્રાવણ પીર પદમબરો
 સૌ ગયા જીવનરસ દોળી નાખી ;
 ક્યા હશે સત્ય એ એવું તે કોણ કહે ?
 ક્યાં યશે સત્યની સત્ય આખી !

જ્યોતિષે દીઠું કોઈએ મત્યને,
 કોઈએ શાંતિષે નિહાળ્યું ;
 જોયું તે કોઈએ શુચિ પવિત્રાઈમાં,
 કોઈએ સ્નેહમાં મન્ય બાળ્યું,
 માણ્યું આનંદે વગી દોઈએ,
 કોઈએ માણ્યું કર્તાવ્યક્રમે :
 એક છે દિશ્યું પણ સમરમે દિમે :
 મર્વ નિજ રંગની ધૂપ ધૂપે !

૧૧૩

મન્યને પામવા પંથ જુદા જુદા
 મર્ચ પયગંબરો તો બતાવે ;
 બિન્ન મન જ્યાં પડે મર્ચ વંદાતણા,
 કોણ ત્યાં રોગીજનને બચાવે ?
 જેમ જેવા થયા દેશ ને કાળમાં,
 તેમ તેવા પડ્યા પંથ સર્વે :
 સર્વ જન કાળ છે પંથ એકજ ખરો,
 કેમ કો કહી શકે એમ મર્ચ ?

મન્યને શ્વાસ લેવો જુદી રીતથી,
 પક્ષીને ઊડવું જુદી રીતે ;
 કીટને માટીમાં જઈ દ્યવું ગોઠું :
 સર્વની પ્રકૃતિ છે જુદી ચિત્તે ;
 બિન્ન દેશે અને બિન્ન કાળે થયા
 ધર્મના પંથ પણ બિન્ન એવા ;
 સર્વ નદી પણ ઉગતેજ આજાં મળે,
 ધર્મને સત્યના અંશ તેવા !

રી તામે થયા માનની પૂજો
 આપતો ઇર્ષા ઉત્તર ન એને
 આપનારો ગ્લો છે હુષાર્ધ મદ
 તો પછી પૂજવો પ્રશ્ન કેને ?
 હૃદયધનમગ પળપળ ગે ચાગતા
 ડાણુ એ ડાણુ એ, એમ પૂછે
 વિશ્વનો ભર્મ છે રિશ્વનો કોયડો
 સાન્ત શ કહે અનતત્વ શ છે ?
 નામ પ્રશ્નોત્તરો એ ઉત્તર હજે
 કે હજે ઉત્તરે કો ન આગે ?
 કે હજે વિશ્વતી બોનબાણ જૂદી
 ને મે માનવી આ લવારો ?
 કઈજ મહેનત નહીં તે મતત કોયડો,
 ત્યા પગી હોય શ કહેવું સીને ?
 સિધુ આ બોમને સતત પ્રશ્નો પૂછે,
 બોમ કે ઉત્તરો સતત મોને !

પ્રંક ૭૬

અનંતત્વની સાંકળી

. ૧૬૫

જગત માયા બધી, જગત છાયા બધી,
 ક્ષણિક છે માનવીકેરી કાયા ;
 મૂખ અજ્ઞાનમાં સતત મોહી રહ્યા,
 જગત છોડી ગયા સર્વ કાલા ;
 સૂર્યકિરણો ગુંથે ધનુબળન ધુમ્મસે,
 ઝમકતું કેટલી વાર રહેશે ?
 હોય માયા કશી કચી કાયાતણી ?
 કેમ રહે માનવી નિત્યવેશે !—

સાધુજન સર્વને એમ મોહિ બધે,
 પણ સહજ માનવી કેમ જૂએ ?
 એજ કાયા વિષે આત્મ આનંદ લે,
 એજ કાયા વિષે જીવન જૂલે ;
 રામ ને કૃષ્ણ, નરયેસ્ત ને ખ્રિસ્ત, સૌ
 જન્મ એમાજ પામી ગયાયા :
 કેહ્યાનુ કિવા આત્મકિસ્તો કહેા,
 પરમ અદ્ભુત દિસે એજ કાયા !

૧૧૬

દેહના ધમ ને શુવનનાં ક્રમે મો
 માનવીને રહ્યાં છેજ વળગી;
 માનવી છટવા તો ભયે ચાલ્ય, પણ
 કેમ એ આપદ થાય અળગી ?
 ઉજળતા મોજ ઉઝળી ગયા ઉદ્ધિમાં,
 શીશુ ને પુદ્ગુદો અળવજે ત્યાં,
 તોય એ બગી કે ઝોટ ભૂલે નહીં,
 છે સદા શાંત અંતર તજે ત્યાં.

દેહને રાખ્યા દેહને પોતરી,
 શુવનનું કાર્ય એ મુખ્ય લાગે;
 રોગ ને રોગ એ બોજ ઉપાડવો,
 તોય નહીં આપદ એક ભાગે;
 રોગના અમનણું રોગ વેનન મગે,
 વંદ એ છેજ દિનગનકેરી:
 માનવીનું મજે મુખ્ય અતિમ કશું ?
 એજ મમત્યા ગોડે વિશ્વચેરી !

૧૬૭

ખાતું ને પીતું ને મોજ સૌ માણવી,
 વ્યર્થ બીજું બધું હવનમાંડી;
 ચાર દિનની બધી ચાંદની આ હિંસે,
 ભોગતી હ્યો મન્યા ભોગ આંડી;
 મૃત્યુ તો આજ કે કાલ આવી જશે,
 ને પછી ધૂળ ને રાખ રહેશે;
 રોકકુ નાણું આ બાંધી હ્યો ગાંઠમાં,
 કાલ શું થાય તે કાણુ કહેશે ?—

બોલનારા હજી એમ પણ છે જગે,
 દેહકેદંજ સુખ માનનારા;
 પણ બધા માનવી ! કેમ એવા કરે
 શ્યામ ને દોર જેવા પુકારા ?
 ધૂળ ને ચારમાં લોટવા, ચાટવા,
 માનવીદેહ શું છે સ્વાર્થ ?
 પ્રાદ ગુજ પ્રકૃતિ ને બુદ્ધિનાં તેજ આ
 દોર શું રાખતાં શી સમાર્થ ?

૧૬૮

ભાવ ને શુદ્ધિની સદ્ભૂતાર્થી ભયા
 માનસીને જનુ નિત્ય ઉચિ,
 દોઝ જેવી અધમ વામના નાખતા
 'એની ઉદ્ધૌદિને શુ ન ખૂચે ?
 ધૂળ મે ચાંચી કઠ્ઠિ વડુ શુ નથી ?
 ખાન ને પાન શુ અત્ય તુટિ ?
 દેહથી પ- નથી મનુજમા કઠ્ઠિ શુ,
 કે ન તે ચાલ કઈ અનંત પુટિ ?

માગિને માનસી માટીમા મગા જમે,
 તેથી શુ માનસીજીવન ખોડુ ?
 પવકેગી બધા મય પીછા ખરી,
 તોય ભામે ઉદ્ધૌદ્યન ખોડુ,
 દેહને પેશના પાપ કશુ મે નથી,
 પશુ મદી રગ મ્હી ને ચમકની,
 તે તણ ના મકે જોતિ એ દેહ શુ,
 કે ન અટકે જીવનમા દમકની

૧૬૯

માનનીને મળ્યો આત્મ મોગો નણો
 જીવનની સૌ કળા ખિન્નમાને,
 પગ્મ બેઠો બરી દેહ પલ્લુ ઠં મળી,
 જીવનના ભાગ સૌ નહનમાને,
 દેહની વાસના, દેહની વાળના,
 આત્મને ટાકતી મદ નાખે,
 કુમસ ને વાદળા જેમ વ્યોમે મરી
 સૂર્યને પૃથ્વીથી ઢાકી નાખે

દેહ છે જીવનનું એ વાદન ખરૂ,
 તપિ દેહજ નથી જીવન પોતે,
 દેહને રાખની ઝવઝઝ આરોગ્યમા,
 પલ્લુ નહીં આત્મનું ધરેય ખોતે !
 દેહની દાન છે આત્મને રક્ષના,
 નહીં હરી આત્મનું તેજ વેસ
 આખને રક્ષના પોષ્યા છે કાષા,
 નહીંજ કઈ આખને ઢાકી દેવા !

૧૭૦

આત્મનાં બધેનો આત્મને આધતાં,
 દેહનાં બધેનો દેહ બાધેઃ
 બધેનો બેડેનાં એકમેકે મળી
 આત્મ ને દેહને સાથ માધે;
 દેહના શુદ્ધ વહે માત પૃથ્વી બણી,
 આત્મના ધર્મ પરમાત્મ પ્રાપ્તેઃ
 દેહ ને આત્મના વિશ્વસંબધમાં
 માનવી નાચેનો કર્મનૃત્યે.

દેહ ને આત્મના પરમ સંલગ્નમાં
 માનવીએ રતું કર્મ કરતુંઃ
 આત્મની આંખ ઊઘે જ્યાં ચાલ્ય, પથ
 દેહની પાંખ હચ્છે ઉતરતુંઃ
 દેહના દેશના દમ્ય સૌંદર્યમાં
 માનવી દેહધૃતે દયાનોઃ
 આત્મની જુમિ નવ દેહઆંખે પડે,
 રે ચરે કેમ ત્યાં આત્મ આ તો!

૧૭૧

દેહ ને આત્મની ખેયનાણે સતત
 માનવી એમ જીવન વિનાડે;
 દેહના સ્વાદ ને જીવનવિખવાદમાં
 આત્મના નાદને નવ જગાડે :
 તોય આ દેહનાં બધ દારોનણી
 ફાટમાંથી કિરણ કોક આવે;
 માનવી જોય નવ જોય એ પ્રાંખતો,
 ત્યાં ફરી આંખ તો અપનાવે.

જોવું એ કિરણ તો ફાટમાંથીજ શું ?
 જોવું એ એટલે આંખ હોયવું !
 દાર શું દેહનાં પૂર્ણ નહીં ખોલશે ?
 આત્મને અધતામાંજ જોવું ?
 માણ્યું નવ બાણ્યું કે માણ્યું નવ માણ્યું, ત્યાં
 કાપ પડેલો દિસે જીવનતાને,
 તોય એ ટકશે ત્રીસતો માનવી
 હારતો હારતો જન્ય અતે !

૧૭૨

માનનીઝવનની શકિત પરિમિત રહી,
 માનનીઝવનની અનવ જોવી
 અમિત આ વિશ્વ ને વિશ્વના મર્મની
 તા પગે પામરી વાન ધરી ?
 સ્થૂળને દિયકે ઝનન ઝૂની ન્યુ
 સૂક્ષ્મની ડાઝ પર ગેરી દાગી
 ડાણ એ દિયમે અજગ ચનરી રહ્યા ?
 નહીંજ મનુજે તથા વેદ માગી

સૂક્ષ્મ ને સ્થૂળની ઝૂતણામા જો
 માનસીમન સદ્ય ડેરી રહેતુ.
 સ્થૂળને સ્પર્શતા સૂગ કથળી જણ
 સૂક્ષ્મ નો ગ્પશની પાર નેહું
 ગા તેના જતા કાવ્ય કથાર્તિયા
 બનડમ ગોમની જે ચણેલી
 ઝૂરીને કપોને ઝનની ચડે
 ને કી મ ચૂદાય કાથી ?

૧૭૩

સૃષ્ટિથીયા બધે બલિત ચોથી ગડી,
 શી કરે માનવી પાસ લગ્ન !
 માનવી જ્ઞાન મોહ્ય એ પકડવા,
 મહી વિજ્ઞાનના ચતુર જગા
 સૂર્યના કિ-લુ પકડાય, પગાય, પણ
 સૂર્યની ગતિ ન બધાય કોથી
 માનવી પૃથ પૃ પૃ જોની રહો,
 નહીં ખુમે પૂણું આગ્રસપોથી

હેજ મોહ્ય જ્ઞાનદ ને સુતિચક્રી,
 નહીંજ મોહ્ય કો ભોગ કાન્ને
 દાઝખાનાતણી ફૂલકણી આજતી,
 પણ લઈ ભેટતા દેહ દાઝે !
 માનવી મોહકમગી શકે મેળની,
 નહીં મગે સૂર્યની તેજકમગી
 કમ સોદ્ય એ સદ્મ તે પામશે ?
 સદ્મની સાધના છેજ અજગી

૧૭૪

દોય પામે છતાં કંઈજ દેખાય નહીં,
 તેથી પામે નથી કેમ કહીએ ?
 પવન પામે છતાં કો ન પેળી શકે,
 તપ્તિ સ્પર્શે દિયે તેમ લહીએ ;
 પવનથી પણ ધણે સક્ષમ છે તેહનો
 સ્પર્શ - અનન્વયા કોક માણે ;
 થાય પચેદ્રિયો સક્ષમ બહુ જોઈની,
 તેજ અહીં સક્ષમની હસ્તી જાણે.

દોય પામે ધણું તોજ દેખાય ને,
 વાન એ પણ ન કહેવાય અગી ;
 ચક્ર પામેજ કર્તું મ્હે વેગથી,
 તોય જોવા શરૂ દૃષ્ટિ મગી ;
 આંખ પામે ધરો આંખ અથગવીને,
 તો પછી દ્રોણ મામે નિગખમે ?
 ગણ પામે હિંવા દૂર તેથી કશું ?
 સક્ષમે સક્ષમશી પરખમે.

૧૭૫

ખ્યાં લગી દૃષ્ટિ નદી પગમ નિર્મળ બને,
 ત્યાં લગી આત્મ નદી મુદ્દ દેખે;
 મૃદિ તે મક્કળ ધુધવાતી નજરે પડે,
 આઠ નદી ત્યાં ફગે મત્ત્ય બેખે;
 પૃથ્વી નિજ વાઘ્યાં ગમનમાં ધુધવે,
 ને પંડી તિભિરમાં ખિલ તાડે:
 કેમ જાણે નદી એજ નિજ વાઘ્યા
 સૂર્યને ગમનમાં એમ કાઢે?

એજ આકાશ છે, દૃષ્ટિ એ પામ છે,
 તોય આભાસ છે બિજ મદુના,
 પાગમ્પાંક હશે કાચ તે કેમશે,
 પણ નથી સ્વચ્છ એ કાચ બાહુના,
 તિભિર ને તેજ બને સ્થા દૃષ્ટિમાં,
 તે મગી સદિના ચિત્ત પાડે.
 આખા હોમ ફૂલ પંડી કેમ કો
 સૂક્ષ્મદર્શકતણે વાક કાઢે?

૧૭૬

આજ વિજ્ઞાન મથનું રહે પશ્ચિમે
 પામવા વિશ્વનો બેઠ પૂરો.
 ગોધ કુંઈ કુંઈ કરે વિશ્વને સમજવા,
 જેથી અજ્ઞાનનો થાય ચૂરો;
 વીજળી વાયુને વરા કરી નાથિયાં
 ગદન આકાશ પર ચિત્ર થ કીધો;
 નવનવા નિયમ ને નવનવાં સાધને
 માનવીશક્તિનો ક્ષમ લીધો.

પૃથ્વી આકાશકરમાં રહી છે જુઝી,
 તોય આકાશ નહીં દાય આવે;
 જન્ય વિજ્ઞાન આકાશને ગ્રાસવા,
 પણ હજી યત્નમાં નહીજ રહે;
 પ્રકૃતિના બેઠ વિજ્ઞાન પામે બસે,
 આત્મના નવ મજે પ્રકૃતિ દોતાં;
 પોષકીકેડું સૌંદર્ય પકડાય, પણ
 મેધધનુનું ઉડે નેતમેતાં!

૧૭૭

જગતમાં માનવી જ્ઞાનમીડી ચડી
 પૂનશે કે દિ પ્રતાપિનારે ?
 વિશ્વમહેકાવના અમગફળો અહીં
 ઉગશે કે દિ આ જીવનકપારે ?
 વિશ્વ ને વિશ્વના બેટની રૂચી શુ
 પામશે કે દિ આ દેહમાહી ?
 અમ્ર મોના બધા માનવીજીવનના
 ગુ યશે પૂર્ણ કે કાળ આહી ?
 આ અહમાવ ને દેહને રક્ષતો,
 સ્વાર્થને પોષતો જીવનકપડે,
 તે કદી વિશ્વનેહે મળાશે જઈ,
 પામી નિબુરૂપ ત્યા વ્યત્તવિયશે ?
 હૃદયનું માંવડું ધર ખુવશે કદી ?
 આત્મની સત્ય મળશે નિભૂતિ ?
 વિશ્વ આ જીવનું જાગતું જાવ, ત્યા
 માનવીજીવોતિ રહે કેમ સતી ?

૧૭૮

ત્યાં લગી કાળના ગહન ઊંડાણમાં
 મનુષ્યવિજ્ઞાન નિજ દૃષ્ટિ દોરે,
 ત્યાં લગી સૃષ્ટિ પર સૃષ્ટિના ગોળ ક્ષેત્ર
 માનવીદૃષ્ટિમાં તેજ મ્હોરે,
 કોડને કોડથી કોડવારે ગુણો,
 તોય નહીં વિશ્વનો પાર લાગે;
 માનવીમિદુ નિજ કામીના મિદુમાં
 તોય એ નિષ્ઠુ બરવાજ માગે!

છે અનંતત્વ આ નાથના વિશ્વનુ,
 થર ઉપર થર પથરા સૃષ્ટિઓના;
 ફેંકે ભગાય ઉપગાય ક્ષેત્ર નવનવા,
 સ્થિત નહીં વામ કે બાસ કાના.
 એ અનંતત્વ આ નાથના વિશ્વનું
 માનવી ક'પનામાં સમાવે;
 કાળ શુ, વિશ્વ શુ, ને અનંતત્વ શુ :
 માનવીકલ્પના સાં કુદરે!

૧૭૯

આપણુ ચાલું નવ ચાય કઈ જગતમાં,
 નહીં મળે આપણું કંઈ માગ્યુ,
 માન આ આપણે કાજ નથી જગત કે
 તે કરે આપણુ ઠીક લાગ્યુ,
 જગનના વહનમા યુક્ત જે થઈ ગયુ,
 તેજ આખર થયુ આપણું લા,
 ચાલુ નહીં આપણે ચૂરી શકીએ કશુ
 તાપના જીવનખર તાપણુ લા

જગનનુ ચક્ર આ ચાપતુ જાય તે
 નહીં ફરે આપણી વાજનાથી,
 મૂર્ખ કમિજ બને હાથ ઉઘા કરે,
 ચક્ર અટકે ન કે ચાચનાથી,
 સાફ નરસુ બધુ બક્ષતુ હોય જે,
 તે જગતચક્ર નિજ ચાલુ બક્ષે.
 ફરવે આપણે ચૂરી શકીએ નહીં,
 જો ન તે આપણી આખ લક્ષે !

૧૮૦

જગનકિતાગને છે જગતની પડી :

હોય ચિંતા કશી માનવીને ?

માનવીઆંખ દેખી શકે કેટલું ?

પણ પડી થાય શું તે ન ચીને :

ગત્ય મહાગત્ય કંઈ કંઈ થયાં ને ગયાં,

નવ રઘાં નામ, નવ રવી નિશાની :

કંઈ લીમોટા ગયા ના રયા જગતમાં,

માનવી તોય શો રહે યુમાની !

શું થયું ચીન રસિયા લડે ને પડે ?

શું થયું જર્મની જો ન હતે ?

શું થયું આંગ્લજન કે અમેરીકનો

ગત્ય ગતવા જગત મર્વ જીને ?

શું થયું જો ન બારત સ્વરાજ્યે મ્હે ?

હાજના બ્લેશુમાં સર્વ સરખું :

જગન જોયે કાધું તેજ તે ગણ્યો :

કેમ એ જોઈ દુ શેડ દરખું ?

૧૮૧

છે ગયા ને ગયા છે ખવા જૂતમાં,
 અમ્ર અહી તહી ગ્યાં કાક તેનાં ;
 ચીન ઇંગ્લેન્ડ ને ઝમ ને શામ ને
 મિસર બારત હજી એજ એના ;
 ને સકાયુ હશે કૈંક આ લમ તો
 કૈંક લીલા હશે ત્યાં વધેલી :
 માય બહાણાં હજી તેજ રસ રેલતા,
 વરસતી મેઘની તેજ હેલી.

જૂત શુ લઈ ગયુ ? આજ શુ રહી ગયુ ?
 ન્યૂન શુ થઈ ગયુ વર્તમાને ?
 કૈંક ફૂલો ખર્ચા, કૈંક ફૂલો ફૂટ્યા,
 હર્ષ ને શોક તે માટ શાને ?
 ઉઝળી કાળકેરી કદામા પડ્યુ
 આજ ખદગદ થતુ સર્વ બામે ;
 ને પડ્યુ યહુ તે જૂત તો રસભર્યુ :
 આજ પણ એમ કાવે ગણારો.

૧૮૨

છે અનતત્વને એક છેડે પ્રભુ,
 માનવી છે રહ્યો અન્ય છેડે ;
 શ્રવન એ બેની વચ્ચે રહી ઉઠાવું
 ઉછળતા સિંધુ સું પંથ બેડે ;
 માનવી ચાલ એ સિંધુ ઝોળાંગવા,
 પૂગવા આખરે પ્રભુકિનારે ;
 શ્રવનનો સિંધુ નિશ્ચિત ઉછળ્યા બરે,
 ને ડરે તે જવા પેલી પારે.

સિંધુ આ પંડનો ભરતરમે ચડે,
 ત્યાં જૂએ માનવી પાર પેલી ;
 સિંધુના નાદમાં, ઊર્મિવિખચાદમાં,
 દૃષ્ટિ ઉન્નાદમાં રહેજ ખેલી ;
 આવના સાદ સામા કિનારાયદી
 સંબળાતા પડે બધા ધીરે ;
 શ્રવન પોતેજ સું પ્રભુવિરોધી હશે !
 માનવી પૂગશે કે દિ તીરે ?

૧૮૩

ને અનંતવની સાંકળીમાં મુથું,
 તેજ સાંપ્રત અહીં માનવીનું;
 સાંકળીની કડી એક જીવને જડી,
 તે કડીમાં રહે જીવન ભીનું;
 વેતઅર પાટ છે એ કડીનો અહી,
 માનવીજીવન છે એક પિંડુ:
 એટલું પિંડુ પોનાતું કહી માનવી
 જાય ભરવા અનંતતત્ત્વસિંધુ।

થાય સાંપ્રત ખડું જૂત ધીરે ધીરે,
 ને દિગ્ધે જીવનં સરતું જતું ત્યાં;
 કુંક કવચો હિરતાં જતાં જીવનથી,
 જીવન ભૂલે કહી શું હતું સાં।
 ને મથું તે રથું છે અનંતવમાં,
 ને હજી આવશે તેય રહેશે;
 સાંકળી પણ દિસે નિત્ય સરતી જતી,
 ને જીવન સરી જતુ સાથ જોશે.

૧૮૪

જે જતી માકળી એ વણ્ણની જગે
 ત્યા જતા આપણે મૌ વણ્ણતા
 જે હરો બાનિ તે થાય સાપ્રત પત્રી,
 ને જતા બૂન તે સી ગણાના,
 વિશ્વની સાકળી જે વણ્ણઈ ગઈ,
 ત્યા કશુ જૂતને કાન રેણુ ?
 જીવન એવુંજ આ ને ગુચ્છુ હતુ,
 તો જીવનમા જ્યા આસુ ખેણુ
 સાઈ ૨ નરસુ જે લાગ્યુ આ લુધવને,
 તે હતી ગુચ્છી કઈ જીવનની,
 સાકળીમા કડી એ નહીં પડત તો
 સાકળી જુગત સર્ગનવહનની,
 જે થયુ તેજ સાઈ ગણી ચાલુ
 જીવનભગવંતમા વીગતાથી
 ચંદ્રની હોય લક્ષ્મી હનાઈ બધી
 તોય આ ગો ધૂમે ધીરતાથી !

અનન્યની સાકળી

૧૮૫

અમિત આ સાકળી ફાળ અવલગની
 છે પડી સકળ આ વિશ્વ નીટી,
 કોઈ હામે ન છેડા મળે એહના,
 કોઈ હામે ન કો વૂટ દીપી,
 એક એ સાકળીની કડીમા બંધ
 માનવીજીવન રહે છે નમાયુ,
 માફ—માફ કરી માનવી જે કહે,
 તે બંધ એ કડીનુ ગણાયુ.

અપ ને ક્ષુદ્ર આ એવુ છે જીવન, પણ
 ભોગવો તે ભવી રીત પૂરે,
 છે કડી અપ, પણ એ કડી વિશુ રહે
 સાકળીકિર ગુચ્છ અધૂર,
 શુ કડી એ કદગી થવા દેરી, કે
 ઉચ્ચ કુદનતણી કૃતિ અનેરી ?
 વિશ્વજીવન વિષે સફળતા વિફળતા
 એજ છે માનવીજીવનકેરી !

૧૮૬

વડે મોઝે મુવી ઝળખધાન્મા
 હવનની સાક્ષી ન્હી વણાની,
 કીડ, પશુ, પખી ને માનની ઉપજતા
 સાક્ષી અપુનૂરી રહી મુથાની,
 ઝળખધાન્મા ક્રેડ કડીઓ પડી,
 માનની જ્ઞેય નહીં જ્ઞેય બાજે,
 હવનનુ બાન ધીમે ધીમે ઉપડના
 એટલા માક્ષીની વિગતે.

પ્રકૃતિના નીચમા નીચ રૂપો થઈ
 હવન કેનુ રહ્યું આ ધણનુ !
 દર વિંદે ને ગુણમા જગત જાણનુ,
 તે હવન બાજે એમેર ધાનુ,
 હવનનુ બાન આ જ્ઞેય પ્રતિદિન વરે,
 તેમ આ વિશ્વ પશુ વધુ વિધમે,
 હવનની પ્રગતિમા જ્ઞેય માનવ વાંચે,
 તેમ નન્નો નગેતમ ન થાયે ?

૧૮૭

જેમ નાટક વિશે હોય અંકો ઘણા,
 તેમ મહે દસ્ય બહુ અંક અંકે,
 ફેંકે દસ્યો અને અંક સાથે મળી
 પૂર્ણ તે થાય નાટક નિશકે;
 નાટ્યકારે પ્રથમ જેમ નાટક સ્થપ્યુ,
 તેમ બજવાળુ તે જાપ તપ્તે;
 કાળ હો દિવસ કે વર્ષ કે યુગતણો,
 તોય બજવાય તે એક વપ્તે.

દસ્ય એકજ કદી જોઈતી ત્રણ કહે,
 હોય નાટક બહુ એમ કેવું ?
 ગુ ગણુ પૂર્વમા, શુ હશે ઉત્તરે,
 એક એ દસ્યથી કેમ લહેવું ?
 વિશ્વનાટક બહુ એમ આ આવતુ,
 દસ્ય આ આપણુ એકે તેમા :
 જેમ મમજાપ કદી એક આ દસ્યથી
 પૂર્ણ આ નિશ્ચય તત્વ એમા ?

૧૮૮

ગદા દીકુ નહીં તેહના પત્રને
 દેખતા કોણુ તે ગદા જાણે ?
 ફૂલનાં પાલ્લી એક ઓ દેખીને
 ફૂલનો ઘાટ શુ પૂર્ણ જાણે ?
 નહીં દીગે માનવી, તોય કુઝ નેહનો
 જોઈ દા ચિત્ર શુ તેનુ પાડે ?
 કપનાની ભયે શક્તિ હો કાગ્ગી,
 તોય નહીં વચ્ચુ કા તે ઉગાડે.

જેનુ ને જેટલુ નિશ દેખાય આ,
 તેનુ ને તેટલુ જોઈ જામે,
 કોણુ જાણે દશે નિશ કેનુ જાણુ,
 કોણુ જાણે જાણુ કોણુ જામે ?
 જે મનત વર્તમાને મ્યુ છે અચળ,
 તે અનન્ય શુ આજ માપે ?
 જે સગ છે તેની ક્ષી ચોગના ?
 નિશનો અસ કપમ નિશ કાપે ?

૧૮૯

છે ધડીપણતણ, એમ કહી કોઈને
 આપણે કેમ જાનીએ વગોડી ?
 એ ધડીપણ ઉપર તો અનંતત્વની
 માનીની કહી મર્ચ નેડી,
 આપણી છે ધડી આપણા માપની,
 તેમ ચોની હશે ચો પ્રમાણે
 સદમની નિમિષ કઈ યુગયુગોની દશે,
 કેંકે ક'પોનણી ખલ માણે !

હે ધડીપણતણ મેરધતુ બોમમા,
 તપિ દે સૂર્યનું ઉગે ઉગાડી,
 છે ધડીપણતણી વીજળી વાણે,
 તપિ ઝમુકાની દે બોમજાડી,
 છે ધડીપણ સમુ આનીને બેઠતુ
 ડુનન આ જગતમા મરકેડે,
 નથીજ જોઈ ધડીપણ દી શેષની,
 ડુવન મૂનાન જ્યા રમ્યોડે

૧૬૦

એ ધડીપળ વિશે તો અનતત્વના
 શ્યામ ઉન્ન્યામ કઈ નિય આતે,
 ડે અનતત્વના વૃક્ષના પર્યં એ,
 કઈ ઉગે ને ખરે કાળપાત્રે,
 એ અનતત્વની દોરી પર વટકના
 જગનમા સર્વના જીવન જૂતે,
 હો ધડીપળજી જીવન એ જગનમા
 તોય તે જીવુ મલ મને!

જે અનતત્વમા મૌ મમાયુ રહે,
 તે અનતત્વથી મેલુ છું?
 મરના જીવન ગે એ મદાજીવનમા,
 તો પડી મનુ ત્યા જીવન ખૂં?
 જે અનતત્વમા આગિયા મનુષ્ય,
 તે અનતત્વમા હેજ તાર
 જીવન હો દીર્ઘ કે દુક તેથી કશું?
 નિજ ધડીપળ સમા હો જગજી!

૧૯૧

માનવીઆખને દૂર લાગે બધું
 દૂરની ભાનના દટિ પોતે
 પ્રભુ ન્હોત દૂર આકાશની પાઠ, ને
 માનવીઆખ બેઝે-જ બેસે,
 પ્રભુ ન્હોત દૂર તો દૂર આકાશના
 સર્વ પાઠ પડી દટિ ગઈ,
 દૂર ને દૂર દુષ્મિન ગઢે માણતો,
 માનવી દૂર મવડુ નિમેકે

છે અનતત્વ અદ્ય બરે પ્રભુ ન્હોત,
 ને અનતત્વની પાર વસતો,
 નહી અનતત્વ બેઠા મે દટિથી,
 દૂર ને દૂર પ્રભુભાસ ખમતો,
 કે અનતત્વની બે દિશા એક કે
 નિતિઆ ને બીજા આખ પામે
 કિનિઆ દટિ લક્ષ્ય પ્રભુકરચકી
 તેજ કર આખ પડી કઈ ન ભાસે !

૧૬૨

નહીં મહાકાળમાં ગતિ કે દિવમ છે :
 એકે અણુડંગી ઝગન મધનુ ;
 ગઈ દિવા આવતી કાલ તેમાં નથી,
 આગધુ પાઠધુ કઈ ન છનું ;
 એકે દોરી ગદી વિશ્વદર્શનનખી,
 તે ગહે જાળ ખેચાલી એમા ;
 જીવનની રમઝમિ જુએ નેટવી.
 નેટવીની ગણે દસ્તી તેમાં

નિત્ય નગની ગદી દોરી એ દેખીને
 માનવીઆંખ બગમાય આપે,
 આજ ને કાલના બાગના પાડની
 તે મહાકાળને એમ માપે :
 વિશ્વદર્શનનખી એ મિતેમાપડી
 જીવનની જૂમિમાં ફરતી લાગે ;
 દોરી દેખાય જ્યા જીવનને માપતી,
 જીવન ત્યાં માપવા કાળ માગે !

૧૯૩

કોડ પર કોડ વર્ષો ગયાં છે વહી,
 કોડ પર કોડ બીજાં ય જાશે,
 પણ અનતત્વનો જે પ્રવામી રહ્યો
 કાળ તે એમી શુ યાદ ખાશે ?
 કઈ જૂનાં તોડ્યો, કઈ નવાં જોડ્યો,
 જન્ય એ વિશ્વધતિદામ ગ્યો
 કઈ અનતત્વના સ્વપ્નને પૂગ્યા
 કાળ અવિગત રહે એમ મથ્યો.

કોડ પર કોડ વર્ષો ગયાં છે વહી,
 ને હજી માનનીજીવન હોયું,
 માનની પણ પ્રવામી અનતત્વનો,
 શે ન જાણે જીવન નિમ્ન હોયું ?
 નિર્ધન બક્ષે પ્રજાપણ નડુ જીવનને,
 જીવન એવે ભયે લાખ એવો
 એમ તાગભર્યું તોય ખાલી રહે
 બાવલા જીવનના સ્વપ્નમહેવો !

૧૯૪

જગતમાં ફૂંકેલા તીવ્ર શીત વાયર,
 તે ચક્રી કચરમાં જઈ બસાયું;
 અગર બડબડ ચલા અમિષોએ પડી
 જ્યોતિની દૃઢમાં જઈ સમાયું;
 કે પડી સૂર્યને તાપણે તાપમાં
 મૂળના દેહનુ ઘન કર્યું;
 જ્યાં બધા યાંત્રિને ગોષ્ઠતા, ત્યાં જતાં
 માનવીને કર્યું હોય ડરનું ?
 બ્રહ્મ તો જોમનુ તેમ રહે નિત્ય, પણ
 મર્મ બ્રહ્માંડ આ ગાય રૂઝુ;
 જળ કુવારાનણુ ગાય ઉડનું ઉપર,
 તોય પાણુ કુવારે ઉડતું;
 શુદ્ધ છે જ્યોતિ એકજ, અનતતત્ત્વની,
 વિવિધરંગી વચ્ચાં છવન તેમાં;
 ગગ બુંસી બધા શુદ્ધ જ્યોતે જડુ.
 માનવી આપ તે હોજ એમાં !

૧૯૫

જગતમાં જન્મતાં સર્વ આ માનવી
 પોતપોતાતણે દીપ લાવે;
 હોય તેજસ્વી કે હોય અંધો કદી,
 આંખને એજ રસ્તો બતાવે;
 પોતપોતાતણે દીપમાં માનવી
 પોતપોતાતણે ગર્વ ધરતાઃ
 જગતકરિયે ધરી દીપ જૂઠ જૂઠ
 માનવીદીપ દેખાય તરતા.

સર્વના દીપમાં જ્યોતિ એકજ બળે,
 પણ ગણે સર્વ નિજ જ્યોતિ જૂદીઃ
 જ્યોતિ મારીજ આ છે ખરી, સર્વ કહે,
 જ્યોતિ તારીજ દેખાય ઊંધી,
 માઈ ને તાઈ સૌ એમ ગુચ્છાઈને
 માનવીદીપ અચકાય સધળે;
 સર્વ કહે દીપ મારોજ છે સર્વ શો;—
 તો ય શા સ્ખલન પ્રત્યેક ડગલે!

૧૯૬

માનનીને બધું જાનથી જાણ્યું,
 માનવું અન્યનું તે ઉવેષે ;
 મર્વની આંખનાં તેજ જૂદાં જૂદાં,
 માનવી મર્વ મગધુ ન દેષે ;
 આંખની ગતિ મમુ આંખ મૌ દેખતી,
 • અન્યની આંખ શું કામ આવે ?
 મર્વને દીપ જૂદો જૂદો જોઈએ,
 અન્યનો દીપ ત્યાં કેમ ફાવે ?

જાણ્યું પ્રથમ તો જાનને જાણ્યું,
 જગત નર્દીનર બનાવે પિપ્પડી ;
 જગતઆપાર શું ખેડશે માનવી,
 જો ન જાત્રે ફરી જાનમડી ?
 આંખનાં તેજ મમ દીપ અજવાળાએ,
 જોઈએ તેની ઝગપટી જ્યોતિ ;
 કાલ અજાનઅધાર પોતાનજે,
 તોજ લે જાન ને મન્ય જોતી !

૧૯૭

કેમ કહે કોઈ, મારીજ અદ્વા ખરી,
 કેમ કહે કોઈ, તારીજ ખોટી ?
 સર્વના દીપમા જ્યોતિ જળતી રહી,
 સર્વની પોષતી આશ મોટી ;
 નહીં ઉગે ઝાડ અદ્વાતણું જગતમા,
 કે કળો તોડી સૌ જોય ચાખી ;
 જગતમા સ્વાદ પશુ સર્વના છે જુદા,
 સર્વની બિન રસરસિ રાખી.

સર્વ અદ્વા દિસે વ્યર્થ ને નાગ્નિ શી,
 સર્વ અદ્વા દિસે તેમ સાચી,
 એક દર્પણુતણા દૂકડા સી પાયા,
 સર્વ નિજ દૂકડે જોય ચાખી ;
 સર્વ આકાશ આ એક છાયુ બધે,
 પૃથ્વી આખી નહીં એક દેખે :
 કહીંકે રહે ખુલ્લુ ને કહીંકે રહે વાદળાં ;
 નિજ શિરે જોય તેજુજ લેખે !

૧૯૮

સતત રાકા અને નિયના બય વિશે
 એકે અદા બધું ગહે ટકારી,
 પ્રકૃતિની શક્તિના દન વ્યા ત્યા પડે,
 માનવીજીવન તે દે ડસારી,
 એકે અદા વસે અતરે જીવી તો
 • યુદ્ધમા વીર જાહેને ઝઝૂમે
 સૂર્ય પશુ એમ અગ્રાત અનુસરમા
 એજ અદાયકી નિત્ય ધૂમે !

માનવીહૃદયમા હૃદય અદાનણો
 યાપ છે જન્મતા જગતમાહી,
 બાળને હૃદય જે અચુકે અદા વમે,
 તે- તેની કરે રહિ આહી,
 જીવન ધન્યા થકી કબકે ઓગર નિમ
 માનવી બુદ્ધિથી મે જન્યારી,
 તરૂપિ અદા નદી દેખ નો દાયમા,
 કેમ ઓગર તે દે ચવારી !

૧૯૯

બુદ્ધિની સાથ અદ્ધા ઉગે ને ખીણે,
 તેહ અદ્ધા બને કેમ યોટી ?
 વસ્તુ દેખાય બ્યાં લાંજ છે વસ્તુ, એ
 કેમ બંધાય સિદ્ધાંતકોટિ ?
 આંગણે ચાંદની રેલતી બોધને
 ચંદ્રની ચાપ નબમાં પ્રતીતિ :
 સૂર્ય ને ચંદ્ર ને પૃથ્વી બ્રમણે મળે
 સૂર્ય ને ચંદ્રની અહલુરીતિ.

નહોંજ અદ્ધા કદી નબકુસુમની ફળે,
 માનવી વર્ષ લાખોય ચોખે ;
 માનતુ હોય તે સર્વ માનો બને,
 નેવનાં નીર નર નાપ મોખે ;
 એક અદ્ધાયકી એક ચિત્ત રહે,
 હ્યા બડે ચિત્તને પરમ શાંતિ :
 ચિત્તમાં ચિત્ત અદ્ધાતાણુ બે હરે,
 તે હરે ચિત્તની સર્વ શાંતિ.

૨૦૦

વિશ્વનો ભાવ તીરકંકણે ઉભરતો,
 સૂર્યનો ભાવ જ્યોતિસિખામાં,
 પૃથ્વીનો ભાવ પથગય લીલા વિશે,
 સિંધુનો ભાવ વાળાવિખામાં;
 મેઘનો ભાવ છે વીગઝમુક્કમડી,
 વૃક્ષનો ભાવ છે ફૂલનણુમે:
 જગતમાં ભાવતણુખા ઉડે મર્વના,
 મર્વની દૃષ્ટિ કઈ જાંવં જામે.

રિશ્મમાં હેય અધાર તો છે ગ્હો,
 સૂર્યમાં છે રહી તીન વ્યજા;
 પૃથ્વીમાં છે ગ્હો કળણુ કદંબ બધે,
 મિંધુમાં છે રહ્યા બપડાળા;
 મેઘમાં છે ગ્દી નિકૃતિમય સ્વામના,
 વૃક્ષમાં છે ગ્દી અચળ જડના:
 છે રહ્યા માનવીમાંય બદ્ધ દોષ, પશુ
 પરમ પ્રબુભાવ શા ઉર ઉપડના!

૨૦૧

પ્રભુતાગી આગિયો ઉતગી ગ્હે સઝા
 વિશ્વ પર તેગના અમૃત જેડી,
 જેહની જેટલી ખુરી બાગી હજે,
 જીનજે તેટલી નેહ તેડી,
 આત્મ પરમાત્મનો યોગ એ બાગીમા,
 નિલ પન્માત્મ નેતો રહે ત્યા,
 આત્મ ને બાગી એ નહીં ઉઘાડી સકે,
 તો પગી પામજે યોગ એ કયા ?

તોય એ બાગી પર મેનની માગ રી
 પ્રભુનણી આગિયો નિલ પડતી
 જેન છુ જોન છુ એમ કઈ જોનતી,
 ત્યા ટમેગ કરી ગ્હે તતગી,
 કાટ ખાઈ ગયા અડગન તોડશે,
 બારી જન જોરી ત્યા નજર કરશે,
 તિમિરમા રાયતો માનની નિખરશે
 અમૃત પ્રભુના કશા સભર વરમે !

૨૦૨

માનવીજીવનના ત્રાજવા જગનમા

મનન ગદે ડોવતા તોય કરતા,
નહીજ ચિગતા પથક પામના કોઈ દિન,
નહીજ આમમમા હામ દગ્ગાં;

ધડીકે આનદનુ ત્રાજવુ ઉતરતુ,
જોઈ બગ્ગા જતો મનુજ મડી,
ત્રાજવુ ગાય પાધુ ઉપર ત્યા ચડી,
ને પડે હૃદયની આરા જૂની.

વિધિતજો હાથ એ ત્રાજવા ધરી ચલો,
ત્રાજવા નહીજ મમનોસ ગદેતા :
મનન આનદ ને ગોક્ત્યા ડોવને
નનનુ વિધિતજો હાથ દેના;
નહી બનાને મગે મનન આનદ, કે
નહી જૂનને મદ્ય શોકહિંચ-
જીવન નેખાય કે માનવી, શુ હમે ?
કેમ મમમય એ અમળ કિસે ?

૨૦૩

માનવીઆખમાં ભાવિજીવનતણુ

સ્વપ્ન સરણુ રહે કોઈ રીતે ;

પૃથ્વીનું વેતખર જીવન જે દીસતું,

તે નથી પાડયુ કેા ગિત ભીતિ :

વેતખર જીવન એ' સહજ પૂરૂં થતાં,

સ્વપ્ન પણ શુ થજે હુમ એનાં ?—

દોર વૂટી ગયો, ઘટક ફૂટી ગયો :

હોમ ભરવાં હવે વારિ શેનાં ?

જગતમાં વિપમ છે ત્રાજવાં વિધિનાશ,

જીવન સૌનાં નથી એકસરખા ;

પણપણે ત્રાજવા થાય જિઆ નીઆ,

કદી મજે પાવ તો નહીં પગરખા,

વિપમ એ જીવનનો જોગ એવો વિપમ

કેમ આ માનનીતે ટકાવે ?

જીવનના વિપમ એ ત્રાજવાને ન શુ

ભાવિજીવનજ સમતોલ લાવે !

૨૦૪

સ્થૂળવાદી જગે કેકે વિદ્યાનીઓ
 મૃત્યુની પાર નવ કદજ દેખે :
 દેહનાં સર્વ પન્માણુઓ જઈ પડી
 પથજૂતે બગે, એમ લેખે ;
 જે રસાયનચક્રી શક્તિ ઉપન યર્ધ,
 તે વિજય પામતાં શક્તિ તૂટે ;
 પરમ આ પ્રકૃતિના યત્ન પૂતથુ
 ભાગનાં યત્નની મુક્તિ છૂટે.

બુદ્ધિ તો સર્વને કહે મરી શીટવા,
 મૃત્યુ છે અત સર્વે કિયાનો.
 બુદ્ધિની પાર નવ બુદ્ધિ દેખી શકે,
 બુદ્ધિ બધાય બાધી વિધાનો ;
 પણ ઉરે પળપળે ઉમંગો મોહ આ
 જીવનને જીવનની પાર નેનો ;
 અમ ને કમળા કેરી પાખે ઉડી
 મૃત્યુની પાર નિજ આસ ઝેનો !

૨૦૫

યવનનો અત નો હોય જમ ગત્યુમાં
 પુણ્યનું ફળ ફરી તેય માની,
 કેમ આ કુમરી યવન જો ખેચશે,
 પુણ્ય કયમ છોડશે દુષ્કામી ?
 કાઠ પગનું કસુ યવન છે ગાળતું ?
 આજ વિશ્વામનુ દિવ્ય ક્યાથી ?
 યવનને ભાનિતુ સ્વપ્ન છડાડતુ,
 પુણ્યને ગેરવે ધર્મમાવી

જન્મનું ખીન જો તેય કઈ પાપમા,
 તો મહેજ જગન આ છે પાપી.
 મૂલ્યમાવી નદી એકેડો બેપડે,
 ઘો પડી પુણ્યની વાન કાપી,
 દેડનો, દોડનો, પડી પડી ગમ્તો,
 ફરી ફરી માનવી તોય બેચે
 પાપ સુ યજ ગયુ, પુણ્ય સુ ગી ગયુ—
 ને મુજાનો રહે યવનમૂઝે

૨૦૬

ખીજમાંથી ઉગે છોડ નાનો પ્રથમ,
 છોડમાંથી ઉગે વૃક્ષ છાઈ;
 ડાંખળી, પાંદડી, પુષ્પથી ખીલતુ
 તે ફળી તથા આખર સુકાઈ;
 ખીજમાંથીજ જે સૂક્ષ્મરૂપે હતું,
 તે ખાલીને થયું વૃક્ષ મોટું;
 ખીજમા નહીં હતું તે થયું વૃક્ષમાં,
 કેમ કહેવાય એ ક્યન જોડું ?

જીવનના વદનમાં જે અધુ થાય તે
 જીવનના ખીજમાં પૂર્ણ હતું;
 જીવનના અંતનું દૃશ્ય પણ ખીજમાં
 જન્મ પૂર્વે હતું એમ સદુઃ
 ખીજ જે જુમિ ને કાગમાં છે પાણ,
 તેમ તેની ખીલે જીવનચીપા;
 કેમ એ જીવનનું વદન એ ફેરવે ?
 પૂર્વથી છે પાણા મરે ગીપા.

૨૦૭

આણુમણ્યા વર્ષ પૂરે હવે મેઠુ આ
 માનનીજીવન તે મહત્ત્વ ધારે
 જમતો ને શુદ્ધિઓ વિશે ધૂમતો
 માનની જીવતો ની શિક્ષણે,
 શુદ્ધિ ને કષ્ટના કષ્ટક ધીમે ધીમે
 ખીનના એ યશો આજ જોવો,
 આજ તો અર્ધાં અધી જાગે ભગી
 મૂળે અર્ધના કષ્ટક દેવો ।

કાણ જાણે અજમ માનનીજીવન આ
 શુ થશે ભાવિમા વિશ્વપાટે ?
 કાલે ખૂનનો, વ્યોમમા ગડનો,
 આગનો જ્યાં જાગે કાળકાળે ?
 ટેકના પડ ખીજા ગદન આમળના
 ઉત્કરો માનનીઆખ મામે ?
 માનની ભાવિજીવને બને દેવ, તો
 પૃથ્વી આ સ્વર્ગરેષે વિકસે ।

૨૦૮

કઈ દમરો ખીજ વર્ષ વિશે જતાં,
 માનવીજન બનશે અનેરૂ,
 ભાવિ એ જન કઈ લક્ષ્યા દીપશે
 દિવ્યના ભવ્યનાથી ધમેરૂ,
 આજ આ જનનો બે ને નવ મળે,
 આજ ને વિશ્વ લાગે ઉખાણુ,
 બેઠ પામી, ઉખાણુ કદી છોડી,
 જન લેશે નવથ વિશ્વદાણુ !

આજ કુશ બરે ગોડોડે ભર્યા,
 ઉગશે ત્યાહી આનદૂથે,
 આજ આ અનીતા હાઝ તુરબો નિમે,
 તે થશે ત્યા અખાગિન અમરો,
 આજ આ દૂકા દિધનુના પડખ,
 તે બની ભવ્ય વર્તુલ સુદામે.
 માનવીજન આ ભગનેરૂ બમે,
 તે તર્કી પૂર્વસ્નેરૂ દુવામે !

૨૦૬

માનવીરૂપ જેવું દિમે આજ એ,
 તેહ અતિમ નથી રૂપ એવું;
 જે મદામાનવીજીવન છે ભાવિમા,
 બાળપણ આજ દેખાય તેવું,
 આજ એ નનનવે રમકડે રાયતો,
 ભાગનો ફાડતો જાય રેનો,
 ચંદ્રનો વનકવો બ્યોમમા ચમવવા
 રોજ આગી, ગડી ચાંસુ ફોટો !

વિશ્વનો નિયમ છે વિશ્વની પ્રગતિનો,
 ત્યાં જીવન સર્વ છે પ્રગતિપથે,
 આવતા ઉતરતા સિંધુમોજા તટે
 ભરી રહે સિંધુની બરતી અતે,
 જીવનમસ્તવર નિમે જુદિમણ જે પડ્યું,
 વર્તુલો જાય તેના વિકસતા
 શું થશે માનવીજીવન એ ભાવિમા ?
 સ્વપ્ન શા શા સરે નયન હસતા ?

૨૧૦

વેંતબર હવનમાં મહાલતો માનવી
 વિશ્વનો સકળ અધિપતિ ધૃષ્ટિ;
 બુદ્ધિ ને કલ્પનાકેઈ બળ સાધનો
 પ્રકૃતિની શક્તિનો પાર પ્રીટે;
 પાંખ પકડી ઉતારે નીચે વીગળે,
 શબ્દમદેશ મળે પૂગાડે;
 કલ્પનાચિત્ર સવણતણી સહનું
 આજ અડી અવગું કરી ઉઠાડે !

દોડતા જગતની પાઠ આ દોડનો
 માનવી બાવિમાં શું ન કરે ?
 વાળ્યાં ફોડીને આજ ને ઊડે,
 તે ન શું ચક્ર પર જઈ ઉતરે ?
 પગ ઉપર શું અનતલ નહીં બાંધે,
 રજા ઉપર મૂર્ચની દિવ્યપાને ?
 કલ્પના કાંઈ આ લે નહીં પાંખમે,
 તો ઉગે કલ્પના આ વિધાને ?

૨૧૧

શક્તિઓ કૈંક છે માનવીની હજી
 અણુખપી, અણુખીલી પડી રહેલી ;
 નથી નવીનતા હજી આજપણની ગર્ભ,
 આંખ છે લાખ પ્રશ્ને ભરેલી ।
 સર્વમાં આંગળી મૂકવા જાય એ,
 કંઈક સમજે, વળી કંઈક ઘટે :
 પાપ ડગમગ થતા, બોધ અધુરા જતા,
 ધડી ધડી પડી જતાં પૃથ્વી બાઝે !

માનવી આજ તો છેડા જેવો દિસે,
 જે ઉપર ફૂલ ખેચાર ફૂટે ;
 છેડા પર ફળ હજી દોઈ લાગ્યાં નથી,
 કે જગત પૂર્ણ આસ્વાદ લૂટે ;
 નહીં હજી સિદ્ધતુ બાહુબળ છે ખિલ્યુ,
 નહીં હજી શખ્તમાં મેધ બોલે :
 માનવી પૂર્ણ નરવીર બ્યારે થશે,
 ડોણુ જાણે કશી સૃષ્ટિ ખેલે !

૨૧૨

નાની નાની જંધી વ્યથના આજની,
 આ જંધી મર્વની તુચ્છ વાનો,
 આ જંધી પૂતળી બાળરમનોત્તમી,
 આ ક્ષણિક મોઢ દેતી મિસતો.
 અત્મની આખ બ્યારે પૂરી ઉધડો,
 તુચ્છતા એ જશે મર્વ ત્યારે;
 માનની પૂર્ણ દેહે બોલે ત્યા થશે,
 શક્તિ ખુલશે નવય હૃદયડારે.

બાળ ખલ્લદ થના માનનીઓ રિપે
 મે મદામા સ્ત્રી કોડનમા,
 મદ નુ તેજમા જે વિગેરે જળી
 મર્વને આજતો મનમગનમા,
 બાલિમા માનનીગન આખી થમે
 એ મદામા મમી શક્તિમાળી,
 ને મદાડમ બરી કૂચ કુળી લગે
 તુચ્છના આજની સર્વ યાગી !

નવનવા આસતો રોજ ઉરમાં ઉગે,
 નવનવાં ધ્યેયના દૂર તારા;
 નવનવી આરા ઝમકે ઉપાસાંખમાં,
 નવનવાં સ્વપ્ના નીલ કપારા :
 ભાવિ તે માનવીછવન કેવું થશે,
 તેહના એજ સકેત આવે :
 મદ કુમળી પ્રભા જે પ્રભાને પડે,
 તેજ બાનુપ્રભા ભવ્ય લાવે.

આજ વિરાનની વીજળી જોલતી
 વિશ્વવ્યધારનાં કોતરોને;
 ગણિત કઈ કઈ કરીને ખગોળે જુએ
 માનવી અણુદીક્ષા કઈ મહેને,
 ભાવિકેરી વસતે થશે ભરતી જે,
 વીળ તેની પડી છેજ ચૂરી :
 પૂણું જ્યારે થશે એ મહામાનવી,
 લાગશે દેવની મૂર્તિ દુકા !

૨૧૪

ભય તે બાસિતુ માનવીજનન એ
 ઉચ્ચ બનશે બંધી ગીત એવું
 મનમ ભગી ચડે સિધુમા પૂર્ણ, ત્યા
 મિધુજળ પૂરી હવકાય જેવું,
 આજ બ્યા સિધુજળ પૂગી રાકતુ નથી,
 છાઈ દેશે સકળ તે કિનારો,
 છોળ પર છોળ મારી, બધું ભગી દર્,
 સિધુ આખોજ કગે ધસારો !

આજ લાગે ગગન દૂર જાયે ન્યું
 કોતુમે ગમિઓથી બરેલું
 તે ઉતરતુ નીચે આવીને ઝૂંચે,
 નેઈ નિજ હૃદય ખુલ્લું પડેલું !
 પૃથ્વીની આ દમે દિશ ખુરી ત્યા જશે,
 નહીં કદા પૃથ્વીનું ગુલા રહેશે
 એ મહાજ્વનના શાંતિ આનંદના
 માનવી મલ નિજ સ્થાન લેશે !

૨૧૫

કોક રેશમનાણા કીટ જોવી જુઓ
 મથા રહે જોમની રાત્રિદેવી ;
 નિજ હૃદયનારસામાંથી રેશમ સમાં
 ફિરજી મઠી માંઠી વિંટાય કેવી !
 રાત્રિનો કોરાગો એ વિડાતો રહે,
 ને પછી ફાડી તે જ્યોતિપ્રખરે,
 બચ કો કનકમય પોપટી શો છૂટી
 મૂર્ચ ત્યાં ઊડતો બહાર નિકળે !

વિધના જીવનનું માથું એવું જુઓ
 દૃષ્ટિ મામે જતુ આ ગુચ્છનું ;
 અણગણ્યા જીવનના ફિરજીતારોયકી
 સતત એ એમ રહેતું વિડાતું ;
 કોણ જાણે રહ્યું શું મઠોં નિખજતું,
 તોડશે જાણુ એ ગાદ કયારે ?
 ફાડી તે માઢીથી, કો મહાસર્પ શું,
 નિકળશે નવજીવન ફેરું ત્યારે ?

ખંડ સાતમે।

વિશ્વયૈતન્યનો યોગ

૨૧૬

આ બધા રૂપ ને દૃશ્ય દેખાય તે
 માત્ર જૂના જૂના નાટ મળે,
 નવનવા તત્ત્વમિત્રણુ ઠરી એમ એ
 નવનવી રીતથી આખ આખે;
 પચતસ્પોતણી એ કળા કારમી
 જોધને માનવીશુદ્ધિ થાકે,
 મૂળ તે વસ્તુ નહી કાઢી જોઈ શકે,
 માનવી જર્થ નિજ તીર તાકે.

સર્થ એ રૂપ ને દૃશ્યની પાર ત્યાં
 મૂળ એ પ્રકૃતિ રહી છે છુપાઈ,
 ધાટ જુજવા રૂપે જાય એ પ્રકૃતિની
 નિત્ય ઉડતી રહે દૃષ્ટિ જાઈ,
 એ બધી વિવિધ જાયા વિષે જીવીએ
 આપણે પણ જાએ જાય જેવા,
 જાય એ વૃદ્ધતા ધાટ છૂટી પડે,
 ને ચરો આપણા કાટ કેવા.

વિ ચૈતન્યનો ધ્યાન

૨૩૫

૧૧૭

આસપાસે દિવાલો કરીને થયો
 માનવી બધ તેમાંજ પોતે;
 નહીં જડે દાર ચેતન્યને વિહરવા;
 ઢાંકી આંખે કર્યો માર્ગ જોતે ?
 આત્મથી દેહને બિન્ન કેવળ ગણી
 બાંધી ચેતન્ય ઘેરી દિવાલો;
 દેહ ને આત્મના પરમ સંલગ્નને
 જૂલનાં ધાય પોતે નિસજો.

તોય એ યુગયુગોની દિવાલો વિશે
 કાઠ અહીં તહીં પડે કુંક નાની;
 જે અનતત્ત્વ છાઈ રહ્યું વિશ્વમાં,
 તેની તેને મજે ત્યાં નિશાની;
 દેહ ને આત્મની પરમ સંલગ્નના
 પ્રીતિએ માનવી પૂર્ણ બ્યારે,
 તૂટશે એ દિવાલો બધી દૃષ્ટિની,
 ને થશે મુક્ત ચેતન્ય ત્યારે.

વિશ્વચેતન્યનો અંશ

૩૧૮

જીવન આ પાપપણે લાગતું પિગળતું,
 જીવન આ વહી જતું જોતજોતાં;
 સર્વ બદલાય ને સર્વ સૂકાય, ત્યાં
 પાસવે આજને કેમ ખોતાં?—
 માનવીથી કદી કેમ કહેવાય એ,
 માનવી શું દિસે માત્ર માટી?
 લાખ વર્ગોચક્રી જ્ઞાન ને કંઈ મળ્યું,
 તેય એ માટી શું દેવું કાટી?
 આ બધું જાય બદલાયુ તો શું થયું?
 ને જગે છેજ તે સતત રહેશે;
 અલ્પ આ દૃષ્ટિ ને જ્ઞાન જાણે નહીં
 કયા ગયું ને રહ્યું ઝેણું વેશે;
 પ્રકૃતિનું પૂતળું બાગી બદલાય, પણ
 પરમ ચૈતન્ય તો નિત્ય જગશે,
 માનવીઅતરે ઝેજ તણખો રહો,
 તે હતો ને સનન રહી પ્રજાગશે ।

વિશ્વચૈતન્યનો યોગ

૨૧૯

હાસ્યનાં ઝેર પર આંખ ને હરી ઝળે,
 આંખ તે કેમ નહીં બંધ કરવી ?
 ગાનકોદાળીથી કાન ખોદાય ને,
 કાનની ખાઈ તે કથમ ન ભરવી ?
 સ્વાદના નૃત્યમાં જીભ મલકાય ને,
 જીભ તે કેમ નહીં સીવી દેવી ?
 કુમુદની ઘેન શું નાસિકા ને ઢળે,
 નાસિકા તે મુખે શીદ રહેવી ?
 વાયુના લાડથી ને ત્વચા ધણધણે,
 તે ત્વચા નાખતી કથમ ન ચીરી ?
 નેદ પંચેદ્રિયો માનવીને જીએ,
 કેમ તેને ન દેવી ફકીરી ?
 છવનની ગાડીના પાંચ એ અશ્વને
 માનવી શું ન મત્પંચ દોરે ?
 ભાગતો અશ્વ ગાડી જોધી વાગી દે,
 ને પડે છવન અધાર ઘોરે !

૨૨૦

કેમ આ બાણ પાંખણપણ એમ સી
 છે રણાં સગળ જેવાઈ આંખે ?—
 આંખની ખાઈમાં છે લૂંટારા છુપ્યા,
 તે બધે બાણ ચોમેર નાખે ;
 દષ્ટિમર્યાદનાં પટ પડી મુખ ઉપર
 કેમ ઢાંકી રણાં હૃદયભાવો ?—
 હૃદયસાગર વિશે કંઈક ગોળ ફૂટે,
 જોઈ તે ડરી કુખે કંઈક નાવો !

કેમ આ આપણી વાસનાઓ બધી
 પિડકેરી શુદ્ધમય બળતી ?—
 જગતના તાપમા સી સકાર્ષ જલુ,
 ત્યાં જતા બહાર રોને પ્રગળતી ;—
 માનવીને મળ્યુ તે બધુ યુક્ત છે,
 સત્યને લાકડુ છે અર્થપાત્રે ;
 આત્મના તેજ નહીં આંખ ઝીલી શકે,
 આત્મ ઢકાઈ રહે ગાત્રગાત્રે !

૨૨૧

સ્થૂળ પચ્ચેદ્રિયોથી જગે માનવી
 જીવનન્યવહારનું જ્ઞાન લેતો ;
 ઈંદ્રિયોથી ધણું જાણી સમજી શકે,
 તોય ત્યાં તે ન બંધાઈ રહેતો ;
 જ્ઞાનમાં ઘડી શકે માનવી જે જગે,
 તેથી થે કંઈ અધિક જોય પ્રતા ;
 જગનની વસ્તુઓ તોડનાં, મુક્તવનાં,
 કયમ કરે ઈંદ્રિયોની અવગ્રા ?

તોય એ સ્થૂળ પચ્ચેદ્રિયો પાર શું
 નહીં દસે ઈંદ્રિયો અન્ય કોઈ ?
 શુદ્ધિ જોગી શકે તેથી થે કંઈ અધિક
 તે શકે ચેતના ગૂઢ જોઈ ;
 કીડીઓ, પક્ષીઓ, પ્રાણીઓ કંઈક છે,
 જે કહે અમમસૂચક બનાવો :
 કંઈક રમ છે જગે, કંઈ બીજી ઈંદ્રિયો,
 જીવનને દર્શી શકે નવન લક્ષણો.

વિષયવેતનવેતના ધ્યાન

૨૨૨

પ્રાણી બૂચર અધાં બૂમિ પર જે જીવે,
 તે ન જીવી શકે સિદ્ધજળમાં;
 જળચરો સિદ્ધજળમાં વસે ને જીવે,
 તે ન જીવી શકે ભૂમિતળમાં;
 જળચરો બૂચરો કા ન જીવી શકે
 તેમ આકાશમાં પક્ષી જેવાં;
 જેમ જેનાં જીવન છે મળ્યાં જગતમાં,
 એજવાં તે જીવન તેમ તેવાં.

સ્થૂળ પચેદિયો જે મળા તે ચક્રી
 માનવી સ્થૂળનું ચાન પામે;
 જે ન મમમય કે જે ન જીરવાય તે
 કેમ કહેવાય નહીં હોય નામે ?
 કૈંક ગદી છે અવર ઇદિયો પ્રકૃતિની,
 જે હજી સુખ છે માનવીમાં;
 મુદ્દમનું ચાન વધતું જશે, તેમ કર
 પ્રકૃતિ ઇદિની સદ્ગત સીમા.

૧૨૭

કેમ નમસ્કૃત મૌ સુદમની વાતને
 સુદમને મમ ત્વા સુદમ થાતુ
 સ્થૂળ આ દૃષ્ટિથી સુદમને યોધતા
 નર્મ અધિઃ સ્થૂળમા મુચનાતુ
 સ્થૂળ આ ધન પદ્યો પડે દૃષ્ટિએ
 સુદમ ભગના મને તે પ્રવાહી
 ને પ્રવાહી બની માણ્ય ને વાયુ ત્વા
 સુદમનમ થાય આમશમાદી

મન આમશનત્ત વચ્ચુ અલ્પીકૃ
 નર્મજ એ સુદમ દેખાય આખે
 રિજ્જા સમુદ્રી પગ અધિઃ બળરતુ
 ભગત મરેદ દે મૂ પાખે
 ભગત આમશનત્તે વસી મૂરતુ
 મ નિ વદન તેથી કુષાવે
 ભગતી નોધ એ તત્ત નમે ઉરે
 સ્થૂળો સુદમ એમજ મુખાવે

૨૨૪

માનવી જ્ઞાન પરોઢિયોથી ગ્રહે,
 પણ ન તે જાણ બધાઈ તેથી .
 મહાશુની શક્તિ જ્યમ જ્યમ વધે જીવનમાં,
 બુદ્ધિ ત્યમ ત્યમ વધે ત્યાં બધીથી,
 જ્ઞાનનો મહેન એ પરસ્ત્રાને ઊભો,
 પણ ન સરજી શકે અન્ય પોતે,
 ખાતુ ને સુંતુ એજ એ ધંદિયો
 જોતુ ને સૂતુ કયાથી જાતે ?

માનવીએની તૃપ્તિ અને વામના
 મો જોડે એ મહાશક્તિમાથી,
 જ્ઞાન જે પરતુતુ બુદ્ધિને નથી થયુ,
 નેની તૃપ્તિ જોડે નહીંજ ત્યાથી,
 જોઈ મર્જન પૂઠે બુદ્ધિ સર્જક વિષે,
 પણ ન જોધુ કદી કમ કલ્પે ?
 પ્રભુ થયો તેથી એ માનવીરૂપ, કે
 માનવી આપ પ્રભુરૂપ તલ્પે !

૨૨૫

સૂક્ષ્મ એ ઈંદ્રિયો ખીલનાં હૃદયમાં
 આત્મનાં મહત્ત્વ દારો ઉપડશે;
 ને ન દેખાય સમગ્રતઃ આજે કશું,
 તે અધું સ્પષ્ટ ત્યાં નજર પડશે;
 સ્થૂળ મોહ્યથી દષ્ટિ ને મ્હોતી, તે
 જુવશે સૂક્ષ્મ મોહ્ય જોનાં;
 આત્મના રમ લાગે ડગ આંખને
 મેધધનુરગનું ભાન જોનાં.

ને જિવાયો ન કે દષ્ટિ બેઠી સકે,
 વસ્તુમેદક કિરણ તેડ બેઠે;
 દષ્ટિમાં એમ ત્યાં સૂક્ષ્મ કિરણો ફરે,
 ત્યાં અધી અધગત દષ્ટિ છેડે;
 પ્રકૃતિના તમને નિયમમાં આવતાં
 અજૂની સૂક્ષ્મના મદન મળશે;
 નજર ફરે ઉપજ તે જાણ્ય ધરને કરે,
 જેમનું તેમ ચર્ચ જમિ દળશે!

વિષયેતન્મતો યાત્ર

૨૨૬

આગ્નીમા પડયુ સૂર્યનુ મિળ, તે
 સૂર્યને આગ્નીમા બતાવે,
 મિત્રુમા, મરિતમા, કૃપમા પણ પડી
 મિળ એ સૂર્યને ત્યાં મુલાવે,
 અણુગણ્યા તાગ્ન્યારૂપ સૂર્યો વિષે
 બ્રહ્મનુ મિળ બ્રહ્મા ધારે
 નાથનુ મિળ આ સૂર્યદર્પણુ પડી
 નાથનુ તેજ જગમા પ્રમારે.

નાથના મિળ એ છેજ બધા ત્યાં પશા,
 તોય નહીં માનની શીફ ફેળે ?
 મૂઠ્ઠામા, સ્થૂળમા, કૂલમા, ધૂળમા,
 લાખ રૂપે પશા છે મુરેખે,
 માનનીહૃદયમા પણ પડયુ મિળ એ,
 તેજ એ હૃદયમા પ્રજા પૂરે
 આ ઠંથુ, તે ઠંથુ, શુ હટુ, શુ હરો—
 એમ ફેલાય ઉર ફર ફરે !

૨૨૭

માનવીહૃદયમા નાયનુ મિબ એ
 હૃદયને એમ આખર જગાડે,
 કચાથી આવ્યુ હશે અતરે કિંગ્જી, તે
 મોઘવા દટિ કઈ ફૂં માડે,
 પણ પશા નાયના મિમ ત્યા અણુગણ્યા
 નિગમતા હૃદયમા તકે જોરે
 આખ સૌ મિબમા નય અમવાઈ, ને
 સહજ તે કિંગ્જીનો દોર વરે
 મળ તે મિબની જોન્મા માનવી
 કેમ અમવાય પ્રતિમિબ નેના ?
 મળ તે મિબને જૂયશે એમ શુ
 દટિથી કિંગ્જીનો તાર જોના ?
 મિબમા મિબને દેખના માનવી
 પામશે શુ નહીં તાર પાડે ?
 શુ બુદ્ધિ જીવન એ જોન્માદીજ જશે ?
 નહીંજ શુ બાસ પણ થાય આજો ?

વિષયવસ્તુનો થાગ

ચૂળ આ દેહ ને સૂળ પચેદિગે
 શુદ્ધ આનંદ દે ક્યાંથી કોને !
 માનીના કળણુ તો મર્યને ગાડશે—
 આસ્તિકોને વળા નાંસ્તિકોને ;
 શુદ્ધ આનંદ તો પ્રકૃતિની પાર છે,
 તે મજે પ્રકૃતિના ભોગમાં ક્યાં ?
 ચક્રની ચાંદની ને સુધા વગસવી,
 તે નથી ચક્રની માટીમાં ત્યાં !

તો પછી શુદ્ધ આનંદ એ જોધવા
 શુ જશે માટીની વર્ધ વાટે ?
 પગપગે રેણુ એ માટીનું પૂતણું
 ખેલતું જતુના ભોગ માટે,
 યાવ આનંદની આખ ત્યાં અધ, ને
 નહીં જડે કોઈ ગોંધવું હાથે.
 શુદ્ધ આનંદ છે શુદ્ધ ઉરસ્નેહમાં,
 ને વમે અમર ચૈતન્ય સાથે.

૨૨૬

જીવનઆનંદ છે એકસરખો અધે,
 પ્રકૃતિની શક્તિને વ્યક્ત કરતો,
 વિશ્વચૈતન્ય ને જીવનને જગવતુ,
 તે જીવનમાં રહે સતત તરતો;
 પ્રકૃતિની શક્તિ પચેદ્રિયોમાંદાંડીયા
 સ્થૂળ આનંદનો સ્વાદ માણે;
 પણ ઉડે જીવન પચેદ્રિયો પાર બ્યા,
 ત્યાં ચિદાનંદને તે પ્રમાણે.

સર્વનો જીવનઆનંદ સરખો નથી,
 સર્વની પ્રકૃતિ છે ભિન્ન જગમાં;
 મરુડ આનંદ લે સૂર્ય સામે ઉડી,
 ધ્રુવડ લે રજનીનાં તિભિરંગમાં;
 તેજ અધારમાં પ્રકૃતિ બેઠેઆઘને
 જીવનઆનંદ લે ભિન્ન રીતે;
 પદમ આનંદ તો સર્વનો એક છે:
 કાઈ એ બેઠેની પાર જતે।

૨૩૦

કેમ આ શમ્યથી અમિતને માપગો ?

કેમ આ આખથી અદીત્તે જોશે ?

કેમ આ કુણ્યથી મીનને મૂલ્યગો ?

કેમ આ અપરંથી સદૃશ પ્રેમગો ?

હોય અધારકૃત અનળ ને કોડો,

માનવી નિત્ય એ જોઈ જાયે.

બધે મી વેઠ એ માનવી રી કહે,

નહીજ ત્યા કલ્પનાદોરી પડાયે.

પૂઠનામે બધું પૂઠી પૂઠી બૂને,

જોનવારે બૂને જોન જોરી,

કેંક તર્કો કુતર્કો કુગી માનવી

આખરે હાગે આખ ચોગી,

હોય અધાર ને હોય ત્યા સજ, પણ

નહીજ છે એક પણ ગન્ધ કહેશે,

કોડ તારા પગા મર્મ મે કળ્યા,

પણ સદા એજ અવાજ વેગે.

૨૩૧

કેમ પ્રભુને કદી માનવી ક'પશે
 જે કદી નહીંજ ક'પાય ક'પો ?
 દસ્ય આ સદ્ધિમા પ્રકટ જે નવ પડે,
 તે ન પકડાય કોથીય ત'પો ;
 કેમ પ્રભુને કદી માનવી સમજશે,
 જે ન સમજાય કો પ્રકટ ગુણથી ?
 સરિતગળ જેમ કહેવાય મંદુર મુખે,
 મિધુગળ ખાડ બોધાય ગુણથી.

જ્યોતિને પૂછ્યો, ૩૫ તાર કશું ?—
 ૩૫ જેતુ જુઓ તેતુ માર.
 વાયુને પૂછ્યો, મધ તારી કશી ?—
 મધ જેવી બને તેની વારઃ
 પાણીને પૂછ્યો, સ્વાદ તારો કયો ?—
 સ્વાદ જેવો મ્હે ત્યા મળુ ત્યા.
 તત્ત્વમા કેમ આરોપનો ગુણ કરો ?
 કેમ પ્રભુ એમ નિર્ગુણ કયુ ત્યાં ?

૨૩૨

હૃદયધમમર કે હૃદયકિદમા કરો
 કે કરો સત્ત્વ અતઃકલ્પનો
 ખુદની બમારત કરો તેહને
 કે કરો ધાનિય ભેગી રુદ્ધુનો
 મન એ પ્રેમજ્ઞા માનરી પામનો
 હવે એ સ્વપ્ન પડે મન કરને,
 માફ ને ગ્રહ નિગ બુદ્ધિ ને હૃદયથી
 માનરી તે ધરે કથમ ન ધ્યાને?

માનરીમા ન્યુ પન્ન ચેતન્ય તે
 હૃદયધમમ થી કઈ સુણાવે,
 જાણ અધાનમા ગમડના માનરી
 સદ્ય ચેતન્ય એ ત્વા અમરવે,
 એ સ્વરોને સુણી બુદ્ધિ કરને રી
 ગમડતુ હૃદય પણુ ત્વા બાટકો
 હૃદય ને બુદ્ધિ નિર્ભળ કરી માનરી
 નહીજ અધારમા ફગી બાટકા

એકમાથી અનેકજ થયા જગનમા,
 તો પછી મરં કયમ એક થાશે ?
 એકમાથી બધા જાના યાન, પણ
 સર્વના નબ જૂના ગણાશે,
 મૂળ એકમ નમે છે બંધી વ્યક્તિમા
 તોય એ વ્યક્તિ છે મરં જૂદી,
 માનનીએ જતુ મૂલ્યની પ્રગતિમા,
 કે હરી ગતિ કરી જેની બાધી ?

જેલ એકમ ગતુ મધ્યમિદુ વિશે
 તેજ એકમ પરિમા પ્રમતુ
 મધ્યમિદુ પ્રમન્તા પરિવમા મળી
 તે મહામિદુ ત્યા એક હતુ,
 વ્યક્તિ મૂલ્ય નરતુ પરિવ પ્રતિ જતુ,
 તોય નહીં મિદુથી તેલ જે
 માનની પ્રગતિમા એમ આગળ જતો,
 નહીંજ એ એકથી હપાર્દી છે

૨૩૪

એકમાંથી વહે અળગણ્યાં ફિરમ, તે
મવં પોતાય એ એકમાંથી ;
હવનનું મળ એ એકમાં છે રત્ન,
હવનરમ મેળવે મવં ત્યાંથી ;
ફિરમ એ તપ અગ્રે ગમે તેરમ,
તોય એ એકનું અંગ મહેતુ ;
ફિરમ દેખી શંક નદીન નિજ મળતે,
નોય નિજ મળનું તેજ શેતુ.

માનવીની બધી આ આહવાવના
ફિરમ પ્રગ્ની બધે મહે જમનમા :
'હ' અને 'મા' છે મળ ને એકનું,
તે ચમુ સવેનું ફિરમનમાં,
'હ'તણુ બાન એ ફિરમના ઉવગના,
'હ'તણુ 'હ' પગી તેલ મેલે.
એ 'મહા હ' રહે ફિરમના 'હ' નિમે,
તેજ 'હ' મળનો પથ મેલે.

વિશ્વવૈભવનો યોગ

૨૫૩

૨૩૫

પ્રકટ આ ગહન અધાર પાછળ રહ્યું
 વિશ્વચેતન્ય તે કે ન દેખે ;
 જે કંઈ તે કંઈ હુંજ આ વગતમાં,
 અતરે એમ મો જીવન લેખે ;
 દીપ મળ્યાવી કોણે મર્યા છે છોડે,
 દ્રોણ એ દીપમાં તેવ પૂરે ?
 દીપ જાણે નહી કેમ પોતે થયો,
 કેમ પોતે ગત્યો નાચી વૃરે !

એક દિન દીપનુ તેજ એ ખુરમે,
 આવશે વાયુનો કે મપાશે,
 ને બમકનો પછી દીપ એ બમકમે ;
 ક્યાં જશે દીપનો વર્ધ ફોરો ?
 વિશ્વચેતન્ય તો મર્વ જીવને ગદે,
 સું થયું લે ન એ જીવન જાણે !
 ફળ ન જાણે ગ્યું મળિયું બૃમિમાં,
 તેજ ગમ ત્યાંથી નિજ પ્રજા આણે !

૨૩૬

મહા આ સદ્વિત્તુ પદ્મ મર્જન મનન
 માનવી નેય અર્બુત ગમીપે;
 ગાળ મર્જક દગે મર્મ મર્જનનજો ?
 તેય પગના છે ગાળ દીપે ?
 મે મહાકનિતલું છે મહામય્ય એ,
 જે દલ જાય અર્બુત ગ્યાતુ,
 ખડ પડ ખડ અગણિત ગ્યાના આ,
 નોય એ ના દલ પૂલું થાતુ !

સદ્વિગ્નનાતજો પદ્મ ગ્યાના એ
 ક્યા ગ્લો છે અગ્રોગ છુપઈ ?
 પદ્મ આનંદ ઉમનઈ એનો ગ્લો,
 સદ્વિ મુદ્ગ પગેપણ છવાઈ,
 જ્યોતિષાગતણા મિદુ ન્યાયી ઉડે
 જ્યોમમા, ક્યા ગ્લો તે કુવાગે ?
 પદ્મ ન્યાનદના જ્ય ન્યાયી ફૂટે,
 તે છુપી ગ્યા ગ્લો છોડ ન્યારો ?

૨૩૭

ને ગ્લો છે છુપાઈ જગન પાછમે
 જગન તેને-૪ શોધી રહ્યું છે,
 ને ગ્લો છે જગતમાદી છગે કર્દી,
 જગન જવાઈ તેથી મયુ છે!
 ને ગ્લો છે અગોચર મધી આખથી,
 આખ તેની પગ્મ જ્યોતિ વગમે
 ધામ તેને રહે નામ તેનું ગ્રહે,
 પણ અનખ વક્ષના જગન તગમે !

ને પ્રભાને ગુનાથી ઉટે માગુ આ
 વ્યોમમા તે હા લેય ફેરી ?
 ગમન નમન ને તાગ્યાની ગમે,
 તે હમે ફેરી આગશદેરી ?
 ને હૃદયમાથી મગ્મઈ મરિયા જની
 તે હૃદયને શહે નાખુ નેઈ ?
 મર્જનારો મગ છે-૪ મર્જન વિશે,
 પ્રગ્મના મુદિ દેવાય જોઈ !

૨૩૮

ને છુપ્યું લાગતું મહન અધારમાં,
 તેજ આકર્ષતું રહે બધાને;
 ને દિવસના પ્રકાશે રચુ સ્પષ્ટ, તે
 રહે પડયુ મર્વ વસ્તુપ્રદાને;
 અણુમળી વસ્તુનો મોહ છે મર્વને,
 અણુનીધા ધામ સૌ સ્વર્ગ લાગે;
 નહીં જડયુ સ્વર્ગ તે કલ્પનામા રચી
 માનવી નિગમના તેહ માગે.

ને કદી થાય પ્રભુ પ્રકટ નિજરૂપમા,
 તો બધી પૂજ્યના જાય એની;
 કાઈ માને અને કાઈ માને નહીં,
 થાય ઝગઝગરી મુક્તિ તેની,
 કલ્પના એકરૂપે ન મીને મગે,
 પૂજ્યના જાય સૌ મોહબગે
 આગિયો ઝચુકતો આખ આછા ઉડે,
 પકડતા તો દિગે કીટ અગે!

૨૩૮

જે વિચારો બને શબ્દ ને કાર્ય, તે
 કાણુ નેઈ શકે મૂર્ત રૂપે ?
 જે બધા ભાવ મુખ પર મહે તગવડી,
 તે જણાવે ક્યા હૃદયરૂપે ?
 પાંદડામાં લીલા જે લગી છે રહી,
 તે કહી બીજામાંથી કળારો ?
 મર્મ આ સૃષ્ટિસર્જન થયુ ક્યા થઈ,
 મળ તે કેમ નેઈ શકારો ?

સર્જનારો મદા ડેજ મર્જન રિતો,
 મરને અતરે વામ ઝેનો,
 બાન ને ક'પનાથી થયુ કામ તે
 કેમ છૂટો કહે જોગ તેનો ?
 કેમ મર્જન કદી જોય મર્જક જગે,
 જે થયુ પાણીથી શીબુ જેવું ?
 કળ થયુ ફૂલને હૃદય મતાહને,
 પણ ન જાગે દગે ફૂલ કેવું ?

મર્મ ધ્વજાંકુ કેદ્ર અણુદીઠ જે,
 તેયકી સર્વ આ જીવન જાગે,
 અતતત્ત્વ, પ્રભુ, વિશ્વચૈતન્ય કરો,
 ઉગતુ મર્મ સાથીજ લાગે;
 ખીનભાથીજ જે સર્વ ઉગતુ રહે,
 તેજ ખીજે ગદે તત્ત્વચમો,
 પૃથ્વીની દુઃખ ને સૂર્યચુખનયકી
 જાગી ઉગતુ બરે જીવનભાસો.

પવનપાખે ભરી પાખ પક્ષી ઉડે,
 મિધુજળમા તરે મચ્છ સગતા,
 વનખે, ઉપખે, લનિત લીનાયકી
 શ્વ ને પુષ્પ સૌંદર્ય બરતા,
 પ્રાણીઓ, જાતુઓ, પ્રકટ ચેતનભર્તા,
 રે સ્ત્રિ સ્થિર પદ્મ જડ બધુ જે,-
 મર્મ તે કેદ્રની પ્રેક્ષા પામતા
 પુનર્મર્મનવીનામણી ગુજે.

૨૪૧

અર્ધ પણ બહારનું કેય નન મી શકે
 શુ મહાનન ઉતરી રહ્યુ ત્યા,
 મગ્નિ કે સિંધુ પણ નન જણાવી શકે
 શુ મહાહય ધમળી વહ્યુ ત્યા,
 નિશના દૃશ્ય ને વેશ પળપળ ફરે
 તે મદામ્ય જાણે ન ગોની
 તિમિ મધન પડી ધંત્રિયો કમળ જુએ
 પમ જામાનગી અમ્ય જોએતિ ।

પત્રપુષ્પે ખીને મહા શા નમયકી
 ગુણ તે દાન નેતી ન જાએ,
 મગ્નરી નવ નહે શુ કુષ્મુ તેદના
 શુભ મૌદ્યકે । ઉડાએ,
 પમ ખરે પુષ્પની પાંડી ને પડી
 ફળ ઉગી મળ ખીમરૂપ નિનમે
 જાત । માનણા દિન્ય તે દ્રવ્યી
 જીવનનીય કુષી એમ નિનમે ।

૨૪૨

વિશ્વચૈતન્ય જે આત્મ ઉપે રજી,
 ખીલવે તેની મી પદમ ન્યોનિ;
 મિધુનજિમે પડ્યુ માઠ અધારમા
 છીપમાં એતું અણુમેવ મોતી!
 એજ ચૈતન્ય ત્યાં જાનને ચેતવ,
 ત્યા પ્રમા બધ્ય બહુકે જીવનમાં;
 જાન નો માત્ર છે અમિશ્વરન સમુ,
 ચેતના વિષુ ન લે તેજ તનમાં.

પ્રકૃતિની ધૂળ દેગે નદી વળગવા
 અતરે દુષ્ટ એ વામનાથી;
 ધૂળનાં પડ ઉપર પડ ચડે, તો પડી
 એતમે જ્યોતિ ત્યા મહત્ત્વ કપાથી?
 ધૂળના પડ પ્રથમ માફ એ મી કહે,
 હૃદયનવ સ્વચ્છ ગળો હમેમે!
 વિશ્વચૈતન્યનો એક તણુજો મહા
 એ પને જીવન ઝગુશવી દેને!

વિશ્વચૈતન્યનો ચોગ

૨૪૩

વિશ્વચૈતન્યનો એક તણખો પડી
 આપણી માટીમાં ક્ષોભ બરતો ;
 વિશ્વચૈતન્ય પ્રભુ આપણી પાસ છે,
 તેજ એ માટીનું હેમ કર્તો ;
 જડ બની ઠેસ ખાતી પડે તે થકી
 લાખ ચચગ્રાહ એ છેજ સારા ;
 માટીનું મૂલ્ય નહીં થાય તણખા વિના,
 એક વિષ્ણુ સર્વના રહે ઉધારા ।
 એક તણખા વગર માટી ને ને પડી,
 તે બધી છે પડી શુષ્ક રેની ;
 નહીં જરે રસ કરી તે થકી કોઈને,
 નહીં ઉગે જલ, નહીં થાય ખેતી ;
 જીવનમીત્ર બધી ફૂટતી ક્ષોભમાં,
 એક તણખા થકી પ્રાદિ પામી ;
 વિશ્વચૈતન્ય પ્રભુની ફરે સ્વારી, ત્યાં
 ક્ષોભ છે માટી કેરી સજાગી ।

૨૪૪

જે મહાત્મા યથા જગતમા મન, તે
 એજ ચૈતન્યની જ્યોતિ પામ્યા,
 વિશ્વચૈતન્ય ત્યા પ્રકૃતના સોગણુ
 હવનના કુર્કે અધાર વામ્યા,
 પ્રકૃતિની સક્ષમતા હોય જરૂર, ત્યા
 યાવ ચૈતન્યની અધિક મિદ્ધિ
 હોય આકાશ નિર્ભળ અધિક જેટલુ,
 તેટલી જ્યોતિની યાવ વૃદ્ધિ.

વિશ્વચૈતન્ય એ છેજ પ્રભુ આપણો,
 દિવ્ય એ મૂળ છે વિશ્વકેરુ,
 અનિચ્છાનદ એ, મધનિર્મલ એ,
 સર્વ જ્યા નિશ્ચિતો એજ મેડ,
 જ્ઞાન જે નવ મને ઈદ્રિયોથી કદી,
 તેજ એ વિશ્વચૈતન્ય આપે,
 નિશ્ચિતે વિશ્વમાયી દશે બાદ, પણ
 નર્મમા એજ રહી શેષ વ્યાપે ?

વિશ્વચૈતન્યનો યોગ

૨૪૫

એજ ચૈતન્યને દિવ્યતાથી ઝીંધ્યુ
 મરં પરાગબગેએ સ્થિતિ,
 એજ ચૈતન્યનુ મલ કઈ દાખડ્યુ
 બિન ઉદ્ગારથી બિન ગીને,
 માનનીગત છે એક આ જગનમા,
 તોય છે સર્વના નિન ઉપો
 પાણી પાનાળથી આનુ એક, પણ
 ધાર ને સ્વાભા બિન રૂપો!

નિશ્ચયૈતન્ય એ માનનીમા રત્યુ
 તે ઉપર ન્યા મડે ગાક જાગી,
 સ્થુળ પચેદ્રિયોનાજ ઉપભોગમા
 મારી દે તે ઉપર સન તાણા,
 ત્યા ફગી નિશ્ચયૈતન્ય એ ઝંબુખંડ,
 મત્યના દિવ્ય ઉડતા કુવારા,
 ને નરવ માર્ધ પરાગબગ ઉતરી ત્યા
 આપનો કઈ સંદેશ ન્યાના!

૨૪૨

વિશ્વચૈતન્ય જે મર્વ જીવને ગળું,
 તેના ની જીવનને શુભ પ્રેરે,
 પ્રાણીઓ મર્વ એ પ્રેરણા પામતા
 મદજા ભાવે અગર સજીવ પેરે;
 બુદ્ધિ કે કપના ત્યા નથી ખીલી, ત્યા
 મર્વ પશુઓ કરે મદજાભાવે,
 માનનીમા ખીલી કપના નોટલી,
 તેટલી પ્રેરણા ભવ્ય આવે !

માનનીહૃદય છે મૌ કરિને ભર્યા
 એના ચૈતન્યની પ્રેરણાથી,
 એજ ચૈતન્યથી કપનાપ્રભવે
 અધિક આગ્ર મને દિન્યતાથી,
 જેતુ ચૈતન્ય એ ઉત્તરું વ્યક્તિમા,
 કેપ તેતુ થયુ નિજ તેતુ
 એજ ચૈતન્ય ને એ અનિતજ ખની
 માનની કેડી છે કામરેતુ !

વિશ્વચૈતન્યનો યોગ

૨૬૫

૨૪૭

કઈ નિચારો નના આવના મગનમા
 માનનીને અચળો પમાડે,
 અણુની અણુમુણી અણુમણી નાતથી
 કઈ સ્વપ્નો હત્યને જગાડે,
 તેજ પચેદ્રિયો છે સફળ પ્રાણીમા
 તોય છે આચરણુ બિન મીના,
 નાન વરના દિમે બિન અનુરતનો
 બિન છે ગાડરા તેમ મીના

હસ્ય આ ક્ષિતિજ મૂંઝીજ દેખી શકે
 ગ્રુજ આ આખની દૃષ્ટિ એરી,
 તોય છે અતરે આખ એરી અરર,
 ક્ષિતિજની પાઠ પલુ નેય તેરી!
 માનનીમગનમા કઈક નર પના
 વીજળી જેરી આની ઝમૂકે
 નર દીરી નર મુડી ક નર્દી અનુનરી
 એરી આગ્રયકૃતિ ગાડી મૂકે!

વિષયવસ્તુનો યોગ

૨૪૮

વિશ્વચૈતન્યની મૂર્તિકવિતા નમુ
 ગદે મહાજ વિશ્વ અદ્ભુત રચાતુ;
 જે મહાકાવ્યકર્તા રચે વિશ્વ એ,
 સર્વ તેનુંજ મર્મન મુદારતુ;
 એજ ચૈતન્યની પ્રેરણાથી રચે
 કવિજનો નવનવી સદિ નિજની,
 કલ્પનાગદ્ય જે માનવીમાં પાસે,
 તે પ્રજા એજ ચૈતન્યપીઠની.

નવલ એ સદિસર્જનતણી કલ્પના
 નવ ઊડે રથૂજ પચેદ્રિયોથી,
 જ્ઞાન જે માનવીએ જગે મેળવ્યુ,
 તેથી અઠક ન કહેવાય ગેયી,
 જાણીતા મુક્તકમાં જ્યમ પ્રવાસે જતા
 કો અજ્ઞાણો મુક્તક નહીંજ ગાયે:
 નવલસર્જનતણી કલ્પનાનેય એ
 ઇદ્રિયો પાર ચૈતન્ય ગાયે!

વિશ્વચૈતન્યનો યોગ

૨૪૬

દષ્ટિ સામે દિગ્ધે જગન આ ચાલતુ,
 તેજ કઈ જાણુશ યોગ્ય નહીં થુ ?
 નિશ્ચિનુ તન આ ચાલતુ જોદને
 કઈજ થુ સાગ તેનો ન લલીશુ ?
 એકના બે અને બેનણા ચાર છે,
 આકાશ એમ અગણિત લખાના,
 નિશ્ચિનુ ગણિત એ કઈકે પણ નાણુતા
 નિશ્ચિના ભેદ કઈ કઈ બણુતા

મદ રતિ તારમે ને મરોની ગતિ
 માનવીએ ન શુ અચુક મોટી ?
 મરો વડે પડી આનના મુની
 ફેડી પણ શુ નથી એમ નોરી ?
 ને મરોની અમર ને મરોના નિષમ
 કઈકે પણ માનવી શુ ન પામે ?
 ઇનમયોને મમગ્યા નિશ્ચિની
 ગાનને નિશ્ચિનો નિષમ લામે ?

૨૫૦

ગાલિ કોડો ધૂમે દૂર આ અહ બધા,
 માનનીજીવન શુ તોય બળતા,
 વિશ્વનો નિયમ સર્વત્ર રહે પ્રસરતો,
 તો અહો માનની માથ મળતા,
 નહીં અહો દોરવે માનનીબામને,
 દોરનારો ગ્લો નિયમ મૂળે,
 નિયમની કૃત્રી બો માનનીને મૂળે,
 જીવન સમગ્રતય ત્યા મુઠ્ઠી ધૂળે !

અમુક કાગે બરફ નો દિમાવય પડે,
 તો પડે મેઝ પથ અમુક રેશે
 નિયમ એ માનનીને મળ્યો, તેથી શુ
 દેશનુ ભાગ્ય છે બરફવેશે ?
 માનની વ્યર્થ શક્તિ અનગા તજી
 નિયમને ગ્રાધતા આપ્ય બોલે,
 શુનક શુ આખને બધ કરતા કદી
 સૂર્યની સકિતને કેમ તોલે ?

વિશ્વવૈતાન્યનો યોગ

૨૫૩

ભાગ્ય, પ્રારબ્ધ કે નગ્નીન નામે કહો;
કર્મ, મગ્નેન કે દૈવનરુપ,
તે કહો પૂર્વજ-ભોતણુ ફળ કહી:
માનનીની ગ્દી એરી રહ્યા;
કષ્ટિ પણ છે ખરૂં, માનવી સાથ જો
જન્મથી મન મળે માને,
માનનીના પ્રવલો સું ભેડાળે
હવનમર્થ તે કષ્ટિ આપે!

નહી પ્રમત્તેયથી ભેગ એ છૂટતા,
હવનમર્થ નહીં કે ખમેરે;
પાક પકી કદી અમ પામે નહીં
કેઈ પણ ખતથી ખાક બેરે,
મદયથી જે નિયમ માનનીને મળે,
તે નિયમ હવનમર્થ દાખે
કેમ ખોટા કુ અનુભવે જે કરે!
મન એ પગપા મર્યા આપે!

૨૫૪

જીવનમર્યાદા એ મહનિયમ દાખવે,
 વ્યક્તિની શક્તિની હદ બતાવે;
 માનવી એ બધી ગીત તો ગાણી એ,
 તો જીવનપથ નિજ નવ ડગલે,
 મર્મ જીવનોત્પત્તિ બિજતા સા થકી ?
 શા થકી સય તે રક્ત એવા ?
 મર્મ એ ગૂઝ આ નિયમ મમભવનો -
 જન્મના જોગ સૌ બિજ કેવા !

તોય એ નિયમ મમજી જીવનપથના
 માનવીએ ગળું કાર્ય કરવું,
 માનવીનું હજી જ્ઞાન અંતર દિગે,
 નિયમની પૂર્ણતામા વિચરવું,
 શેઠ કે વૈદ્યની પૂર્ણ પંજાય નહીં,
 તેથી વૈદુજ કથમ ખોલું કહીએ ?
 નિયમ સમજાય નહીં પૂર્ણ જો કોઈને,
 તેથી શું નિયમને વર્થ લહીએ ?

વિશ્વચૈતન્યનો શોખ

૨૫૧

પાટ પઠ સ્વગતણા ચિહ્ન સૌ પાડીને
 તે સ્વરો વાચી પાઠ ઉચરતા,
 સ્વઠ ભુમાતા ન વચ્ચાય તે મંત્રી
 નહીં સ્વગે આપ ઉચ્ચાર કરતા,
 નિયમ સ્વર સ્થાપના ને પુનર્પ્રાપ્તિનો
 માનનીને જડયો અજળ આત્મે,
 એમ અભુન સ્વરાનેખપયો થયા
 સ્વઠ જીતી તે ફરી ઉચરી ગાત્રે !

પીઠગીઠો મળ્યો નિયમ બ્યારે પ્રથમ,
 તારથી મન સદેશ દેતા,
 તાર એ તૂટતા સર્વ તૂટી જતુ,
 તાન નિષ્ક્ર એ ન મદેશ બ્દેતા
 આન સ્વરમોન આપસના છે જડયા
 ને જડયા એ તમને રહે !
 તાર નિષ્ક્ર ગાય નદેશ ને ચિત્ર પથ
 એ ચમકાવે આ અનેડા !

૨૫૨

માનવીબુદ્ધિ ને માનવીકલ્પના

શું કરી ના શકે જગતમાંડો ?

વસ્તુવિજ્ઞાનથી કંઈકે પડછ પુણ્યા,

ને હજી ઉધડશે કંઈકે આંડો ;

મરિત જાણધિની શક્તિ મોજે અડી,

મોજશે શક્તિ સાગરતણી મે ;

મને આપણતું ઉદ્ધર જોગી વળી

કામશે કંઈકે રજો વળી એ ।

જે અણોની ગતિથી નિયમ સાંપડ્યો,

તે નિયમ માનવી કલ્પન વિચારે,

માનવીજીવનની વ્યક્તિમર્યાદા પછી

એ નિયમથીજ સમગ્રનય જાણે ?

વસ્તુવિજ્ઞાન જન્ય વસ્તુનિયમો લહે,

હેજ . અલ્પસ્થિતિતાણું જ્ઞાન તેવું :

કાર્યકારણનણી સાંકળી ને જડી,

તો કડીનું ન શે જ્ઞાન લેવું ?

રૂપ

ઉઝ બવાકામુખી પહાડ બ્યાં કાટનો
 કુદકિ ગામોનલો નાશ કરતો,
 રોદ દરણુ એ રૂપને દેખતાં
 માનવી પ્રવચનો બાસ ભરતો;
 ઉકળતી સરિત ગો ઉપરુ સાવા વહી
 છુંદતો ઘાટનો જાય પથે;
 મરંનો થાય સહાર એ માર્ગમાં,
 સાડ કે નરસું સી એક અંતે !

નદી અચે પાપનાં ધામ એ પંથમાં,
 નદી અચે દેવજો કે મસીદો;
 માધુ કે શા નદી કોઈ ઉગરી શકે,
 કોણુ શાગીર્દ, કેવા મુરીદો ?
 પ્રભુતણો નિયમ પળુ એમ વિશ્વે વહે,
 નદી શકે કોઈ તેને મૂકતી:
 માનવી નદી દણ મરં મમજી શકે,
 શુ કરે પ્રાર્થનાથી મનાતી ?

૨૫૬

માનવીરૂપ પ્રભુ પુરુષ કહ્યો બસે,
 કે મણો સકિત એ વિશ્વમાતા ;
 તાત ને માત પ્રત્યક્ષ સર્જક જગે
 જોઈ કહ્યાય વિધિ કે વિધાતા ;
 સર્વ અદ્વાયકી ભક્તિ એની કરો,
 સર્વ અદ્વાયકી સત્ય પાળો ;
 નહીં રહે કોઈથી દૂર, આગ્રસ રો,
 એક પણ નિમિષ પ્રભુ એ નિરાણો ।

માનવીરૂપ પ્રભુ એમ કહ્યો બસે :
 ૐ દયાસિંધુ એ પરમન્યાયી ;
 કીર્તિને કષ્ટુ ધરે, હસ્તીને મણુ ભરે ;
 પણ ન એનો ફરે નિયમ સ્થામી :
 કેમ એ નિયમથી પ્રભુ કહી ચળી શકે ?
 ૐ દયાસિંધુ, તો સર્વ માટે ।
 માનવીરૂપ હો પ્રભુ બસે, તેથી થુ
 ઉતરશે આપણી અધમ પાટે ?

૨૫૭

એક હે નિયમ આ વિશ્વનો મન તે
 નહીંજ નિજ ક્રુનથખી એ હિ ચગતો
 ત્યજ ને વિશ્વના ગોળા આ અમગળ્યા
 મનને એકપે હે ફળતો
 ગમ્હ કે ત્યાય કે વિશ્વગામન મ્હે
 એ નિયમ નહીંજ નિજ ધર્મ ચૂકે
 નહીં દયા ખાય એ માલની વિશ્વમા
 નહીંજ એ મગો પનમ મ્હ

માનવી તો મ્હે મની આ પ્રાયના ?
 માનવીહૃદય મને પુમરે ?
 ગણ એ નિયમને ફેરવે વિશ્વમા ?
 રો ગથા શ્વાન નિજ ખોર્ડ દારે ?
 નિયમ એ સનને ધર્મપથ રાખતો
 જે ચગે તે જગે જગતમાત્રી
 માનવી પ્રાયનાથી મ્હુ માગતો ?
 નિયમ ચગતા મ્હે નિયમ કપાદી ?

૨૫૮

કોઈની પ્રાર્થનાથી નિયમ નહીં ચળે,
 નહીજ પાછો ફરે કોઈ કાળે;
 વિશ્વની એ મહામતિ ન અટકે કદી
 એક કે સો ચક્રી કે ઇશાન;
 જગુ સાચો વગે આપણા રક્ષામાં,
 રક્ષના વદનમાં જીવન તેનાં;
 કેમ કે કાળ એ વદન અટકી પડે!
 માનવીજીવન તો બિન રોનાં?

રક્ષના વદનની એ ક્રિયામાં હશે
 કંઈક તફાવત એ જગત્કરા;
 વિશ્વના વદનમાં માનવીજીવનના
 તેમ છે સર્વ પરિણામ યેરા;—
 તો ખજી પ્રાર્થનાથી કશું માગવું ?
 પ્રભુજ શુ એમ નિજ નિયમ ત્યાગે ?
 બાકી તો સ્નેહનું છે સમર્પણ ખરું,
 બકત સાચો કશું એ ન માગે!

૨૫૬

વિશ્વનિયમે બધું જે થતુ જાય આ,
 તેજ નિયમે મહાન જીવન ચાલે,
 માનવી જે કરે તે કરે તેજ, કે
 નિયમથી જે લખાયુ કપાશે ?
 વિશ્વની જાળ અવિરત વણુની જાતી,
 ત્યાં કરે દોગી આ કોણુ છૂટી ?
 જીવન વણુનાર કે વિશ્વ વણુનાર એ ?
 જોડવે કોણુ એ આગીધુગી ?

તોય એ જીવન જીવનારને છે પડી
 જીવન એ સર્વસુદ સમજવા,
 દોરી એ જાળવણુનગકળામા દીપે,
 બાગ એ જીવનકેરો બગવવા
 કોણુ કળનાર એ પ્રથમ શા કળ એ ?
 બાવિ માં ખૂનમા ફેન્દારો
 વિશ્વનિયમે થનાં હવે તે થયુ,
 નવ કશું હર્ષ કે શોક આરો !

૨૬૦

માનડી જાગનમા શુ મનગ્રીપણે
 જે ગમે તે કહે, એમ કહેજો ?
 નીજ મહુપ મા માનડીના ફળે,
 શુ પડી જાળ જાગનમા ભેરો ?
 વિશ્વની જાળમા મીં ગુલાવા પડી,
 કેમ ને કાળની મરં મતિ,
 કેમ કાઈ કહે, હું ગમે તે કરું ?
 કેટલી હોય મહુકસૂતિ ?

વિશ્વની પ્રગતિમા, વિશ્વના નિયમમા,
 માનડીવ્યક્તિ અમતોજ રહેતી,
 નહીં મનગ્રીપણે મા છટે જાળથી,
 મરંને સ્થાન એ જાળ દેતી,
 મહુજાતા, વિહુજાતા, નિર્જય ને દાર સી,
 નથી કશું માનડીનેજ દાયે,
 વિશ્વમળોગ્નુ પૂતળુ માનડી
 પામશે શુ લડી વિશ્વ સાથે ?

૨૬૧

જોડ પોતાનું 'હું' માનવીમાં રહ્યું,
 તે 'મહા હું' તણું કિરણ નાનું;
 કેમ એ કિરણ નિજ કાર્યશક્તિ ભૂલે,
 ચપળ ચૈતન્ય રહે સિધિસ શાનુ ?
 જો 'મહા હું' વણી છે રહ્યું જાળને
 દોરી ખેંચાતી રહે તેની 'હુ'થી;
 'હું' 'મહા હું' અને જાળવણુતર બધાં
 વિશ્વ આ છે રણાં એમ ગુથી !

બધાં ખડે ગાંઠે એ જાળવણુતરતણે,
 હાં ફરી જાળ વ્યક્તિ ! એનું;
 સર્વ 'હું' એમ બળનાં 'મહા હું' વિશે
 જાળથી હોય મિત્રત્વ કેનું !
 કેમ સાથે પરાક્રમ ગુથાઈ રહ્યું,
 દોરીના વળ રણા દોગી માથે :
 માનવી કેમ વળ છેડવીને કહે,
 મેં કીધું કે થયું કેમ હાથે ?

૨૬૨

વિશ્વગતો પાંચો ઋગડનો માનવી
 હવનનો સ્વામી છે તોય પોતે;
 જ્યોત અધાર વીધી રહે જેમ આ,
 તેમ અધાર વીટાય જ્યોતે;
 જ્યોત શું વીધીને દિશુ પ્રમગવું,
 એજ છે હવનનો દર અનેર;
 જ્વાળની જ્યોતિ એમેર પ્રસગવનાં
 નહીં નડે વિશ્વઅધાર ઘેરો.

સર્વ રજખોતણી સહિ છે જોડની,
 એ સંખ્યનું વિશ્વ જેનું,
 રોહ આંતર્ય સામ્રાજ્ય છે જોડનું,
 કેમ હોજાય વ્યક્તિ તેનું ?
 હવનનો સ્વામી પોતેજ છે માનવી,
 જાણ આ ત્યાં બંધે ગહે ગુચાતી:
 આગે ગહે ગુચાનું કિરણ, તોય ત્યા
 જ્યોતિ તેની ન બધાઈ જાતી !

૨૬૩

વાયુની નહર ફરી પોપચા પગ રહે
 આખ અતરતાગ્રી ખોનનાને,
 મુશગી પ્રમા ઉનરતી આગણે
 ખોનના કહે હૃદયની પ્રમાને,
 બારીભાથી કુસુમવેન ઓછાનીને
 આમપગિમનતણુ સ્મરણુ થાપે
 નિશ્ચયતન્ય એ લક્ષણ મરંને
 ખળખળે કહક સદેશ આપે !

નિશ્ચમા શૂન તો સૌ પ્રમાએ પડ્યા
 મુનકથી દૂર ને દૂર પગલા,
 પથની ધૂળ ને ચામ્ની શૂનમા
 જઈ પડે જૂનમા તીથ બગલા !
 નિશ્ચયતન્ય એ મનને દોરની
 કહક મકેતથી સ્થાન લાવે
 મેઘ ખોમે ચડી જાય બદ દૂર પશુ
 આખરે વાયુથી પૃથ્વી આવે !

વિશ્વચેત ધનો થામ

૨૬૪

દૃશ્ય આ બહારનું જે દિમે તે ખરું.

માન્યતા સર્વની એવી ભૂલી;

સૌ વિસંવાદ ને શોક આ જગતના

માનવી પર તથા એમ રહી;

બહારનું દૃશ્ય પરિભ્રમિ શી આપશે,

જોનજોતાં બધું યાપ્યાં જાંખું;

વસ્તુની સ્થૂળતા સ્થૂળ આંખો જુએ,

ને ઉડી જાય સાંઘ્ય આખું!

પુષ્પસૌંદર્ય આંજી રહે આંખને,

તોય કશાપણ તે જોનજોતાં;

રંગ અદ્ભુત રહે વ્યોમ દેશાદને,

પણ યત્ન હુમ રવિદિશુ જોતાં;

બહારનું જાય સૌ બહાર અને ઉડી:

રે જુઓ વસ્તુના આનંદમાં!

સ્નેહ આનંદ તેના ઉરે ગ્રીલના

શો જો આત્મ તમ વિકસી ત્યાંહી!

વ-જુનો આત્મ જોનાં જડે ત્યાગી
 પરમ મૌલ્ય તે વરુકેર;
 કૂલનો ગગ કે ઘાટ જોના નદી
 ત્યાં મળે તેનું સૌગંધ અતેર;
 ગાનના ચિહ્ન કે વાદની ગગ વિશે
 નવ જડે ગાનઆનંદ ઉપર;
 નવ મળે મધનણુ અમૃત આરોગ્યકર
 મોહતાં દેખી મધુકોશ રહે

મત્ય મૌલ્ય છે ગર્ભચિન્તનમા,
 એજ છે દિવ્ય તત્ત્વાર્થ એનો;
 વરુનુ એજ અસ્તિત્વ ને નિહિ છે,
 એજ આત્માનુરૂપ સ્વાર્થ તેનો;
 સવ મૌલ્ય છે ગૂઢ ચિન્તનનુ,
 તેજ આપણી આનંદ આપે,
 આત્મનુ કેદ્ર વ્યા ગળવ જન મોહવા,
 ત્યાજ તે આત્મમૌલ્ય રચાપે!

૧૬૬

આપણા આત્મનું કેદ લ્યાં - શોધીએ,
ત્યાંજ આનંદજન વિશ્વનું છે;
ભિંનું મત્વ ખોળી ગઢે, તે પડી
ચિધુના મત્વ માટે ન પડે;
આપણે હૃદય ને નિય કોણ પડે,
છેજ તેજ અનંતતત્ત્વદે;
આપણાં એજ અપદન વિશે કેમ તો
એ અનંતતત્ત્વઅપદન ન લહીએ ?

આમણું કેદ એ આપણું ઘર ખડે,
એજ વિશ્રામગૃહ મીનું અતે;
જીવનનાં પુદ્ગલી થાકી પરચારી ત્યાં
આખરે આવવા મર્મ ચિતે;
અહીંજ આરામ છે, શાંતિ મુખધામ છે,
અહીંજ આનંદ છે શુદ્ધ સાચો;
જીવનની પ્રજ્વળતા જીવન એ માણુશે,
હો ફૂટે કાશ્વનો કુખ કાચો !

૨૬૭

ઐ અનતત્વ-પદ્મનલો બોધ જુમા
 હૃદયપદ્મન વિશે થાય મનને,
 વસ્તુ ને વસ્તુનું બાહ્ય મોદ્ય ત્યા
 નહીંજ બાધી મકે કો નયનને,
 મનુજના દેહ કે જગનના દેહની
 નહીં પત્રી ત્યા ગહે કો યુગમી,
 અમર આમાજ છે માનવીનો યુર,
 માનવીજ આત્મ છે સત્યનામી !

સત્ત જિહ્વાય છે માનવીહૃદયમા,
 ત્યાજ હરિ હરિ આત્મ બાગે,
 સત્ય દર્શન થશે ત્યા મહામન્યના,
 ત્યાજ છે જીવનનો ગણિતતાગે,
 નિષ્કામી શક્તિ સૌ છે મનુજઅતરે,
 ત્યાજ છે જીવનની સત્યપ્રતિનિ
 પન્મ છે સ્નેહ, આનંદ ને મોક્ષ ત્યા,
 ત્યાજ મૌને જનુ જીવન જીતી !

૨૬૮

સત્ય એ બોધ ત્યાં માનવીને મળે,
 સત્ય અતિમ મળે ત્યાંજ નેને;
 સૃષ્ટિનો સાર છે સૃષ્ટિચેતન્યમાં,
 ત્યાં નર્મ રોધવું અન્ય કેને ?
 જે વિચારો વિષે માનવી જીવતો,
 તે વિચારોજ એ માનવી છે;
 સ્વપ્ન જોતાં બને સ્વપ્નરૂપ માનવી,
 જાગતાં આપને અન્ય પ્રીછે.

જેમ બમરીતણો ડંખ ખાતાં ધૂળ
 થાય બમરી વિચારી વિચારી,
 આત્મના સસની ધારણુ તેમ ત્યાં
 સ્વયં હે માનવીમાં ઉતારી,
 માનવીતુ ખરૂ જીવન ને તેજ એ,
 એજ જીવોતે જો સકળ સૃષ્ટિ:
 'સર્વ આશા સ્વયં થાય દર્શન તહી,
 મર્વ અદ્ધા બને દિવ્ય દષ્ટિ !

વિશ્વચૈતન્યનો થાગ

૨૮૭

૧૧૯

ક્યાંથી દર્શન મળે વિશ્વચૈતન્યનાં,
 જો ન દર્પણ રહે સ્વચ્છ મનનું ?
 મિંચ ક્યાંથી પડે મલિન મુખપાટ પર,
 જો ન તગતગ કરે તેજ તનનું ?
 વિશ્વચૈતન્ય ગ્રહે ગૂઢ બાહ્યાંનરે,
 નવ પડે શોધવા દૂર જાહને ;
 છે દવા સર્વને ક્ષમ વ્યાપી જામે,
 મૌ બરે આસમાં તેલ લક્ષ્મી.

ક્યાંથી દર્શન મળે પરમ નિગરપનાં,
 જો ન દર્પણ સ્વચ્છ રાખ્યો રાખે ?
 દોહણ એક દર્પણ મન્યુ મનનાણું,
 આપજો તેજ કે બાસ ઝાંખો ;
 વિશ્વચૈતન્યનું તેજ ઝીલી શકે
 જેનું પગિમાણુ રહે પાવનાનું ;
 સૂર્યની ગુહના સૂર્યમાળા બરે,
 તેમ આકાશનું નિહુ નાનું !

૨૭૦

વિશ્વચૈતન્ય એ મરે હામે રહે,
 નર જીએ તેલુ છે જોણુ કાચુ,
 ત્યા જીએ ત્યા જડે અમર જોયોતિ સદા,
 નદીન અધાર કે મૃત્યુ માચુ,
 અર્ગને પાપગો ત્યાય ચૈતન્ય એ,
 નરકમા ઉતરતા ત્યાય તોગો
 વસ્તુ કે વ્યક્તિનો મુખરોટો રાખતા
 ત્યા રહ્યુ ઊંડુ ચૈતન્ય ખોરો

વિશ્વચૈતન્ય એ નતિ જેવુ દિગે
 પ્રકૃતિના દોષને મુક્ત કરતુ
 પાપીના પાપને નરકમા બાળતુ
 પુણ્યતાતણી જોયોતિ દરતુ
 સ્વયં ને નરકના દેશ જીજ્ઞાસા નથી,
 માનનીઅતરે ખેડે નમતા
 કમના ન્યાય પામે સ્વયં માનની
 વિશ્વચૈતન્યને નિહા કમતા

વિશ્વચૈતન્યનો રોગ

૨૭૧

વિશ્વચૈતન્ય છે તીવ્ર જ્વાળા સમું,
 મર્વ ખણાંડ ત્યાં રહે બબુકતું;
 પ્રકૃતિ ને પ્રાણી એ મૂળ જ્વાળા વિરે
 જીવન નિજ એમ રાખે ઝંખુકતું;
 વિશ્વચૈતન્યની સાથ જળતું રહી
 જાય બદલાતું સૌ વિવિધ બાને;
 વિશ્વચૈતન્ય છે અગ્નિ જેતું વિભજ,
 જે અડે તે બને શુદ્ધ જાને !

વિશ્વની એ અમરજ્યોતિમાં છે રહ્યો
 વિશ્વનો સત્ય આધાર ધરથી;
 મહાળ ખણાંડમાં જે રહી ગતિ બધે,
 તેનું છે મૂળ એ જ્યોતિકરથી;
 જેમ આદિકનો થાય ઊંચાં અધિક,
 થાય તે સૂક્ષ્મતર તમ બધેથી;
 વિશ્વચૈતન્યના અગ્નિને પ્લેચય
 સૂક્ષ્મ જનતુ પડે અધિક નેથી.

૨૭૨

સ્થૂળ આ આંખ જે જીવનમાં અનુભવે,
 જીવતા જીવનની તેજ માયા ;
 સર્વ સાપેક્ષતા જીવનમાં, જગતમાં,
 જે રહી તેની એ પ્રકટ જાણા ;
 મારૂં નગ્નું કરુ, સુખ અને દુઃખ શું,
 પાપ ને પુણ્ય શું, સર્વ જોશે ;
 શક્તિ દૌર્બલ્ય, સપતિ ઇન્દ્રિય શું,
 જોકે આનંદ, સૌ એમ તોયે.

પણ જહીં આંખ અતરંગણી ઉઘડશે,
 ને કિરણ મત્સ્યુ માંડી પડશે,
 પ્રકૃતિની દિવ્યતા કંઈક ધીરે ધીરે
 પ્રકટ પડતા નવી દૃષ્ટિ જડશે,
 મર્વ માપેક્ષ સકલ્ય ને ગ્રહણ ત્યા
 ગ્રમિત દ્વંદ્વોત્પન્ન છૂટી જતો ,
 જીવન અતગ્રપકાશે યશે સ્પષ્ટ ત્યા,
 ને મહન બેઢની કૃત્તી પામે !

૨૬૩

માનવીઅતરે કંઈક દેશે વસે,
 માનવી સદગ તે કંઈ ન જાણે;
 કંઈક યુગયુગતાયુ પૂતળુ માનવી
 કંઈક ઝનૌતણી છાય આણે;
 ઘાટ ને ડાક કંઈ કંઈ ધીમે બાવના,
 જાતુમાંથી થયો આજ જેવો;
 પ્રકૃતિના પડ પિગળના મયા જેમ ત્યા,
 હૃદયનાણુઓ ખુણે તેમ તેવો.

માનવી! અતરે ઉતરીને ને જીરુ:
 ઉતરતો ઉતરતો જા જ નીચે!
 ચમુના પડ ઉપર પડ દુધાડી નિરખ,
 નદીજ બ્યા ઊંચ કો સ્વપ્ન મિથે!
 ઝવન ને મૃત્યુની પાર જે જોઈને છે,
 હૃદયની રાખમા ને જાણે ત્યા
 માનવી ઉતરીને ને નવન ઠેગી,
 હૃદયસિદ્ધાન્તને સુ જગે ત્યા'

૨૭૪

કંઈકે ભાગ્યાંનૂટયાં સ્વપ્ન સરી ગિંધમાં
 હૃદયને રોજ કઈ ગુગળાવે;
 ઘાટમાં ઘાટ નવનવ જાડી ધાદજે
 ભગી જતા, તેમ એ સ્વપ્ન આવે;
 આંખ અતસ્તણી ગિંધમાં ઉઘડતી,
 પાણુ નહીં ત્યાં કશું સ્પષ્ટ જોતી;
 હાથ પર હાથ કઈ ભગતી સૃષ્ટિની
 આવી ભજતાં વિભળ દૃષ્ટિ જોતી.

સર્વ આ સ્વપ્ન સંકેત જોયાં સરે
 હૃદયચૈતન્યની સાખ દેતાં;
 ગિંધમાં સૃષ્ટિ શોધાય, તો ક્યાં યજ્ઞ
 નયન નવસૃષ્ટિનો ભાસ લેતાં ?
 મૂળ જોતું નથી તે મૂળે નહીં કદી:
 તદ્વપિ આ સ્વપ્નની દૃષ્ટિ ક્યાંથી ?
 આખ અતસ્તણી કેળવી ખોલતા
 પાંચ એ દૃષ્ટિનો લેદ ત્યાંથી !

૨૭૫

આ-રી આ-રી ફરી સ્વપ્ન એ હડી જતા,
 ધડીક આનંદ ગોઠે ફુગાડી,
 ધડીક ગાખી દઈ અનર મે સદ્ધિની,
 સરી જતા દટિ દાકી ઉધાડી,
 નહીં જડે આદિ કે નહીં જડે અત ત્યા,
 નહીં જડે મધ્યનો અર્થ પૂરો,
 ગંધનો ધૂમ અતઃનયન પર ચડી
 સર્વ એ ભામ રાખે અવૂગે.

પણ બધી શક્તિઓ પ્રાણુની મધરી
 બદ્ધાચ્છી અતરે નયન વાગે,
 દેહને રિયઃ ફરી મુચિન નિદ્રા રિં
 હૃદયચેતન્ય પર દટિ દાગે,
 મર્મ તે સ્વપ્નખટ્ટો મળી એક થઈ
 પરમ નિર્મળ પ્રભા ત્યા પ્રમરમે,
 ન્યમ પ્રભાને ઉગરમ તરિવૃત્તિ સરે,
 તેમ અતઃનયન મર્મ દરમે !

૨૭૬

માનવી ! સ્થૂળ આ નયન તારાં કશું
 જોય છે સર્વ તુજ આસપાસે ?
 પ્રકૃતિના એ બધા ટૂકડા છે પડ્યા
 જીવન ને મૃત્યુના બેદી વાસે ;
 ને બધું જોય આ મતન બેઠું જશે,
 તે બધી વિશ્વચેતન્યજાયા :
 બહાર શું જોય ? અતરનયન ખોલી જો,
 છે મહાબેદી તારીજ કાયા !

ચોરી દે પદ બધા બર્ચ વળગાડનાં,
 તોડી દે આગળ બધનોના ,
 વાળી દે નપનના ફિરલુ અતર બણી,
 પોઈ અધાર દે અજનોના !
 દ્વાર ખોલી ઉતર અતરે ત્યા નીચે,
 નયન ફરતા હૃદયપટ ઉતરશે,
 મેઘધુમટાચકી વીજ અમગ્રર દે,
 તેમ ચેતન્ય તુજ નયન બરગે !

૨૭૭

અગળ અતરનયન ઉઘડશે ન્યાં ઉરે,
 ત્યાં પછી નવ કચું દૂર રહેશે ;
 નયન દગલી ક્ષિતિજ પાંખ નિજ ખોલશે,
 વ્યોમ છેડા ફરી છેડી લેશે ;
 અદ્ર ને સૂર્ય ને તારલા મર્વ આ
 ત્યાં ન છૂટા છૂટા દીપ લાવે ;
 મર્વનો અંક ન્યાં એકરૂપે વરશે,
 ત્યા કશી બિતનાઓ બુધાવે ?

વિશ્વચીતન્ય જાડે જાડે અંતરે
 છે કુપાર્થ રત્ન ગૂઢ કેતું.
 હૃદયની ખાણ ખોદી ખણી ઉતરશે,
 તેજ ત્યા પામશે મ્લ એતું !
 જળ વિશે નયન નદી સદગત્યા ઉપડશે,
 પણ પછી ઉડના મૌ જલધામે ;
 તેમ અતગ્નયન ખતથી ખોલના
 હૃદયતળ બેઠ ત્યા અગ્ન્ય પામે !

૨૭૮

જ્યાં લગી મત્સ્ય અતઃપ્રભાં નવ પ્રુવી,
 ત્યાં લગી મત્સ્ય આનદ ક્યાથી ?
 ગહડી ગાય જેવો પડવો જીવ રહે,
 જે પ્રભા એ ન નિમ્ન કલ્પ નાથી,
 યોગમમા વીજનો જેમ દોરો દિગે,
 સમ પ્રભાદોર એ છે કરોડે,
 માનનીવૃક્ષના યડ ચક્રી ટોચ તક
 તે વિદ્યતો રહે જીવન જોડે
 જીવનની શક્તિઓ સર્વ અવ્યક્ત જે,
 તે વહે ગુપ્ત એ દોગ્ધાથી,
 વિશ્વચૈતન્યના દાગને બીકો
 એજ દોરો બને મોહમાધી,
 દાન એ બોધવા, અહા શુ બોધવા,
 મુગધુગો યોગીજન મધન કૃતા,
 ધ્યાન ને ધારણ નહીં કર્યા કમના,
 જે ન એ દારના બધ હુતા !

૧૭૬

એ પ્રભાદોન્મા ગુપ્ત અદ્ભુત ગીતે
 સમભણિ છે ગુપ્ત જોતિફૂલે,
 એક પછી એક ફૂલપાડી જોનતા
 મણિ મણિમા નનન સદિ જને,
 પયતત્ત્વે વહે સદિનો પ્રાણુ તે
 કોડ જોતે નાડી જમાવે,
 છનનનો અગ્નિ એ પ્રાણુથી એનનો
 પ્રથમ તે મૂળ મણિને જળાવે

 મળ એ મણિયકી જોતિ નીચે વહે,
 નેજ અચાન માયા પ્રમારે,
 પ્રાણુની શક્તિને અગ્નિમા વહનના
 પાપ ને દુષ્કર્મ પીજ ખારે,
 એ પ્રમળ શક્તિને જોઈ દિગ્ધ વાગના
 તે પ્રભાદોગ્ને પથ ચડશે,
 એક પછી એક મણિમણિ ખુવની જતા
 મુક્તમદનનાણુ તત્ત્વ જડશે !

૨૮૦

પચ જાનેદિયો, પચ કુર્મેદિયો,
 મર્ચ આ સ્થૂળ વ્યવહાર જોતી ;
 પણ ગ્યુ પર પરમ જ્ઞાન ચૈતન્યનું,
 તે મગે શુભ સપ્તેદિયોથા ;
 છે પ્રભાદોગમાં મમમણિ જે ગુધ્યા,
 તેજ દિવેદિયો એ છુપાવે ;
 પગ્મ ચૈતન્યનો પથ છે દોરમા,
 એજ દિવેદિયો તે ખુલાવે.

સમ દિવેદિયો એહ ધામે ધામે
 ખીસતી જાય જ્યમ જ્યમ પથે,
 ડગવનુ જક્ષ ત્યા કપટકો ફળે,
 ને ત્રિવિધ જલ્પનુ જ્ઞાન મથે,
 તત્તવને પામતા હાય અમૃતાલમા,
 થાય ઉર ખોસતા જનનરાયા
 સોય કેરી અણીથી પડે વેધ તો
 પેસશે સોયની આખી જાયા !

વિષયચૈતન્યનો યોગ

ખંડ આઠમો

જીવનનું કેર્તવ્ય

૨૮૧

જીવન માયા સમુ છે, થયું તેથી શું ?
 શુ થયું જીવન છે સ્વપ્ન જેવું ?
 શુ થયું જીવન છે વ્યર્થ મૃગચળ સમુ ?
 અમર નમકુમ્ભ છે જીવન એવું ?
 જીવન એ છેજ : એ મત્સ્ય કયમ ભક્તવું ?
 જીવન જીવનાર શુ ન્હોય સમ્યો ?
 જીવન છે મત્સ્ય ચૈતન્ય આ જગતનુ,
 હોય કાયા બલે કુભ ક્ષમ્યો !

કુભ એ ભાગના ઘાટ પહુ ભાગમે,
 પહુ નહીં કુભની મળ માટી,
 છે કળામરતુ કુભાના મગજમા,
 તે મજીવન કરે વારિ છાટી,
 જીવન જે છે મળ્યુ તે પડે જીવલુ,
 વ્યર્થ બોધ્યે નહીં વ્યર્થ થારો :
 પવનનુમ્ત્યાટ દેખાય નહીં, તોય તે
 ઉડી જતો ફેંકને તાણી જામે !

૨૮૨

જીવન આ જે મળ્યું તે રૂઠું જીવ્યું,
 જીવન એ જોમવી ગત્યું અતે;
 જીવનનો તન વણમાગિયો છે મળ્યો,
 અન પણ આવશે તેહ તતે;
 જેમ જોડાઈ છે આ હંવા પૃથ્વી ચું,
 તોય ફરતી મ્હે તેહ ફરી;
 તેમ આ જીવનની માથ બધાઠને
 રહેવું નિર્ગંધ રમ હમ્ય લૂટી !

જે થયુ ને ગયું તેહ શું શોચ્યું ?
 જે રહ્યુ વિશ્વબર તે ન ચોડુ ;
 માય બહાણુ નયુ હામ્ય રેવાવયુ,
 રાન નાથે ગયુ તમ કહેલુ ;
 આપણુ બૂન શુ આપણે નિરખયુ ?
 એ તમ્યુ કોલકુ કોમ મામે ?
 વિશ્વમહાગમ્ય આ આત્મનુ છે પડયુ,
 જીતવા ને જયુ ધીઁ આમે !

૨૮૩

માનવીને જગતદ્વારમાં પેસતાં
 ઊવનવીણા મળી ગાન કાઝે ;
 જગનની મુકે પરિશૂન્યતા પર ઘડીક
 નવનનું ઊવનનું ગાન માઝે ;
 સર જૂઝ જૂઝ બેઠતા ઊવનના,
 કોઈ બેસર ને કોઈ મધુસ :
 ઊવનવીણા નથી માનવીએ ઘડી ;
 શું કરે જો ગદે સર અધુસ ?

તો મ એ ગાન ગાતુ રહ્યું સવને,
 સર વીણાતણા હોય જેવા ;
 એજ વીણા બને એજ તારો રહ્યા,
 ત્યાં પગી વ્યર્થ બગડાટ ફેવા ?
 માધનો જે મળ્યાં બક્ષિતને, તેહનો
 ગુબ સમન્વય કરી કાર્ય કરતુ :
 દિવમ મધ્યા ઉપાથી સુહવાય, તો
 તારને ચાલિતુ રૂપ ગરતુ !

ઊવનનું કર્તવ્ય

૨૮૪

કેમ આ વિશ્વમાં જીવનને ગાળતું,
 જેથી એ જીવન માફત પામે,
 દેશ ને ક્ષણ ને ખામ મનોમગ્ના,
 જ્યાં પડયું જીવન ત્યાં જાય હામે ?
 કેમ કોડો બીજા જીવ વચ્ચે રી,
 અહીં કહે આપણે જીવ શક્તિ ?
 જીવતું શી અમીરી ભરી, કે વધે
 આપણી ને જગતની મશ્વરિ ?
 જીવનની માત્ર જ્યાંએ અહીં આરમે,
 જીવન ત્યારે જુએ વિશ્વ કેવું ?
 જીવનના રંગ પ્રગરી જગત રોજમે
 કેમ મધ્યસ્થતા બોમ જેતું ?
 કેમ આ જીવન જીતી જતું આખરે
 દિવ્ય જ્ઞાનથી મનુષ્યમા ?—
 વિશ્વના જીવનને જીવન જો ખાવને,
 જીવન ને જીવન વિશ્વમા !

૨૮૫

ત્યાં ઉચ્ચું જીવન ત્યાં ખીલવવું તેલને,
 એજ છે મર્વની ફરજ માચી;
 જીવનની ચૂલણી કાણુ જીવે કાંથી,
 કે ગહે મનગમી રીત ગચી ?
 જાતિ, કુળ, ધ્યાન, મજ્જેગ કે કાળમાં
 ત્યાં ઉચ્ચું જીવન ત્યાં પુક્કા જાયો;
 જીવનને ખીલવું ને જગત ઝીલવું
 જગતનાણા ઉપર જીવનચાણો !

જાતિ, કુળ, ધ્યાન, મજ્જેગ કે કાળથી
 બદ્ધ છે મર્વની જીવનવીક્ષા,
 માનની તોય નિજ બુદ્ધિજાળથી બધે
 વિચરતો કઈ કરે બધ દીવા;
 પણ મહા જલ જે જુમિ જલકાંઠે
 તેય નિજ જીવનકર્તવ્ય પાળે
 ખીલના, મોહતા, ત્રાસતા ઝીલતા,
 તુ ન ફળથી લયે કાળકાળે ?

૨૮૬

માનતું હોય તે મર્વ માનો બધે,
 માનતું નહીં, બસે તે ન માનો !
 કંઈક અદ્ધા વટે, ને નવી કંઈ ઉગે;—
 રોજ ફરતો ઝહે છે જમાનો;
 કુદિમાં નોસતાં, કપના ખોપતાં,
 ચતુરો ચોળતાં કંઈક જોરો;
 નવનવા ગાનથી, નવનરી જોતિથી,
 નવનવા લકંથી રોજ ઝેરો.

હવન લાગે બધે મર્વ માયા નમુ,
 જગન લાગે બધે સ્વપ્ન જેવું;
 તોય એ હવનમા, તોય એ જગનમા,
 સર્વને છે ફગાવતી રહેવું,
 જે મુલો તે બધું કાન માંડી મુલો,
 જે જુઓ તે બધું સ્પષ્ટ રૂપે:
 અધ ને અધઅધા પ્રવાસે જતાં
 બેઠ ફળી મરે અધકૂપે !

૨૮૭

કોડ આન્યા અને કોડ કહમિ ગયા,
 ને ખીન કોડ પર કોડ આપે,
 કહકિ અગણિત હનથી બધા વિશ્વા
 એક સુ માનસીજન લાવે ?
 જળયગે, જૂઝગે, ખેયસે કર્ત હને,
 ને ખીને મર આ દશીના
 એક કો માનસીજન સુ પાડગે
 રિશ્તે કાટ કહ રચટ સીદા ?

કોડ આન્યા અને કોડ કહમિ જગે,
 હન આ એક તોપણ અગતનુ,
 હન નિર જગનુ મનમિદુ ને
 ત્યા ફરે હન દસદિશ જગનુ,
 હન એ રૂણ છે હન હનગને
 હો બને વ્યથ ને અન્ય જો
 હન એ હોર તો નિય છે હનુ
 હન એ હવુ હનનજો ?

૨૮૮

કોડ કઈ તારમે બોમમા ઝમુમ્મા
 રોજ બેતા દિસે તેજદાણા,
 અમિત આ નિશના સૂર્ય એ અણુગણ્યા,
 તોય દેખાય એ મરં નાના,
 હોય નાના અગર હોય મોટા, છતા
 જીવન છે કોઈના સુ નમમા ?
 સેકડોને જૂદા નામ દઈ જાણીએ,
 તોય કોણે હજી છે નનામા !

મરંનું જીવન નિજ ચક્રમા ચારુ,
 ઝમુકતુ તેમ ઝમુમનુ તે,
 વિશ્વમા મહાજીવનને પોરના
 જીવન પ્રેક્ષે કઈ નારુ તે,
 આપણુ જીવન આ આપણા ચક્રમા
 એજ તાન્ત્ર મમુ નિત્ય ફરુ.
 કેમ ત્યારે મસો વ્યથ એ જીવનને ?
 વિશ્વને મરંનું તેજ બરુ !

જીવનનું કાલ બેઠું

૨૮૬

હો બને મરૂ આ છન અનિમ્મલ, પગ
 છવન ને આ મને છે અપાયુ,
 નેજા છને મધુ વિષ આ નેહ
 નેજા છને મધુ ગદે મપાયુ,
 ક્રમ અપાવુ આ જગનમા ગણુ એ,
 કર્મ કે ભાગ્ય દોરે ગમે ત્યા ?
 નિહુ આ માઝ ગદે ધૂમતુ એમ, પણ
 છવનના નિયમમા એ શમે કયા ?

ખૂન કઈ બોદીને ભાવિમા ફૂડ હ,
 કઈ એ નિયમના અશ ખોડુ,
 તોય ગાણુ નહીં છન એ કયા જગે,
 શુ થશે ના થશે અર્થ થોડુ,
 તપિ આ છવનની જ્યોતિને ખીનરી
 પૂણુ તેની પ્રભા ને ન પાડુ ?
 માનરીછવનકરી મહાજ્યોતિમા
 જ્યોતિ મુજ જોડના પાપ માડુ

૨૯૦

જીવનમા કષ્ટકે જે સરને છે મળ્યુ
 તેજ છે પરમ બક્ષીમ મોગી,
 માણુવો સકળ આનંદ એ કષ્ટકેમા,
 અન્યમા રાખરી આરા ખોગી,
 કોઈનો હોય આનંદ સાહુમ રિતે,
 કોઈનો હોય આનંદ શાને
 એક આનંદ કાળે ન ભેગા જતા
 વાધ ને મૃગ કદી એક માને !

ભવ્ય તેજે ગરક ચાલ્ય ઉડ્યા નભે,
 નહીં જુએ ભૂમિબહાર જાખી,
 કોઈ ને મૂરઝે નોય ધન ભૂમિમા,
 ને ગહે ત્યાજ ને પૂણ રાખી,
 ન્યા ન્યા જીવનઆનંદ છે જેદનો,
 તેહનુ ત્યાજ વ્યક્તિત્વ ખીરે,
 જીવનમા જે મળ્યુ કષ્ટકે ન ખીનતા
 માનવી પન્મ બક્ષીમ જીરે

૧૦૧

હવન નહીં કોઈનું પણ નામનું દિગે,
 હવન છે મરનું ઉપયોગી,
 ભોગી નિજ ભોગમાં રહી જગત ભોગવે,
 ભોગમાં ભોગવે તેમ ભોગી;
 જોઈ નિર્મળ દિગે મનમની આખને,
 તેણે છે મનન નિજ પોતે આને
 ધામ આ જો દયાનું ઉગે પગલને,
 તે વધારે ધનની બીજાને

પકમાંથી ઉગે દીન પકલ જાગે,
 તોય તે મુશ્કેલી કાતિ ધાગે,
 મરિડિગણુ ઝીરી રૂપેડી ખાની નિરે
 ફેંકે જમરોતણો મર ઉતારે!
 કોઈ પણ કો નકામા નથી પૂરનીમાં,
 ધૂળ પણ પાણી પૂરનીમાંડો
 કેમ કો હવન જગમાં નિચક કહો ?
 જ્યાં પડ્યું હવન ત્યાં જાઉં ઉગાડો!

૨૯૨

કોણુ ડહા અને કોણુ જાની જગે,
 જ્યા ન ડહાપણુ કિંસા જાન પૂરે ?
 શુદ્ધ અણુરંગી આમણ પણુ જ્યા દિમે
 કૃષ્ણુનણુ અગર નીન ભૂરે,
 જાનના વર્તુલે માનની ધુમનો
 કેમ પૂગી શકે પૂણુતાને ?
 પૃથ્વી નિજ વર્તુને ધુમતા નર કદી
 પૂગશે ભચ રવિકેદ્રસ્થાને

જાનસાગરતણુ તણ ન કોને જડે,
 લાય કોને કહો પૂણુ જાની ?
 કોડ તાન ધૂમે યુગયુગો, પણુ જડે
 નહીંજ અરમગનજાની નિખાની
 જાનની મર મર્ષાદ માણી નમે
 તેજ જાની અને તેજ જ્યા
 જાનને નિખર પડેવો કહે તેકને
 નર મને જાનની મન્ય છવા ?

૧૮૩

શબ્દઅધાર આ છે ગદન ને અગ્નિ,
 કેમ તે માનનીયુદ્ધિ છેદે ?
 તોય છેદાય એ તેટલો છેદવો,
 જ્યાં સુધી યુદ્ધિનાં કિલ્લુ બેદે ;
 હ્રાપ અધાર ને અતરે વ્યાપિયો,
 કેમ તે બાણ અંધાર કાપે ?
 રાત્રિના તિમિરને બેદવા વાહનો
 રાશની ફેફા નિજ પથ માપે.

માનનીનો ખગે મનુ અગ્નિ છે,
 તિમિરમા તિમિર એ નિજ વધારે,
 નહીં પિળને કદી આપને, તો પડી
 શુ પિળને મનુ દેહધારે ?
 એ મહામનુ શુ તો સદા મગડનુ,
 ને સડી પ્રજાળી હૃદયગ્નોતિ
 અપ અધાર ને પ્રથમ એ હૃદયનો,
 નોજ નેવાય ચોપામ ગોતી.

૨૮૪

સર્વ અજ્ઞાનને કાઢવું જગતથી,
 એજ અભિલાષ હો માનનીના !
 એજ અજ્ઞાન છે નરકની વેદના,
 જ્યાં સજ્જા સૌ રહે પાપખીના;
 માનવીજીવનનાં કુળણુકર્દમ બધાં
 ઉપજે એજ અજ્ઞાનમાંથી;
 અગ્નિને એતવી જો ન બડકો કરો,
 તો ધુમાડો જશે કેમ સાંધી ?

માનવીયુદ્ધિને ક્ષમ કથમ રાખશે ?
 ક્ષમ મહેતુ વધે નહોતજ કોઈ;
 જીવનના વહનમાં સતત આગળ જવું,
 અગર મૈં જીવનરસ રહેતુ ખોઈ;
 બાંધુ પાણી રહે એજી નધાતુ, ને
 એજી પાણી મદ્ય સ્વચ્છ મહેતો,
 તેમ જી યુદ્ધિને જીતી ગળો સદ્ય,
 કે ન રહે એર અજ્ઞાનવંશે !

૧૯૫

ત્યાં મુધી જાય અજ્ઞાન નહીં જીવનનું,
 ત્યાં મુધી થાય શી જીવન-જ્યોતિ ?
 જ્યોતિ વિષુ વિશ્વના રંગ ક્યાંથી અદે ?
 ' જ્યોતિ વિષુ હાય પણ દે ન સ્ફોળી ;
 બુદ્ધિસૌંદર્યનાં કિન્નર અજ્ઞાણનાં
 માનવીહૃદયમાં રંગ પૂરે ;
 ૩૫ મહત્ત્વ મૌ માનવીનાં ઝો
 ઝોઝ મૌર્ત્યનાં પરમ નરે.

જ્યાં મુધી જાય અજ્ઞાન નહીં જગત્તથા,
 ત્યાં મુધી જીવનનું કઈ ન ભામે,
 આશુની ખીણ આ માનવીહૃદયની
 તિમિરરોડે અધિક ધુધવાશે,
 જન્મ ને મૃત્યુ પગ દાકણુ રહે પડ્યુ,
 મતત શક્ષ જેવી લાય પમાડે,
 જાય અજ્ઞાન ત્યાં મૌ સુશ્રામી જરો,
 રેલશે જ્યોતિ દારે ઉઘાડે !

૨૯૬

પેતપોતાનણા અમગુણો જગનમાં
 પેતપોતાતમી પામ રહેશે ;
 કોઈના અમગુણો જગન માગે નહીં,
 જગન તો ગુણ બધા પામ મેગે ;
 એકના અમગુણો મરંતુ ઝેર છે,
 જગન ત્યાથી ખમે દૂર નેઈ
 ની શુનામે મૃત્યુ દાય તે ચૂગે,
 ઠંઠો માગમે નહીંજ કોઈ.

બે ગુણોની વધારે મન જોતિ, તો
 અમગુણો ન્યૂન થકને વિગમશે,
 જોતિ મધ્યાહ્નમણી વાધના સર્વની
 ધાન્તા વૃક્ષમા છાય મમમે,
 અમગુણો પેાય ને હૃદયને ઝનડે,
 ગુણ મેલે જગન, હર ત્યા અમાટે.
 ચક્રધાના નહે ચક્રના હંપમા,
 પખુ મુધા વોમ નાખે પ્રમારે !

છે જીવાની દિવાની, અધા એમ કહે,
 પણ જીવાની ખરી છે ધુવાની,
 નનવ વર્ષોનાલુ જળી ધુનનુ જનુ,
 તે ધરે ટેમ શાંતિ કુવાની ?
 જીવનના વહનમા કંઈક ઝગણ મળે,
 કંઈક ફાટ વળી તેમ ફૂટે,
 મર્યો એ સમન્વય થવા જાય, ત્યા
 ઉઘ ઝળકા જીવનમાલી જોડે ।

માનરીજીવનમા કંઈક પશુચુક છે
 એ જીવાની મિમે નિત્ય લડવા,
 દાનતી, જીતતી, એ જીવાની જતી
 ધડીકે ઉડવા અને ધડીકે પડવા,
 મર્ય ઉઠનાર એ આખરે સમી જમે,
 તે જીવનવહન ત્યા ધ્રોણિ ધારે
 છે જીવાની જીવનસાકિની જોગણી,
 જીવનના તાપ ડરે ધસારે

૨૬૮

જો જુવાની રૂડી જોગવી જગતમાં,
 તો જાશે જીવનની માંજ ગીતી;
 જીવનની મર્ચ કદુતા જરામુખ પડે,
 જો જુવાની મજામાંજ દીગી;
 કાચનાં તીવ્ર કડુ ઝેર નીચોવતાં
 જીવન બનતું અમીઝર જગમાં;
 છે જુવાની ખરી જીવનસલાહિની,
 જીવનનો બહાર ખીસવે ધરમાં.

છે જુવાની વિષે અમિ ધગધગ થતો,
 સર્વને બાળતો કાચ બળતો;
 અમિની ગમ આખર થશે, તોય ત્યાં
 કાચનું શુદ્ધ કુદન ઝગળતો;
 માનવી ' એ જુવાની રૂડી જોગવી
 તોડી કે છુદી દે મર્ચ કુચ,
 જીવનમા તો પડી માત્ર કુચ જ રહે,
 જેમ મધ્યા બરે રમ ધાગ !

૨૯૫

વગતમાં કાંઈનો ગર્વ ધગ્યો નહીં,
 ગર્વ છે છવનતુ શીલુ ખાલી;
 વ્યોમભગ મેલથી મિધુ નવ ફૂલતો,
 સરિત રેવે ફૂલી ગલ ઢાલી;
 મો મહાહૃદયમાં મગ્નતા છે ભરી,
 ઉપ કે નીચનો પટ ન સહેજે;
 પાંદડામાં પડી સૂર્ય આજક સમે
 જાય આજોરો નમ તેજે ।

સૂર્યમુખી કુસુમ હોય મોડું ભયે,
 કેમ તે ગર્વે એ અન્ય પામે ?
 ગમ ને ઘાટ મો સૂર્યથી પામતુ,
 સૂર્યને જેતુ નમતુ વિદ્યમે,
 છે વિનયમાજ પ્રભુતા અગી મર્વની,
 તો મહાત્મા દિમે બાળ જેવા
 તારવા છે મહાસૂર્ય એકે, પણ
 આગિયા ગા દિમે અપ જેવા ।

૩૦૦

આ બધા મશરૂના ગાદીનસ્તિયા કશા ?
 આ બંધી બચ્ચ જાણવાથી ?
 આ બધા નાચ ને રમના બગ શા ?
 આ સગમીતળી ફક્ષપાતી ?
 આ બધા બાગ ખુનખુન ગુલામે બધા ?
 આ કરી માલખીકેરી કાયા ?
 આ બંધી દેહ ને આખને કાગતી
 છે કરી મોહિની એની માયા ?
 પ્રભુ પ્રકાશે કશો એ બંધી બમકમા ?
 કયા મુધી ચાનશે એ ખુમારી ?
 જીવન શુ છે ગુનામીન કાયાતપ્તી ?
 શુ ન કમાય કાયા મિયાગી ?
 જીવનની જ્યોત જ્યારે પડી ઝૂમશે,
 ને ઉરે થોડ અંધાર મગશે,
 કેમ તે મૃત્યુના દાસ્યને ધરશે,
 માણુ તે જીવનો હખ દરમે ?

૩૦૧

સર્વ આભાસ આનંદ ને મુખતણા
 જે બધી સ્થૂળતામાંથી ઊઠે,
 તે બધા ઊડશે ભોગ સા ભોગવી,
 માત્ર કદુતા રહી જાય પૂઠે ;
 શીલુના દ્વિધિયા મ્હોર આકર્ષતા,
 પણ તૃપ્તા કે નહીં બૂખ ફેડે :
 પક્ષકર્માં દણુદણી યુદ્ધયુદ્ધો ફૂટશે,
 ને હૃદય દાલી રહે તેલ કેડે.

એથી લડવું બહુ જીવનનું યુદ્ધ આ,
 છે બચા જીવનના ધમપથાગ્ર ;
 છે બચા ક્લેશ સતાપ ને કલહ સી,
 જીવન કસવાતણા વિભુઅખ્યાગ્ર !
 હો બલે જગત વિક્ષણ રાક્ષસ સમુ,
 તોય ત્યાં વિપત્ર એ યુદ્ધ લડવું !
 શક્તિને સાધતા શક્તિ પ્રકટે ઉરે,
 શક્તિથી જીતવું તેમ પડવું.

આમ ને ખુદિનાં દાંડણાં દાંડની
 એવી માયાની છે કેદમસ્તી;
 બાગણ શાય અતગતણાં બધે, ત્યાં
 જીવનમયોની માણે શી લક્ષ્મી?
 મારીના દેહની મારીમય આ મનિ
 મારીના ગર્ભમાં જીધી ચાયે;
 મારીમાં મગડ જડાયુ છે, તે છતાં
 જુદા પશુ પીઘનુ જીવે શાયે!

માનવીને મનુષ્યવધી પાડતા
 ધિક્ક એ નીચ દૈદિક વિશામો!
 વદન મરિનાતાનુ ધૂગ પર થાય, પણ
 મદી સમે ના ફરી ધુજાયો;
 ધૂગ શુ ખેવતી, ધૂગને ગગની,
 વન્ય સન્નિધા ધમી લક્ષ્ય મ્યાને;
 જગતમાં દુષ્ણ ને શ્રમ બનાં મોગણાં,
 માનવીમા મનુષ્યવ આણે!

કનકની ભૂમિમા ઝગડતા થાભના,
 ગ્લગ્લગ્લિયા ઊભા મ્હેવ મેડી,
 માનની વૈભવે પનક મોહી ગ્લ્યા,
 કનકની હો બને તોષ એડી,
 નરિ શરી જ્યેત ઉડોલ બુ, ઝગમગે,
 ગ્રેટિ ફિરજો જગે તેજ વ્યાપે,
 આખની કીકીમા મિગ અનગુ પડે,
 માનવી તેજ નવ શુદ્ધ માપે

અગ્રા અધાગની અખ ન્લે બરી,
 રૂપ અનુષમ ભર્યા છે નિસપી,
 મન મુખાભાસમા રેજ તીગ્ધ કહે,
 કોટિ ગગા બને ગ્રેટિ કાશી,
 ન્લ પનકે નરે રૂપ સુ એસરે,
 હાય અધારની અમ ખાલી,—
 આખની કીકીમા તેજ મનગુ પડે,
 તોજ એ જોગવે રત્નચળી

૩૦૪

જે રહી જગનની સ્થિતિ અહીં તે ખરી,
 જગતનુ તત્ર આ જે રહ્યું તે,
 આ ખરૂં જોડું કે આ નથી પેલું છે,
 માનવી વ્યથ એ સર્વ મૂથે;
 પૂર્ણનો માત્ર જે અરા છે, તેહને
 પૂર્ણની ગમ પડે કેમ પૂરી?
 પીર, પયગબરો, નત ને શાનીઓ,
 સર્વની ખોજ પણ રહી અધૂરી.

જગતને જગતની વાટમા ઘો જવા,
 જગતને જાણીને બેઠું પાણી:
 જોતજોતા જતુ સર્વને ભીંજવી,
 નવ ગણે વસ્તુ જાણીઅજાણી;
 લાખ આ કદ ને વેદના ઇં રહી,
 એજ અહીં સત્ય મનુષ્યત્વ આપે:
 ગમન ગમગ્રસ્ત ને વીજથી સીંચીને
 મેઘ અગી વરસીને રહે પ્રતાપે!

૩૭૫

માનની ! ભીડને આ ભિગો પૂણ્ય તુ !
 રીશ તાર જાયે ંગમ પૂગે
 પરમ વ્યક્તિત્વ લખાન તાર બધે,
 વિશ્વ મૂકે તને વન મૂગે !
 સર્વ ગદા અને શોક દે છોડી તુ,
 સર્વ મનગ્રા સુખદુષ્કરે,
 જોયોતિ જોનાર આખે ભરે જોદ્ધતિને,
 શુ કરે લાખ અધારડેગ ?

આખના પોપચા નહીં ઉઘાડી શકે
 તે જુએ સનત અધાર આમે,
 ની હવાની શકે પગ પથારી પડી,
 તે જીવી જાય ક્યા પાદ પાખે ?
 દેખાતુ ગણી બધ જે થાય તે
 પ્રાણ અદ્વાનમા નદ મેવે
 માનની ! તોડી એ મધ તુ આ ભિગો !
 જો ન્હા નિજય તુજ રૂપ કેવે !

૩૦૬

અવનના યુદ્ધથી દર દારી જતુ ?
 અવન શું જગતથી દર બાજે ?
 ગામ છોડી જશે વન વિશે, તોય ત્યાં
 જદુ ઉપાધિ નવી અન્ય મારે ;
 અવનના યુદ્ધથી દર બાગી જતા
 અવન શુ સાંતિ પામે ક્ષણિ ?
 પ્રકૃતિની શક્તિ શુ પ્રકૃતિને છોડશે ?
 કે શકે વસ્તુથી હાથ કાપી ?

લાખ મન્યામીઓ જગન છોડી જતા,
 તોય આ જગનથી ચાલ્ય બિદ્યા ;
 દેહ દમવા જતા દેહ આડી જતી,
 પ્રકૃતિની કેમ ચૂકાય મિશ્ર ?
 પ્રકૃતિની શક્તિના નિત્ય ઉભય જોડે,
 અવનના મેખને શુદ્ધ કરવા ;
 યુદ્ધથી બાગના શુદ્ધ મળમે કહાં !
 અવનમેલે રહેા કેમ મરવા ?

૩૭૭

સાધુતા ગપ્પને સન નિજ અતરે,
 એજ મમાગની છે ડોંગી,
 માધુતા અતરે નો નહીં વાપી, તો
 માધુતા બ્રહ્મની સર્વ ખોગી,
 માધુતા નહીં વમે ભગની કથા શિમે,
 કે ન લટકાવના મુઘ ઓગી
 અમિથી ગપ છે, પણ મને અમિ નહી
 કાલ પર કોલનો ગપ યોગી !

જગત છોડી જતા જન કયમ છૂટે ?
 જનથી ભાગનારો કરે શુ ?
 દુષ્ઠથી ભાગતા જનનાશન નૂરમે
 પાશુથી ભાગતો મહી તરે શુ ?
 સાધુતા સા ભરો હૃદયની ઓગીમા,
 જનની અવજતા તેજ કથા
 અણુયકી ભાગતા ગણુ અણુનીગ છો ?
 રણુ ઝો તેજ છે વીયન

જીવનનું યુદ્ધ ખેલ્યા વિના શાંતિ નહીં,
 તે પછી મદ શુ કયમ ન ખેલો ?
 સિંધુના મોઝ પર સ્વારી કરતા જશો,
 કે જશો દબિત ખાતા ધકેલો ?
 શક્તિની તૃપ્તિ ધા મારવામાં દિસે,
 તેમ ધા ઝીઝવામાં ધ તેવી ;
 વીજનો ધા ઝીલે ધાતુનો તાર જે,
 તેજ તેને પૂરે ભૂમિ કેવી !

જીવનથી બાગીને કેમ કાપર થશે ?
 કાપશે જીવનાં મૃત્યુ પામે :
 જીવન મોધુ મજ્યુ જોમવી જીવવા,
 કેમ તે જોતુ અહીં હીન નામે ?
 જીવન આ જેમ અણપૂઠ્યુ આત્મ અહીં,
 જીવન એ તેમ અણપૂઠ્યુ મરશે :
 મદ શુ ખેલોને ધન્ય પળતુ, અમર
 એક વધુ ધૂળદગ ભૂમિ બારમે !

૩૦૬

હેમ નાનો ગમે તેટલો માનની,
 નાથ એ દેહના ગળ્યકેડો
 જગત આ હોય મોટું ગમે તેટલું,
 તોય લડી તોડવો જગતવેગે,
 યુદ્ધ લડતા દિશા ઉઘડશે નવનવી,
 નવનવા જ્ઞાનદેગો ઝંખશે,
 દેહનું ગળ્ય એ યુદ્ધ છોતે પડી
 આત્મનું પરમ માત્રાન્ય મળશે ।

શાંતિના મ્હમને તો પરા ગખવા,
 શાંતિ છે જીવનનું અત્ય ચાલુ ;
 જીવનની વાટના યુદ્ધ ખેલ્યા વિના
 કેમ તે પામનું જીવનસહાય ?
 જીવનની વાટ અણુરેલ્ય એ ગખવા
 જીવનના તોડવા અતમથો
 જીવનની શાંતિ એ યુદ્ધ વિષ્ટુ નન મગે,
 યુદ્ધ છે પ્રગતિનો મત્ત પાયો ।

૩૧૦

ઝનનુ યુદ્ધ એ ખેનતા માનરી
 જાણુમે કેંડ જાણ્યુ અમાણ્યુ,
 કેંડ જાણ્યુ અમાણ્યુજ કરુ થમે,
 કેંડ માણ્યુ જાણારો અમાણ્યુ,
 દેંડ પડમે નગી તિમિરપદ્ધ નીચે,
 ફાટ કંઈ કંઈક પડમે વિચારે
 માગ્ન, ઝીનના, સદન કુના બલુ,
 ઝનનની રાશિના ફાન ફારે

ઝનનુ યુદ્ધ એ મંડ શુ ખેનતા
 આનમે અન્યમ ય આત્મઅદ્ય,
 દેન મેા પિજરેથા જરા જડીને,
 ગુજ્જરા માન્યતા કંઈક દક્ષા,
 દેવ ને અર્ધદેવો જાતા માનરી
 દેન પોતે થના યન કરસા,
 માનરી થાય વિધિ માનરીભાઅનો,
 ત્યાગ તેનુ મનુષ્યન દગ્ગે !

ઝનનુ કર્તવ્ય

૩૧૧

હવનનું યુદ્ધ આ કેવું અદ્ભુત દિમે !
 માનવીએ અહીં સનન લડવું ;
 આપતાં ઝીંકતાં ધા જવું આખરે,
 પળપળે આપતાં મધુર દડવું ;
 નીચતા, દ્રેષ ને પ્રાંતિયા દ્રવ શા !
 શાન, ઔઘર્ય ને મોહ કેવાં !
 લાગતું હાય તે હર્ષ યર્ષ બાગતું,
 હવનના યુદ્ધનાં રખસન એવાં.

હવનના જોગ ને જોગ સી માણવા
 યુદ્ધ એ ચાક્ષત્તુ સર્વ સાથે :
 પૃથ્વી દારણ મુખ ફાડી નીચે રહી,
 જીભ વિકરાળ આકાશ માથે ;
 દારતાં સર્વ ખોઈ વિયોખી જવું,
 હતતાં પણ હસીને છુસાવું ;
 તોય એ હવનનું યુદ્ધ અદ્ભુત લડી
 માનવીએ જીતીને હતાવું !

એ વિચારો અને ભાવ છે આપણા,
 આપણી ભાવના ગેહ હોડી,
 તેજ સામાન્ય છે આપણુ અહી ખરૂ,
 તેજ છે જીવનની મુખ્ય મડી,
 દેહ પડના જરો દેહ મારી વિરો,
 ને જગત જુવશે દેહધારી,
 પણ વિચારો અને ભાવના કદક પણ
 જીવનમાયા જગત ને હુમારી

વાળી આવીને જાય આમનમા,
 તે નદી વાદળોને ડચાડે;
 ગગન ગગણ ને વીજ ને ત્રિશી
 વાળી જીવનના ફળ કુમાડે;
 એ વિચારો અને ભાવના પોતાના
 જીવનના તોડચ બંધ બધી;
 આપના નેજ શા જીવનના તેજ એ,
 તેજ વિષુ સર્વ સસાર અધી.

જે વિચારો વિષે માનવી હજીને,
 ને વિચારોજ અગ્નિત્વ આપે;
 માનવીમનઘટી જેમ રહે ઉપગતા,
 તેમ મચાવ અવકાશઆપે;
 એજ છે કર્મ મચિત બધા . હવતુ,
 એજ પ્રારબ્ધ નવગન્ધકેર,
 હવતના એજ સુખદુઃખ વલુભાગિયા,
 એજ છે આત્મતુ દેહદેર.

પરમ આકાશના તત્ત્વમાથી પ્રથમ
 દિવ્ય નીહારિકા જેમ નિપજે,
 ને પછી તેજના જોળ ત્યાથી ફરી
 એજ આકાશને થાય કબજે,
 તેમ અવકાશમા સૌ વિચારો ફરી
 કર્મ સચિત નવુ ઉપગવે,
 જેમ જેવા વિચારો કરે માનવી,
 તેમ તેવુ હવત ને ભગવે.

૩૧૪

માનવી નિજ વિચારોરૂપે જન્મ લે,
 ને વિચારોરૂપે જીવન જીવે;
 મર્ત્ય આચાર ને કર્મરૂપ કાળનાં
 એ વિચારોરૂપી વસ્ત્ર શીવે;
 તો પડી એ વિચારો વિશે છે વગી
 માનવીજીવન ફેરી મદતા,
 જગતનાં મર્ત્ય આચાર ને કર્મ પર
 છે વિચારોનાગી પૂર્ણ સત્તા.

જે વિચારોધરી જન્મજપન મળ્યું,
 તે વિચારોધરીજ મનિ સાંધા;
 મૌ વિચારોનણા ગગ મહેલીને
 એક ત્યા શુભ જ્યોતે સમાધો:
 છે મનસની બની એજ જગદોસ્તની,
 એજ છે મુક્તિપથ ગાનપોરો;
 એજ છે અમૃતમિદ્ અમૃતાનારૂ
 આન્મ ઉદ્ધારણ જન્મઓપે'

૩૧૫

ભાવના જે રહી તેજ વાનવિકૃતા,
 તેજ છે મલ્ય સાધન જગતનુ ;
 માનની દેહ કે માનની આત્મ છે .
 એજ છે આદિપત અગતનુ ,
 પ્રકૃત આ પ્રકૃતિ શુ જાણ વેદન નથી
 સુચિત આતમસૂત્રનમ્નિ કે ?
 મદિ પણ છે અનતવની ભાવના,
 ખીવવની આતમા મન અનેક !

મન આ પ્રકૃતિના રૂપ ને દૃશ્ય તે
 ક્ષણિક માયા સમા છે વિદ્યારી ,
 એક પન્મામની ભાવનાથી અંધા
 વિકૃતતા જન્ય નવગ્ન મારી ,
 રૂપ ને દૃશ્યમા દિવ્યતા નવ મગે,
 દિવ્યતા ને ગ્રહી ભાવનામા
 આતમના કેદ શુ ગોગ ફરી મધિવા,
 ભાવના વિષુ ખીગુ સાંચ શામા ?

હૃદયે ડો ભાવના હૃદયમાં ગણવી,
 ઉવન પણ ભારના છે જમનની,
 નમળ આ વિશ્વ પણ ભારનામાં છે,
 નવ જીવન ગયે જ્યોતિ મનની,
 મવને મવેની ભારના હો જુની,
 જેમ જેના ગદે પ્રકૃતિ-ગો,
 મવેને કાજ આમગ વિગ્નીયું છે,
 મા અગાવે ગમે તે પનગો!

ડો કુમુદગી છે ભારના ગની,
 ડો કુમુદગી લાગે સુમધે,
 ડોની પાડીની કળામાં નિમે
 ડોની હોય સ્વિકૃતિ-મધે
 પોતપોતાની તાનમાં ખીચુ,
 પ્રકૃતિ ને જ્યોતિ નિજ હોય જેની
 માનનીએ જગે આમ નિજ ગેના
 રાખવી ભારના હૃદયે તેની

૩૧૭

જેમ જેની ગહે માનના જગતમાં,
 તેમ તેને બધે ખીલવા દો!
 સર્વને સર્વનું સ્વર્ગ વ્હાવું દિમે,
 સર્વને નિર્ગ ગમે ઝીણવા દો!
 ભાવના વિષ્ણુ જગે જીવન આ શૂન્ય છે,
 કળ કશું નોય નહીં જેમ વધ્યા,
 પૂર્વમાં દિવસડરને હિય ચાલ્યું, ને
 પશ્ચિમે રાત્રિડર ચાલ્યું મધ્યા.

માનવીએ જનું મતલ આગળ જાગે,
 કે અધિક માનીને કળણ પડવું ?
 જ્યોત ગમે ગમે તેમ પકડી કરે,
 તેમ નેને સમ હિય મડવું,
 માનવી આગે કે માનવી જ્યોત છે ?
 હોય જન્મે છતાં કોણ વધે ?
 કુચ્છ કે ભાવના ગમી આગળ જવું,
 જ્યોતને તેજ મહાજ્યોત લાવે.

૩૧૮

અવનની ઉચ્ચતા ધારવા મથી રહે,
 ઉચ્ચતાથી વધે અવનદષ્ટિ;
 ક્ષિતિજ નીચાણમાં લાગતી નિમ્ન, તે
 પર્વને વિસ્તારે અધિક સૃષ્ટિ;
 અવનની ઉચ્ચતા, અવનની નીચતા,
 એજ છે અવનનો ફેર જગમાં;
 નહીં જડે સૃષ્ટિવિસ્તારની ભચ્ચતા,
 જો ન રાત્રે જવા શક્તિ ડગમાં!

દોષ નીચાણમાં દોર ને છાંયડી,
 દોષ પર ગરુડ ને ધન ગમનના;
 હાથ નીચાણમાં આસ્થ્ય ખીંચુનહું,
 દોષ પર સુમત્રાટા પવનના!
 અવનની ઉચ્ચતા કૃષ્ટી સાધનાં
 અવનમાં ભવ્ય આનંદ ખીણે:
 તીવ્ર તોફાન જે ઝીલતો ખડા, તે
 સૂર્યના કિરણ પણ પ્રથમ ઝીરે!

જીવનની ઉચ્ચતા કેમ સાધી શકે,
 જે સદા ખુંતો પાપ ખીણે ?
 ખાતું ને ખેલવું, જોવું ને ઝગડવું :
 નિત્ય વળગી રહે એમ શીણે ;
 સર્વ પશુકાર્ય એ માનવી પણ કરી
 ગર્વ ધારે કરી માનવીનો :
 કાલ કોણે દીડી, એમ કહી થાપ તે
 આજને માત્ર આનંદભીનો.

શ્રાવ ને માંદકાં છે જીવે આજમાં,
 જગતપટ પર ચત્રનચિત્ર જેવાં ;
 માનવી કાજ તો છે મદ્યકાળ આ,
 આજના આપવા કાલ દેવા ;
 જીવનનું દ્યેય ને જીવન-અભિલાષ સૌ
 પેદાડ જેવા સદા ઉચ્ચ રાખો !
 ખીણુમા પડી રહે સર્વ કચરો પુજે,
 દોષ પગ સ્વચ્છતા સ્પષ્ટ ઝાખો !

ગય ને રકે 'શુ, હવ્ય ને નીચ શુ,
 શાની અશાની શુ ડવનમમે ?
 ડવનમયાંદમા મર્વ વધાય, ત્યા
 ગણી ગણી આખરે મર્વ બુધે,
 ડવનમા છે બધે પમથિયા બૂનતા,
 માનની ત્યા ચડે રોકરતો.
 બૂલ જેણે નથી હવનમા કેઈ કાપી,
 તે ભરે અન્ય પર યાપ તાનો !

માફ બુધે કરે શરિની કૈક, ત્યા
 મીઅના શી ડાને મુદારે !
 માફ બુધે કરે દિવમની નેમ, ત્યા
 બઅના કેવી મખા મમવે !
 માફ બુધે કરે પૂરીની કૈક, ત્યા
 નિયના સદિમા શી પ્રમારે !
 માનનીમધુને માફ કન્યા સદા
 માનરી આપ પ્રબુતા વધારે

૩૨૧

જૂવના હાગને બધ કચેશો નહીં,
 જૂવ કરતાજ અહીં મત્ત જડશે,
 જૂવના હાગને બધ કચેશ તહીં
 મત્ત પણ બધ ગીને મગડશે,
 મત્તજુ મળિયુ જૂવમા છે ગ્યુ,
 મત્તજુ ફૂલ ત્યાપીજ ફૂટે,
 મળિયુ કપતા ફૂલ કચાગી ઉગે ?
 મત્તની બાવના કેમ ગહે ?

જૂવનાસે નહીં આજને જૂવગે,
 તો પત્રી જાગે કોણ અગરે ?
 જૂવ જૂવી જતા થામ આધાર, તો
 મલના તેજ ફરી કોણ ભરશે ?
 જૂવની ધૂળમા મોતુ ગહે રમણજુ,
 જૂવની ખીણમા તાજ પાકે
 જૂવ તો સલને મહજ દેખાડશે,
 જૂવ કરનાર જામ સચ હાકે ?

૩૧૨

જાણ્યું અણુજાણ્યું જે નહોં કરી જાણતો,
 તે ન જાણે અહોં જાણવું શું :
 જાણ્યુ અધારમાં અધ હાથી સમુ,
 તે જણાશે ખરૂં માણવું શું ?
 રૂપદ આંખે દિસે સૂર્ય ફરેનો નમે,
 તોય એ બાસ નવ સત્ય જાણો ;
 સાગરે દૂર જઈને થતાં હુમ્મ, તે
 એમ દુઝ્યાં નથી કોઈ વદાણો !

જાણ્યુ અણુજાણ્યું પણ સર્વ કરવું પડે,
 જ્યાં ઉડે ઉધડે તેજાગારી ;
 જાણ્યુ અણુજાણ્યુ કરતાંજ અહોં જાણુમે
 માનવી વિશ્વની વાત ન્યારી,
 સત્ય નહોં જોતુ મુખ ઉઘાડી કરું,
 તોય છે પ્રજાળ આ માન એનું :
 કોડ ગોળા ઝંજે અમિત આપ્રશમાં,
 તોય નહોં વૂટુ મૌન તેનું !

સત્યને ઓધતા મનત રહેતુ જાગે,
 અર્થ હો જાય ત્યાં યત્ન લાખો;
 મત્સ આ જીવનમાં હો ન પડેજાય, પણ
 સત્યનો બામ કઈ થાય જાખો;
 જીવનને જીવન-બાનદા યોજતુ,
 પરમ આનંદને પથ પાવા;
 પૃથ્વીમાં પાય હો ધૂળ રગડાય, પણ
 ઉચકતુ શીશ આકાશ અડવા!

માનવીજીવનતુ એ મહાધોષ છે,
 એ મહાનિયમ છે જીવનદંગે,
 માનવી રત્ન કે માનવી નેડી છે,
 એજ છે જીવનનો બેઠક ઘેંગે,
 માનવીજીવનતુ રત્ન કબજાવતુ
 રહે ભલે તે કપાતુ ધમતુ!
 કયા ગદી માડી, પાયાણુ નિગ્તેજ કયા,
 કયા બને રત્ન તેતુ મુહતુ!

૩૨૪

જગતમાં અલ્પ આ માનવીજીવનનું
 શું ભક્ષાર્થ વિના અન્ય રહેશે ?
 લક્ષ્મી ને કીર્તિ છે વીજ્યમદાર શી
 પલકે ઝમુકી ફરી ક્ષેત્ર દેશે ;
 શક્તિ છે મેધગર્જન સમી સરસ્વતી,
 રૂપ સંધ્યાતણા રંગ જેવું :
 યજ્ઞિન આ જગતમાં દક્ષિન એ સૌ થવું :
 શું ભક્ષાર્થ વિના અન્ય લેવું ?
 જીવન પાસે જગત માગતું રહેલું, પશુ
 છે ભક્ષાર્થ દેલું જગતનું ;
 નદીજ ખૂટે, વહુટે, ન લૂટે અવર,
 એ જીવનદ્રવ્ય બહુ છે અગતનું ;
 સ્વર્ગની સાંચ ને નરક્તો બધ તણ,
 છે ભક્ષાને ભક્ષાર્થ કરવી :
 યજ્ઞિન આ જીવનમાં દક્ષિન છે અન્ય શું ?
 જીવનસારભયદ્રી સંહિ ભરવી.

જીવનનું કર્તવ્ય

૩૧૫

જે ભવાઈ વસે માનનીમા જગે,
 તે ભવાઈ નથી સ્વાર્થ માટે,
 જે મંદુર સ્થિત મૌન્ય મૃત્યુ પુણ્યમા,
 તે નથી પુણ્યના ભોગ માટે,
 એ ભવાઈજ છે જીવનસોન્ય પામ,
 અર્થ આ જીવનનું દીર્ઘ મમલુ,
 એજ મનસો જીવન દેવ ગણે જગતમા,
 જીવન નહિતર બાકી શુદ્ધ તમલુ

કમુરી જે નદી કસ્તુરીમગ વિષે,
 જેને તે કામની જગત કાળે,
 માનની જે ભવાઈમિથે છે જગે,
 તે જગત કાળ નિજ હૃદય લાગે,
 ગામ પોતે ન નિજ સ્વ છૂટા કરે,
 નહો અમીરાઈ છોડે નામી
 કેમ સુવામ પોતેજ રૂડી જ-
 પાલીમા ની નિજ સુવામી

૩૨૬

કાર્ય કર, કાર્ય કર, કાર્ય કર મતન તુ !
 કાર્ય વિણ જગનમા કો ન મુકિત;
 શુ પડી ગોઠમા કાર્યને જૂથનો ?
 કાર્યમા ધર્મની મર્વ જુકિત,
 જોડુ ગુચ્છાઈ મધમાખ નિજ કાર્યમા,
 વખત તેને નથી ગોઠ કરવા,
 ઝાનુ ગયા પડી મરો જીવનરમ કયાયકી ?
 કાળને કોઈની કંઈ ન પગવા.

કંજ તારૂ જગનને ભગી ફેડવુ,
 ફંજ તારી બધી સે જગતી;
 કપાથી, ગા કાઝ, કે કેમ તે પરિણમે,
 એ બધા તકને દે કુખાવી !
 મરે મરને તર્ક ન્યાય અવશ્યમા
 મુલ પણુ ધૂમનો મલ ધર્મે,
 તેમ મમારનો બાગ વહેતા મતન,
 વેગનો જ્યોતિ નિજ જા સુકમેં !

૩૨૭

જીવનનો બોજ પણ મર્યાદા મો રહ્યો !

ધડીપડી જીવનને દે દખાવી :

બોજ આ દેહનો પ્રથમ ઉપાડનાં

જીવનને પથમાં દે ચક્કવી ,

ધડીપડી વ્યાધિ ને વેદના બાજતી

જીવનને કોતંગી ખાય ધીરે,

બોમને વાદળા જાકીને ભ્રમ ત્યા

હૃદય તેનું પ્રકટ વીજ ચીરે !

રોષ ને ક્રોધ લીધાડીધા પણ જડયા,

કટ મતાપ પોને જગાડયા :

જીવનના બોજ વહેવા ઉપાડી બધા,

જીવન અન્યાય છો રહે પડાડયા ,

વિશ્વમુક્ત વિશે મર્યાદા મોળા વળે,

બોજ નિજ નિજ ઉપાડી પ્રસારે ,

પૃથ્વી પણ બોજ નિજ મો ઉપાડી ખીરે,

એક શું માનતી હતી ખાસે ?

૩૨૮

હવનકર્તવ્ય ને આપણાં છે જાગે,
 તે જ્યાં ઝોહથી મિદ્ધ કરવાં;
 મર્વ મજેગમાં મંદુર ઉરભાવથી
 હવનકાલુ સર્વ અણુભોજ ભગ્વાં;
 વિશ્વની જાળમાં ને ગુચાર્ધ પડ્યું,
 ને હજી જાય ત્યાં ને ગુંથાતુ,
 ને નાહી મર્વ સમજાય અહીં દોષને,
 હવનવણતર કશું ગહે વણતું.

કેમ હું આ કરે? શુંય ખોટું ખરું ?
 શું થશે હું કરે એમ આ તો ?
 એ બધી વ્યર્થ શક્તિ હૃદયની તજો,
 એ બધી ગર્વની વ્યર્થ વાનો !
 હવનકર્તવ્ય છે હવનક્રિયોગમાં,
 ચૂકના હવનની થાય દામી ;
 વસ્તુનું રૂપ નથી શુદ્ધ માધી મંદે,
 જે કરે વસ્તુથી આંખ ત્રાંસી !

૩૨૬

આપણા પૂર્વજો એ મહાજન હતા, .
 પ્રથમ કૃષિ વરો કર્ષ અનેનં;
 ઋષિ, મુનિ, ઓષધા, સુમટ વીરો મહા,—
 ધન્ય હો નામ એ મરં રંગ!
 અર્ધયુગમા કૌંસ પ્રથમ કર્ષ સ્વભૂ શા :
 એ બધે મરંતી પ્રેમણા એ!
 પાણી નથી નવલું એ આજના કૃષીજને
 સ્વર્ણ કંતુ, ખરી છે ધૂણા એ!

આજ તો યુગ દિગે માટી પોષાડો,
 ત્યાં કમે છતી પોષાડ નેતી.
 ગત યુગોની પડી ગખ ખડેન્મા,
 તે ગિરે ઓળી શી તૃપ્તિ વેલી ?
 આજ તો યુગ થયો પ્રથમ કન્નારનો,
 નહી પડી જનજાનો કર્ષનો,
 અનકર્તવ્ય આ વર્તમાને કમે,
 તો થશે સ્વર્ણયુગ દિનસ્પર્શનો !

કાર્ય વિણુ છવન નવ પવક ચાલી શકે,
 કાર્ય માગે જગનુ છવન પામે,
 છવનનુ વહન જે જગતવહને મ્યુ,
 તે ન અગ્રી શકે કાર્યશ્રામે,
 છે મહાનદ મ્યુ જગનનુ વહન આ,
 ત્યા છવન મર્વ છે નન્તિ જોવા,
 અગ્રતા કાર્ય ત્યા વહન કયાથી ગ્હે,
 જળવહન નહી પડી ઝણુ કેવા ?

વહન કના ઝણુ મન્નિમા નર્વ પડે,
 મન્નિ વહની મહાનદ મર્વે છે,
 વહન એ મનના કુ મમાની જતો
 એ મહાનદ કુલ્લિમા જતો છે,
 નાનુ કે મોટુ પણ સર્વનુ છવન એ
 છવનુ જગનના છવન માટે,
 કાર્યના વહન વિણુ છવન એ કેમ ગ્હે ?
 પૂરી અગ્રયે શુ ગ્હે પૂરીપા ?

જે વિચારો મહે કાર્યને ગતિ વિશે,
 તે વિચારો મદ્ય શુદ્ધ ગણો ;
 જગનની મર્ત ગતિ છે વિચારોતણી,
 છે વિચારે ભરી શક્તિ લાખો ;
 જો વિચારો સદા શુદ્ધ રહે મગજમા,
 તો રહે કાર્યની જ્યોતિ બદલી ;
 અગ્નિની જ્યોતિ જ્યમ ત્યા કમતી થતી,
 તેમ ત્યા અગ્નિની રાખ પડતી !

છે વિચારોતણુ જ્વન સમગ્રુ જગે,
 છે વિચારોતણુ જ્વન સાચુ ,
 કાલે તો કાલ છે એ વિચારોતણી,
 આત્મ વિષ્ણુ દેહનુ દસ્ય કાચુ ;
 આલુદીકા અગમ પક્ષી સમા બિડતા
 રગમેરગી રહે મૌ વિચારો ,
 કીલીને શુદ્ધ સૌ હૃદયમા તે બરો,
 ને મનોશુદ્ધિ કાર્યે હૃતારો !

૩૩૨

જીવનનું મલ્ય માગે મદ્ય જગન આ,
 નહીં શકે માનવી તે ચૂકાવી ;
 જીવન જીવનાગને આપતું એ પડે,
 કેમ ના દે મુખે લામ્ય ઘાવી ?
 હૃદય ઇચ્છે ન દૃષ્ટે, છતાં મલ્ય એ
 પ્રકૃતિની શક્તિ કે ગીન વેગે :
 ત્યાગે દેશ કે પવનશે વેગ, પણ
 માનવી જીવન કયાં લંકી ગરેગે ?

એક પગડુ પડે ચાલવા ભૂમિ પર,
 ત્યાં આ જીવન કઈ મલ્ય આપે ;
 એક આ લામ્યને મુખ ઉપર આધુવા,
 હૃદય મુખસ્નાયુમાં ક્ષોભ મ્થાપે !
 જીવનનું મલ્ય અહીં કોણ ના આપતું ?
 સૂર્ય પણ મલ્ય એ નિત્ય દેતો :
 આમતો વ્યા નવાકુરતણ મલ્ય દે,
 ત્યાંજ બર મ્દોમ્થી મૃતી ગરેતો !

૩૩૩

માનનીમિધુ આ આપણો ઉછળતો
 હૃદયમા ભારતો રહે ઉઝળા,
 નિમ્નનિમ્ન કિનારા ઉપર ભમિઓ
 મતન પઝાર્ધ ભરતી ઉઝળા,
 ને કિનારા ઉપર પાળ ફગી પડી,
 નહીં હજી મિધુ એ બેસી શકતો,
 પાળને નોડવા મથન મોખા કરે,
 તોય ત્યાં મિધુ ઉઝળી અડકતો

મિધુનું મથન મોખાસ ગઢે ચાપલુ,
 પામવા મલ્લ ઉદ્દેશ એતો,
 એક એ પ્રેમ માટે પગથા ભરે,
 મર્ન મોખા વિશે નાહ જતો,
 શુ કિનારાતળી પાળ અનબેન છે ?
 ફરી ફરી ત્યાં કરે યત્ન ખતે !
 પાળ તોડી કદી પ્રેમ એ પામશે,
 મિધુ ને વિશ્વ નની એક ખતે !

૩૩૪

જગતની કહા માટે કંચુ યજ્ઞવલ્ક ?
 મરને મર્વ લાગે ન રૂક,
 પાપ પદ બધુ બોનજે એમ, તો
 મો મમે બોવશે તેમ બૂક,
 ગર્હના યજ્ઞથી શ વરે કે ધર ?
 સર્વ માગે નહીં અન્ય આખો
 આપ મનથી કરી મારૂં મો પલતરી
 આત્મનિનથી સતોર ગમો !

હેન આકાશમા મૌન વ્યાધુ બધે,
 નહીં વદે ગેર્હ આગશવાસી,
 ગર્હ થોભે નહીં પતક નિજ માર્મમા,—
 જ્યોતિ મરી જુઓ એ તપાસી !
 એ કલબમા ધૂમકુ મરને,
 જ્વનતી પૂર્ણ જ્યોતિન અગવસ
 જ્વનપથે જતા, મર્મ નિજ માર્મમા,
 ગેર્હ પ્રધુ ચમ્પુ સે કમવવા ?

માનવી! હવે કો દોષ તારા બધા,
 મરી રહે પૂગવા હવે સ્થાને,
 દેહ ને આત્મની યોગિઓ સૌ કમી,
 મરણ કો જન્મ તુજ સંપ્રધાને,
 મોઈ નન માધ કે રોન રહે વાટમા,
 મોઈ પશુ ખરક મળે ન ખોગી
 મહે અણીરુદ્ધ તુજ ધ્યેયને વૈર્પથી,
 મોઈ જો ચાન તારી કમોગી।

માનવી! તું અનતત્વનું બાળ છે,
 પગ્મ આનંદ પા લઈ તારો,
 કોઈ તારા અનુકૂળ હમે વિશ્વમા,
 તે મહી એક તું પશુ મિતારો।
 સર્વ આ નિશ્ચની લક્ષ્મી તારીજ છે,
 સત્ય ને શ્રેયની તરફ ફળશે
 પ્રાપ્તતા દોરશે, સ્નેહ બર મોરશે,
 ને પગ્મ શાંતિ આનંદ મળશે।

૩૩૬

અનુ, અનનો શ્વાસ લેવા મતત,
 પૂમનુ જગતમા શક્તિ સાથે,
 જાણુરી જીવનઆનંદની વેદના,
 ચોળણુ ચર્ચા ને નમક હાથે
 મ, દુર્ભાગ્ય પ્રતિજ્ઞા મળેગ મ્હા
 અવગણી ગહેવુ જીભા અડમ ત્યા,
 જીવણુ, જીવણુ દેવ, જીવણુ
 જીવનનો નિત્ય બાંને મુખમ ક્યા ?

સન અન્યાય ને જીવનમ મહેવા જગે,
 સન અપરાધ ને દોષ હામવા,
 સર્વ કૃતિયાદને હૃદયમા ગાડી
 સન નિજ દેહના દોષ દમચ
 ચાન કલપણુ નિત્ય ધૈર્ય ને મન્યા
 રાખના જીવનઆનંદ મળે
 ને અનિચ્છેલ સ્નેહ જળાવી જવુ
 ધન્ય એ જીવન જમ્ને રિસાજે ?

પ્રંડ નવમે

સ્નેહનો વિશ્વધર્મ

મહાન પ્રભાસમા આત્મ એકમ નહે
 ને રહે મવમા નેમ વ્યાપી,
 દેહ આ એક પદ્માભગદિ ખર.—
 દિવ્યના ધૂળમા અગમ આપી.
 શક્તિમનુ મિગ એ ગુણદર્પણ પડે,
 પ્રાપ્ત પદ્માત્મનુ મિગ રહે
 દેહની માટીમા દેહ પ્રભુતા નથી,
 મર્વ પ્રભુતા વમે આત્મમનેહે

મહાન પ્રભાસમા વ્યાપના આત્મ ગો
 એક પણ અવ્યાપી હયાગો,
 સ્નેહ બધાય ત્યાં એક મર્યાદમા,
 ત્યાજ છે દુખ ને અતગમે,
 કોઈ પણ વસ્તુએ સ્નેહ જકડાય, ત્યાં
 દુખ જન્માવતી હાય માયા
 હવનને નદાવા હવન ખોલુ પડે,
 સ્નેહ લે ભોગ સ્નેહે મવાયા।

૩૩૮

મર્વ ધિસ્ટર, બય, દેવ ને મ્યાર્ય આ,
 દર્વ આ મર્વ ને સકિત કેગ,
 મર્વ આ અમ, અસસા, કપર ને દગા,
 મર્વ ઉ-માદના જુવમ લેગ,
 મર્વ લાજન, તિરસ્કાર, અપમાન આ,
 મર્વ નિદ, અધમના, જુનઈ,
 મવ આ કૂરતા, વકતા જીવનની
 જીવનથી શુ જગે ના ભુમાઈ ?

એક દિન તોય આ જગનમા આવગે,—
 હો બધે શાખ વર્ષો પડી તે,
 સ્નેહનુ મત્ય માત્રાગ્ય ત્યાગે બધે
 વ્યાપગે જગનમા રૂડી ગીતે !
 માનવીજીવન ત્યાગે ખરૂ જાણકગે,
 જીવનમદિમા પ્રભા પદમ બરગે,
 મોદનો સ્વ નાંદ્ય ત્યા વગે,
 પૃથીમા સ્વર્ગ માયુ ઉતગે !

સ્નેહનો વિષયધર્મ

શ્વેદ ને શક્તિની હોય સમનોજના,
 ત્યજ છે જીવનની સત્ય સિદ્ધિ;
 શ્વેદ વિણ જીવન સમજેકના નવ ગ્રહે,
 શક્તિ વિણ પ્રગતિ કે નોંધાય રહિ;
 શક્તિ વિણ શ્વેદ છે અગળ ને પાંગળો,
 શ્વેદ વિણ શક્તિ છે તેમ અધી;
 જીવનનું યુગલ એ જીવનનો પ્રાણ છે,
 નોજ જીવી વગે સદિ સધી.

સદિમાં સૌ વિખેગર્ભ પડિયુ દિમે
 પ્રકટ ચૈતન્ય જડ સામસામે;
 શ્વેદની છેજ સમજેકના મયમા,
 તેજ અપોનમા ભુકિત પામે;
 શ્વેદ ને શક્તિથી સદિ ગ્રહે સાક્ષની,
 શ્વેદ ધારે અને શક્તિ તારે
 સય પોતે બધું શ્વેદની જ્યોતિથી,
 ને કમી શક્તિનાયે વધારે!

૩૪૦

માનમિલકત કહો, અખુટ દોલત કહો,
 મર્વ એ શક્તિના ચિહ્ન જગમા,
 ચાલતુ મહજ કે ગાઢિબર ચાલતુ
 શક્તિના માપ છે માત્ર ડગમાં;
 સુખ જડે નહોજ એ શક્તિના માર્ગમા,
 મહજ નિધધટ થતી શક્તિ કેરી:
 માસના ચક્રમા કદી ન બે રાત પણ
 ચક્ર મગ્ની ફરે તેજફેરી !

મર્વ બ્રહ્માડ આ આપણુ છે, છતા
 એકે કે દૂકેડે શીદ ચડીએ ?
 કોડ તેજસ્વી તાન તણ આપણા,
 રીજદીપે કગા મોઢી ગ્દીએ ?
 શક્તિના ધ્રાધ આ નિલ વહેતા ગ્દે,
 ચક્રમા ચક્ર ચિરકાન આતે
 ચક્રના બમણમા અચન કો સુખ નથી,
 મર્વ ચીગવ જે ગાક ગાયે !

કિંમુમાં જે રમે ઝગઝગું તેજ, તે
 કનરે મળ નિજ જ્યોતિમાંથી ;
 કિંમુને તોડવા કે પકડવા જતાં
 કિંમુ ને તેજ કુડી ગય ત્યાંથી ;
 જ્યોતિમાંથીજ છે જ્યોતિનાં કિંમુ, ને
 જ્યોતિ વિગ ક્યાંથી અગ્નિવ રાખે ?
 કાંકુ સરવરતમે જ્યોતિનજ નખ મે,
 અસવા તેલ કર કાચુ તાખે !

અન્નમુખ વાપડુ મહાળ અદાંડમાં,
 તે ન પકડાય અદાંડખડે,
 જ્યોતિના કિંમુ શું મુખ હિમે ઝગઝગું,
 પણ પૃથક વસ્તુમાં રહે ન પડે ;
 જો મહે સત્ત મુખ સર્વમાં વાપડુ,
 તો જડે તે નદી કે વિભાગે ;
 વિશ્વના એકમાં મુખ ખરૂં છે વસ્તુ,
 વિશ્વરનેહે કદી મુખ ન ત્યાગે.

૩૪૧

કંઈ ધનનાં રજા નગર પાછળ પડ્યાં,
 કંઈ સૂઝ પડ્યા પહાડ મામે ;
 કંઈ ટટા, પ્રપચો, લગ્ન યજ્ઞ
 પૃથ્વીને પાટ વેરાન મામે ;
 દેવ, ધિક્કાર ને ખાર છાઈ રહ્યા,
 ગુન ને આંધુમાં દેહ લોટી ;
 પણ હજી માનવી હાસ્ય કંઈ કરી રહ્યા,
 એજ બક્ષીમ છે અગત્ય મોટી !

માનવીજીવનની કમ્પ્લેક્સ ડ્રેવી આ !
 ડ્રેવી આ છે વ્યવસ્થા જગતની !
 એક આનંદને તોડવામાં હમે
 કે મદન ચાલ વિધિની રમતની ?
 મર્ત્ય આ માટીમાં જોડ પ્રભુના વગી,
 નેજા એ એક અર્ધો એમ ગુનો :
 પુન્યનું પરમ માર્ગ જૂટી તોડનાં
 પુન્યથી વધુ કમે માગ જાડો ?

ને વિમંચા દેખાપ મોખામ, તે
 માત્ર શ્રવનમણી ઉખનો;
 અતરે નો મન શાંતિ આનંદ છે,
 અમણો બધો છે ગિખનો,
 છે વિમવા મન્દાન મોખ મળો,
 નેદ પશ્ચય પ્રમેક પવને;
 શાંતિ છે નિધુગેશુની અમ્યતા,
 નવ ગો બર્મિ ત્યા અગળખવને.

ક્યેશ મતાપ આધા ને શ્રવનમા,
 ત્યાજ અતર બાગી દૃષ્ટિ વાળો,
 શ્રવનતળ પૂર થતુ છોડી દો દેખવુ,
 તોડી દો તુચ્છ એ ના ઉઝળો!
 શમિ ને સદિનુ પગ મર્જન કરે,
 તે શુ એ સદિવી છે ન મોટી?
 મોખની શાંતિ નવ કો ચળાવી શકે,
 છો જાગે તારે કોટિ કોટિ!

૩૪૪

અનમ પડેો જધે મેહમાયાતણે
 છે પડેો માનવીદષ્ટિ આમે ;
 માનની ડહાપણે ગરં ધારણુ કરે,
 ને ફરે ફૂલીફાલી દમામે,
 પવન ફૂટી જધે જેમ ધસનો ગહે,
 તેમ ચોપામ ને જન્ય ધમનો ;
 ઝવનની ઊડી જે સિદ્ધિ ને મત્યતા,
 અર્થે તેનો ન હો અધ વમનો.

ઝનનુપ આર્થમા ગોધના જાય, પણ
 ગોધના ગોધના જાય યાદી,
 ક્ષિતિન્મા નિત્ય દેખાય મુખપોષી,
 પણુ જતી ફર ને ફર તાબી ;
 ઉમગ ચાલી જતા લાચ ખાલી રહે,
 માનની આખરે આખ જોતે.
 મુખ નથી ક્યાલો જે લાખ મમેદમા,
 એક ક્યાણુ અધ્યામમેને !

૩૪૫

મુખ નદી વગુની ઝેલછેલે વસે,
 મુખ નદી કુમળોડયાં કુડુંબે;
 મુખ નદી કુપનાશિતિજ પર તરણ કે
 મૃતિને ફરથી વિદ્ય મુખે;
 મુખ સમી વસ્તુ જો કે, હસે, તો હસે
 હૃદયકેરી મહતા વિશે તે:
 જીવન સૌંદર્ય આનંદ પરમાર્થમાં
 જ્યાં ગંદે ખીણનાં મુખ હવેને.

અંતરાત્મા વસે અદીઃ ઊંડાણમાં,
 નવ શકે કોઈ ત્યાં જોઈ એને;
 એજ ઊંડાણમાં ખોળના ખોળનાં
 થાય આનંદનાં દર્શન ને;
 નથીજ આનંદ કઈ પૂર્વ કે પશ્ચિમે,
 અવનિમાં કે નથી અતરિસે;
 પણ જહાં સય નિજ કિરણ ઊડાં પૂરે,
 ત્યાજ તે ભવ્ય રંગો નિરીસે।

૩૪૬

અતરાત્રા પડ્યો છે ગદન બધેને
 સ્થળ પચેદ્રિયોમાં જડાર્થ;
 પ્રકૃતિની શક્તિ ચોપામ રહે નિરખનો
 ને રહે દેહબધે ગુચાર્થ;
 ધૃગ ને મૃત્યુની તરફ ધસડાતી રહે
 વિશ્વની વસ્તુઓ સર્વ અતે:
 જાણ્યું નહીં જાણ્યું ત્યાં એક કંઈ લાખમાં.
 ત્યાં પડી જાય પડય દિગે.

મૃગ એ તિમિરપટ ત્યાં જશે ઉતરી,
 ત્યાં જશે બધેનો સર્વ તૂટી;
 મૃગ આ દેહના પ્રાણ અધિકાર હા
 આત્મભાષે જશે ત્યાં વાછરી;
 ત્યાંજ એ અનન્દમા ફૂગી જગ્યુરો,
 વીંઝશે દિવ્યતાકેરી પાંખો;
 બન્ધ નિઝ મુક્તિ ને વિગ્ધના દર્શને
 થાય આનન્દમય જન્મ આખો!

રનેદનો વિશ્વધર્મ

૩૪૭

આગુને પગ મવાદ અતગતશો !
 એજ છે રિશ્મવાદટોરી,
 મોદના મતન ત્યા અમીડવાગ કડે.
 ઈયકને તેજ વોચનકટોરી !
 ગુલ્ય મે યત ગળેનો ગહે અતરે,
 તેજ આ આખમા જ્યોતિ પૂરે
 હાસ્ય કાને તણ જગન પર મયક્તા
 વિગ્ધ એ ન્યનના દિવ્ય તૂરે !

હાન ને મરંદા બાજત અનવા મહે,
 થાય આશિકરણ નિલ એતુ,
 ગુપ્ત આણુદો નિજ કેદ્રમાથી ફરી
 માય ખુલ્લુ મદા સત્ય તેતુ.
 નનના ધાટ સુદર ગહે ધારતું,
 ગ્રસ ખીલી ખૂંચે ફાવ જેવો
 ડાઙકરથી ઉગે ફૂવ ગુલાનનુ,
 મનુજકરથી ઉગે સ્નેહ તેવો !

દેવ કરનારનો દેવ કરજો નદી,
 દેવ છે ક્ષણિક અધારસ્વીકા,
 થાય પ્રતિકાર જો દેવનો દેવથી,
 તો વધે અધિક અધારસ્વીકા ;
 દેવનાં ઝેર જો સ્વાત્મગ્નેદે રહે,
 તે પ્રતિદેવથી નદીજ તૂટે :
 જો મનિધથી જળો અસિ ધમધમ થનો,
 તેજ તેને દીવે તે ન ખૂટે.

દેવ પણ મોદનો કોઈ જડ સૂ છે,
 એકથો ગ્રહતાં કુર્મ ત્રામે ;
 મોહના સર્વ સૂઝે તર્કી માધનાં
 દેવનો સૂ તેમા મમામે ;
 દેવ કરનારનો દેવ પાછો ફરી
 આત્મને જ્યોતિથી ફર ટેકો :
 આવી મામે ચક્રવે ત્રીજી આપી, તો
 વ્યેમ પોને ખુવે તેજરેયો !

સર્વ આ તારકો દૂમતા બોમમાં
 પોતપોતાતણું જીવન હસી;
 પોતપોતાતણું ચક્રમાં ચાસના
 નાની કે મોટી નિજ સખા દીપ્તી;
 મર્વ અન્ધોન્ધને ખેચતા નિજ બાણી,
 સ્નેહ આકર્ષણે નિત્ય રહેતા;
 પોતપોતાતણી જોયોતિ સૌ વેરતા,
 સર્વ નિજ કાર્યમાં સતત બેઠા.

કોડ આ તારકોનાં જીવન કઈ મળી
 એક આકાશજીવન ખીણાવે;
 કોડ આ માનવોના જીવન તમ મળી
 માનવીજીવન જગમા દીપાવે!
 નાનું કે મોટું કયમ જીવન કોનું કહો,
 માનવીજીવનના સર્વ તામ.
 સ્નેહ આકર્ષણે સર્વ રહે જન્યુક્તા,
 માનવીજીવન દીપાવનારા!

૩૫૦

વિશ્વ છે સકળ અન્થોન્થને આશ્રયે,
 ત્યાં નિરર્થક ગણે દેમ કંઈ?
 મરંનું સ્થાન છે નિયત આ વિશ્વમાં,
 સર્વની વ્યક્તિ જૂદી ધડાઈ;
 મૂળ તરવાં રહ્યાં તારકોમાંડીં ને,
 તેજ તરવાં વસ્ત્યાં સર્વ દેહે:
 તારકો ભાવ ઉભરાવતા તેજથી,
 ટક્ક ઉભરાવ લમ પુષ્પનેહે.

એક આ પુષ્પ સૂક્ષ્મને ખરી જતું,
 એક તારો ગગનમાંડીં ખરતો;
 એક પથ્થર ખસેડાવ આ પૂંનીમાં,
 મિધુમા એક મોગે ઉતરતો;
 એક આસુ પડે માનરીઆખથી,
 પવને એક જળધોધ તૂટે:
 જગનમા છેજ માપેશના મરંની,
 એક વિશ્વ અન્થનું હવન ખુટે!

૩૫૧

કોડગળ મારીને લાખ કો જીવતા,
 લાખને મારીને કો હજારો,
 ને હજારો હજારીને જીવે મેંકડો,
 સેંકડો મારી રહે એક સારો :
 માગતો જે દયા ને કૃપા નાથની,
 તે દયા ને કૃપા સર્વ જોડે;
 હૃદય દાવો કરે નિલ જે મ્હેલનો,
 સ્નેહ તે અન્ય હર કાળ તોડે।

છે કરી માનવીજીવનની અમરતા,
 કે અહીં માનવી એમ જૂએ।
 પાદ જોતો રહે ક્યારેતો અન્યને,
 શીશ તેડુ છુદી અન્ય ફૂલે।
 પૃથ્વીને છુંદતો મ્હેલ જોતો રહે,
 મ્હેલને છુંદતો કાળ જોતો :
 માટી જીતાય નહીં માટીની સમિધી,
 માનવી કેમ એ મર્ત ફૂલે ?

૩૫૨

માગી ઝૂતાય નહી માગીની સમિથા
 માગી ઝૂતાય તો હૃદયભેરે
 પૃથ્વી છતાંને પાઠ નિજ આપતી
 લે બીજાની નિજ હૃદયમેલે,
 માગીની ઉપચુતા માગીની માથ આ
 ઝનનને નિત્ય નખે ઉખાલુ,
 સ્નેહનુ વાનિ છટાય ત્યારે તહીં
 ઉવનને માગીનુ સત્ત્વ મળતુ

માગીમાથી ઉખેડી નગર માનની
 સ્નેહની જ્યોતને ત્રેય મ્પાર,
 માગીમા ખદમદી ખમ રિતે બઢતુ
 ઝવન આ એક એકજ ઉમ્મરે
 સુયની જ્યોતિ આ પૃથ્વીમા ખમ તા
 જગતના હાનો દ કપાડી
 પગુ જુઓ સ્નેહની જ્યોતિ એ જગતના
 મરે બજાર દે બહાર મહી

૩૫૩

આ બધી વસ્તુ વેગથી વિગે પડી,
 આ પડપડ ગણા કપડ જગમા,
 આ બધા યુદ્ધ બન્યો-નયને તોડતા,
 આ અચૂંચાતણા એ દગમા,
 આ બધા ભય, અને હાનિના ગો- આ,
 આ બધી મૃતનૃણા હસતી
 જોઈ જોઈ બધું હૃદય ચીગય આ,
 એક વિશ્વ ખોટ એ વિશ્વભગતી!

આ બધું વિશ્વ વેગલે છે પડ્યું
 તેજ અધાગતી ખેચતાણે
 વિશ્વમાળા વિખેગઈ તૂટી પડી,
 મરં મણકા હવન બિન્ન માણે!
 તેજ અધાગતી પાડ છે જે રહ્યા,
 એજ માળાતણે એહદોગે
 માનની એહ એ નિજ હવન પૂગે,
 ત્યા થજે વિશ્વ અગીનો કટોરો!

૩૫૪

હવન હવચા મમુ મર્વનુ કે જગે,
 મર્વની પામ છે મળ જ્યોતિ,
 હવનઆનદ છે હ્રદય આ જગનમા,
 કેમ એ માનસીદષ્ટિ ખોલી ?
 આખ દે કપના પૂગી રાક્ષી જહી,
 તેથી થે પાર જિંચાણુ તેના,
 જગતની ખીણુમા ધુધચાતા ગહે,
 કેમ જિંચાણુ તે જોય નેણા ?

હવનઆનદના માર્ગ એ મુખ્ય છે :
 એક છ મ્યુજ ને સદ્ગત્રીઓ
 સ્થૂળ આનદ ગામે ત્વગિત દેહને,
 મ્યુજ આનદનો એ નતીંગે ;
 ધડીકનુ તેજ નેચા જો બહુકા તે
 મીણુમતી મળી મન્ય પેને, —
 મુક્ત આનદઆનંદ કે અમી મમે,
 ચદ્મિત ન્યમ જો ચદ્મોતો !

૩૫૫

*મુળ આનંદ શું આપમે આપમે,
 માત્ર તે નિરુપવર્તે જાય ?—
 અન્યના દુષ્કર્મો તેવ ઉપાસ નિજ,
 અન્યના આશુભાંત ગાદિ,
 તે મુખ્યમે વચ્ચે પામ મોહ્ય તે
 દિવ્ય આનંદ આપે હૃદયને,
 સ્થૂળ તેની મુમધીયકી કચી તે
 પામશે કેમ મોહ્ય નયને ?

અણુઅણુના જે ઉપાસાય ગમે એ,
 તે હૃદયે સૂર્યઅગ્નિના અણના,
 નિઃસ્પર્શના સૂક્ષ્મ આનંદ માં
 જડે હૃદયે જાય દેહે પડના
 મૂળ આનંદ લાગે મનને પ્રથમ, પણ
 આપમે માત્ર નહીં આપે શીકા,
 તેના કૃપા કર્મને કરી આનંદ
 પામશે એ કૃપા એ અધિકાર

૩૫૬

પરમ આનંદ કયમ પ્રભુતણો મેળવે
 જે જતો દુઃખા વ્યથ દેહે?
 પરમ આનંદ છે હૃદયની શાંતિમાં,
 પરમ આનંદ છે વિશ્વરનેહે;
 વીજ ગગડાટથી વાગ્યા અળખજે,
 ત્યાં ન કે શાંતિ આનંદ ખામે;
 પણ જો મેઘ જ્યાં કોડ ધારે અમી,
 ને ઉરે ધનુ દરે સૂર્યદામે!

કેમ આનંદ એ અતરે અનુભવો,
 જો વિમળતા પૂરી ના ફોલે ત્યાં?
 જો ન આક્રમ્યધાતુ નિર્મળ રહે,
 શુદ્ધ નવ સ્વગમગા ખુલે ત્યાં,
 પણપણે અતરે વાનના જ્યાં જોડે,
 પરમ આનંદ ત્યાં કેમ જાખે?
 પૃથ્વીનો ધુમન ને વળગી રહે પૃથ્વીનો,
 તેજ ત્યાં મૂલને દાકી નાખે!

૩૫૭

હોય જલજલ મગેવર ભર્યું આંસુથી,
 પણ કમળ લામ્બનાં ત્યાં ઉગાડો;
 હોય દુઃખકૃષ્ણી વન ખીચોખીચ ભર્યા,
 ઘા તહીં ગેખી આનદગાડો;
 હોય માગઝ વ્યથાથી ભર્યો ઊકળનો,
 તોય ત્યાં ધૈર્યનૌકા ચલાવો;
 લામ્બ, આનદ ને ધૈર્ય છે જીવનના;
 જીવનભાષીજ સે જીવન લ્હાવો.

ખીજભાષીજ વૃક્ષો ઉગે ભૂમિમા,
 જલભાષી ઉગે મધુર ફૂલો,
 પવન ફૂંકાય ને કીટ કઈ ખાપ, પણ
 ફૂલનો ખ્હાર ફૂટે અમૂલ્યો,
 જીવનઆનદ પણ જીવનભાષીજ એ
 કયેશ ને શોક વચ્ચે વિકસે.
 અગ્નિને ગુઝવવા વાયુ ફૂંકે, જતા
 અગ્નિ ભડકે કરીને પ્રકાશે.

૩૫૮

અમર આનેહ્યું બીજ મોંઘું પડ્યું
 માનવીઅંતરે છેડે ઊંડું;
 દુઃખ કે વેદનાથી મરે નવ ફરી,
 ત્યાં નૂરી બંધે જાણ હુંડું;
 જે અમર એક છે જીવન જોડાયેલા,
 તેજ એ બીજને અમર ગણે:
 વાયુમાં અગ્નિનો અમર વામો ગંધા,
 તેજ ધનદાંડો વીજ ઘણે!
 અમર આનંદ એ અતરે જે વમે,
 તે મહાદુઃખમાં પણ જમૂકે;
 માનવીજોડિને જ્યોતિષ ગણે, બંધે
 વિશ્વના મર્મ તોડાન ફૂટે,
 મંદુર આનંદનો આત્મ તો અમર છે,
 જગત તેનું બંધે દામ્ય ચૂટે
 છોડી ફૂલ ચૂટે મમે નેદા,
 તોય બીજ નદી ફડ ફડ

૩૫૮

દર્શકે જોયાણુ આનંદના કે હરે
 ગેય પાળી અનંત ગેય જીવી,
 હૃદયજીગણુમા કિતરતા ત્યા મગે
 પરમ આનંદની દિવ્ય રૂચી
 એક આનંદ માગે મયે જીવન આ,
 તે મડો કે અનંત દિ પડતો,
 ગેયની હાં પાં હાં પાળી ગદી
 પૂર્ણ આનંદ નર તોય જડતો

મનં દડમ પડ્યા મહાં આનંદના
 ગેરવા માનનીઆખ ત્યાહો
 મળિયુ કે રહ્યુ સર્વનુ અતરે
 તેજ નસ મળાનો ત્વ માહી,
 હૃદયજીગણુમા પરમ આનંદ કે
 ગેય ત્યા મો સમી જીવ તેમા
 પામિદિઃ માગે ગૌરીસકર સમે
 ગ્રાધજે અનંત જીગણુ સેમા ?

૩૬૦

એહ આનદમોહ્ય છે જગનનું,
 એહ મોહ્યઆનદ તેનો.
 સર્વ સોદ્ય ને મર્વ આનદને
 છાઈ દે જ્યોતિથી એદનેનો;
 ઉવનઆનદને શોધવા કયા જયુ ?
 ઉવનઆનદનો વામ હૃદયે.
 પૂર્વ કયાં શોધવા જાય નિગ જ્યોતિને,
 જ્યોતિ પ્રમટે સ્વય ભાનુકદયે।
 રાત્રને શુ કહો ખાણુ નિગ મોહવા ?
 રુ કહો નમયકી તાગ્યાને ?
 કમળને શુ કહો નિગ સર્ગેવચય ?
 ઠાને શુ ધન ખોળવાને ?
 રીઝને શુ કહો વાળા જોતવા ?
 જ્યોતિને શુ કહો અગ્નિ માટે ?
 અનઆનદ છે અનને અતરે,
 સ્નેહની છે મુખા સ્નેહધાટે।

સ્નેહનો વિશ્વધર્મ

૩૬૧

એહ, મમબાવ ને પગમ દેવી દયા
 એજ ચૈતન્યગુણ પુણ્યભીના,
 ભગવના પ્રકટ મો જીવનકલ્પદો નિષે
 હૃદય આનન્દ એ માનવીના,
 ને મનુષ્યત્વ છે માનવીનું બાદી,
 ને પ્રભાભાદ્રી હૃદય તેનો,
 ને શુભોદીન દેવત્વ તે ખીયવે,
 તેજ નિર્મળ ગેરો દારં એનો ।

એહ, મમબાવ ને પગમ દેવી દયા
 નાખને મરં નિજ હૃદયભાદ્રી,
 ને મહાજીવનનો અ ભગે એવનો
 તે શુ સમગ્ર કસે જીવન બાદી ।
 બાખમા ને દશે બાખની જ્યોતિ, તે
 ભગવતની જ્યોતિ તે કીરી બેશે
 માનવીજીવનની તેમ શુભજ્યોતિ એ
 રિશ્તની જ્યોતિ શુ જીવન મેશે

૩૬૨

આપતું. આપતું. ફરી ફરી આપતું,
 ને હજી આપતું, એજ ગિદ્દિ :
 એકે આનન્દ એ પદમ છે હવનનો,
 આપવામાં પદમ હવનગિદ્દિ :
 ફલને આપનાં મલ્લિકા માગમે,
 મલ્લિકાથી હમુ પે ન મળમે;
 આપતુ નો બધી વારિદા આપતી,
 કે ન કઈ માગવાનુંજ મળમે !

આપનામે બધું આપીને છુટમે,
 આપનાં આત્મનુ કઈ ન ખરે;
 મેલ આપી બધુ ખાવી પોને થતો,
 નોય પાછો મગન માણ કોરે;
 આપના આપના હવન દેસાય, ને
 અહમ દેવાય નિજ દિવનાથી :
 સય મવંચ આ મગનને આપતો,
 રેવનો ત્યાજ પ્રભુની પ્રભાથી !

એહની વાત આ માનવી સૌ કરે,
 પણ નહીં સ્નેહ કે શુદ્ધ પ્રીતિ;
 સ્થૂળ પ્રેમે રહી જાનિ આકર્ષણે
 સર્વ નિજ દેહની તુમિ ધમ્મે;
 ફલના રંગ કે ફલની ગંધમાં
 સ્નેહ વસતો નથી ફલ કાળે;
 પણ રહ્યું તત્ત્વ એ સર્વની પાર જો,
 તેજ જગવાદિકાને નવાળે !

એહના સિંધુને કો કિનારો નથી,
 એક અવિરત મબર રહે ગરજતો;
 રહે મનન ભરતી એમાં ભરી ગાજતો,
 અખુટ આનંદમોગ્ન સરજતો;
 જેમ આકાશ દેખાય વિસ્તૃત થતું,
 તેમ ફેલાય એ સ્નેહસિંધુ,
 મર્વ આ વિશ્વને વીંટી લે જાગિમાં,
 તોય એ જઈ શમે સ્નેહબિંદુ !

૩૬૪

એદ મૌહ્ય છે મર્વને સ્પર્શનું,
 એદ આનન્દ છે વિશ્વખરો;
 એદ આનન્દ છે સર્વ જીવનનાડુ,
 એદ મંવાદ છે જોદ દગ્ગો;
 એદ છે નવ્ય મંબળનું સહિતે,
 એદ છે આખની પગ્મ સક્તિ;
 એદ છે આગી આ સહિતે ધારો,
 એદમાં છે વગી મર્વ બક્તિ !

સૂર્યને જોય ને સૂર્યદિગ્ગો મદી
 દેહ ને રૂપમાં દીપ્તિ ધારે;
 તેમ એ સ્નેહદિગ્ગો કુટે ધાત્તાં
 માનવી સ્નેહજ્યોતે અગારે;
 સ્નેદ છે વિશ્વચેતનની માણી,
 પગ્મ બધુલમા મર્વ મારી,
 સહિતો શ્યામ એ, જીવન ક્ષણમ એ,
 મેકરો સ્વમર્થી સ્નેદ વારી !

૩૬૫

માનવીહૃદય સરકારવા, ઉચકવા,
 એહની શક્તિ છે બહુ પ્રતાપી;
 સ્નેહ આ કવનના ભાર હલકા કરે,
 એહ દે મતન શ્રમખીડ કાપી;
 એહ પૂરે નવી જ્યોતિ જડ આંખમા,
 ને ભરે ગગ ઓજસ કપોમે:
 રજનીમાથી ઉગાડી ઉપા આશમ
 સ્નેહ અણુઆણુ વિગે પ્રાણુ ખોમે !

એહનો ભાવ પ્રાયેક માનવકે
 પળપળે ધબકતો રહે છુપાંખા,
 મૂર્ખમા મૂર્ખા કે અધમમા અધમ પણ
 ગાય એહે અગાળે તણાઓ,
 મક્કળ બ્રહ્માડની અગળ્ય ગમનોતના
 એહગુણ એજ નર્વન ગમે
 શક્તિની વચ આનકિતમા મો ધમે,
 એહની શક્તિ છે વિશ્વ આખે !

સ્નેહનો વિશ્વધમ

૩૬૬

કોઈ જૂદું નથી જગનમા એહથી,
 સર્વને એકમગ્ધા નિહાળી
 માનની ૨ મહાસ્નેહમા મગી જતા
 માનની-૫ મૌ નિશ્ચ બાળુ,
 નિશ્ચના મગનમા તાન્વા આ બધા
 ગહે વિચારે મમા નિત્ય રુદ્રના,
 મુદ્દિના મિદુ મોળાર્ક એ એહમા
 નિશ્ચની માયરે એહમુગ્તા ।

૩ જવા જ્યોતિગ્નો ન એ ચુ હમે
 ૩ મદામાનની નમ ઝગનના,
 સ્નેહના અમૃતે સ્નેહમય મૌ મની
 વિશ્વની બધુતાને દીપનના ॥

૫૪૫ માનની એહને વાન્ગો
 મન માયે ન ચુ એમ રહેમે ।
 માનની દેવ ૨ તાગના તો વ મ
 એહમા બિચ હ મણુ રહેમે ।

માનવીઃપ હ જોઉં આ મર્વને
 દષ્ટિ વિસ્તૃત થતી જાય મારી
 મદિ મકોચની જાય મુજ દષ્ટિમા,
 લક્ષ્ય ટપો બધા દે ઉનારી !
 જોઉં પડદા દિગ્ગતે બધા સગી જતા,
 દષ્ટિવિસ્તાર પળપળ વધે ત્યા,
 જોઉંના કિંચુ ની રૂપને બેઠના
 માનવીઃપ દેખુ બધે ત્યા !

મૂર્ત્ય ને મદ્ર, તાગ અને વાણી,
 મર્વને માનવીઃપ દેખુ,
 ખડક, પર્વત વળી નિંધુ ને અસ્તિ પણ
 માનવીઃપમા મમ વેખુ,
 પશ્ચી, પ્રાણી અને વૃક્ષ, ઉદ્ભિદ્ બધા,
 રેતીકણુ પણ અરે ભૂમિમાનો—
 માનવી મવ નિઃકરૂપ જોશે જગે
 અતરે જોઈ આપી મહનો !

૮૬૮

આપણી કૃપા આગ્રા આ ઝાંતે
 છે ગ્યુ પૃથ્વીને ઘેરી પૂઁ,
 રજનીમા તે હિમે ગ્યામયેઃ અને
 દિવમમા નીયવર્ણુ સુખરૂ,
 દોલ પશુ નગ આઝરાકેગે નથી,
 સ્વિકિન્ધુ અનિન ગુ ઉપમવે,
 એઃ અણુગી નિર્મળ મદાકાશ એ
 અતરે ગોળ કોટા દુશાવે!

એ મદાકાશ જેવોજ હાર્દ ગ્ભા
 સ્નેહ પામુ નક્ષત્ર આ રિશ્મમાર્દા,
 એકે અણુગી નિર્મ મત્તવ જડમેનને
 નિત્ય ગુથી ન્હા મર્દા ગુધાર્દ,
 એ મદાકાશમા સ્વિ, ગરી, તાન્વા,
 પૃથ્વી, આગર, દવા, મનુજ પ્રાણી—
 ના મદાગ્વનની વેન ગુચે, બર્ગ
 સ્નેહની એ જાણી અગ્નિપ્રી :

મર્વે અત્યાય ને મર્વે વડી જાય આ
 વિશ્વના પાટ પડ્યા મહાનુઃ
 જીવન એ જમડી હોવાય ને હોવા ન્યા
 • વિશ્વપાટે પડ્યુ ચિત્ર નાનુ ;
 એક આ જોઈ એ મર્વને ધાન્ટો
 ટેકવે જીવનકસહે નખાવી ;
 જગનમા મર્વે પ્રયા પડે ને હો
 અચળ એ જોઈઓતિજ જનાવી ।

એ અનંતવ્ય, એ મય, એ પ્રભુજ છે,
 એજ તત્વાજ છે વિશ્વદેગે ;
 એજ છે અત્ય આશા મક્કળ વિશ્વની,
 વિશ્વઆગમનો દિવ્ય રંગે ।
 એજ આકાશકેઃ મહામૌન છે,
 એ પ-મ મોક્ષપદ માનવીનુ
 આપ્તને, એહીઓ પગ એહે ભર્યા !
 જીવન જીવીએ મન એહજીનુ :

૩૭૦

વિશ્વનો ધર્મ તો હોય એકજ ગમે,
 વિશ્વની એકતા મિદ્ધ કડવા,
 એક જૂડ નથી, એક જોડ નથી,
 દોષની પણ નથી આત્મ-વચ્ચા,
 વિશ્વના ધર્મનું ગાન મુણના પગ
 મર્મ આત્મા બની એક દૂર:
 અનિય નિગ ગાન ફૂટી ગ્હે ત્યા જ્યા
 ફૂટી જલના પાન મૂયે!

વિશ્વનો ધર્મ આ એક છે એકનો,
 અર્થ કે નગનો નહાય એક;
 એક છે શુદ્ધ દપણ જ્યા આત્મનું,
 ઇવન શણગાર્યા ત્યાજ ભેદ,
 ધર્મના ધાટ જૂઝ જૂઝ તે બધે,
 ધર્મનો આત્મ છે એક નાચો.
 એકજાનઅને હોય જધન કરા ?
 ઇવનમા એકધમેજ રુચો!

ભવ્ય બાનુપ્રભા ગો મહત્ત્વ ઉપજનો
 એવમ્ભાગર મ્હો અદ્ધિમાદો,
 દોળ પ દોળ એની મગ ઉડ્ડાતી,
 , ડનકમા ગટતી મવં લાહી,
 પગપગે ભમિંઓ ગટતી અનરે,
 અનરે નવં પાડી સમાતી
 દોષ મોતે અમર હોય લહરી ઝીણી,
 મવંની માધના ત્યા મધાની

મન આ તેજગોળા નભે દૃમતા,
 પૃથ્વી ને મવ ઉત્પત્તિ તેની,
 માનની, પ્રાણીઓ મવં, પ્રત્યેક છે
 ભમિં એ એવમ્ભાગર નિષેની'
 આનરે, સવ એ સાગરે ઉડ્ડાણે,
 કઈ પરપર હૃદયગોળા ગરી'
 ઝવઝુ, તોય એ સાગરે ઉડ્ડાણા,
 ગમી જવુ, તોય એમા નુયાગી'

માનવી વહરી તે એહમાગમની,
 વહરી પણ છેક્રીણીથી ત્રીણી !
 જેહ માગર મિત્રે બેડીને નિહાંતી,
 તેહને તે ન ય મન પીણી,
 બેડી, ઉજાના દુદીને કથળતા
 ઇવનનો કેમ ઉશમ લગિરે ?
 સ્નેહમા જાગીને એહમા સમી જલુ
 તેા ઉવનમા ન મે એહ બાગિરે ?

આજ આ વહરીનું વધુ ઉવન વાગતુ,
 કાન મોગનવણું બન્ય બનમે,
 આજ તુરતુ જીણા રહી પ- ફટલા,
 કાન ત્યા રીણગોટા ફફણમા !
 આજ અપાશ જે જાની વાગમસો
 અમિત વિમ્બા નનો ઉડમે
 સ્નેહમાગર મિત્ર આખર સમી જલુ
 ત્યાજ બ- શાનિ આનદ જડને

વિશ્વનો ધર્મ તે જીવનનો ધર્મ છે,
 જીવનનો ધર્મ છે મર્વ માટે ;
 જૂતમાં, બાવિમાં, વર્તમાને રહ્યું,
 તે સમગ્ર જોગવે એક પાટે ;
 એક આ સર્વથી જગત હોયે બધું,
 શ્યામ લે એક કરની હવાથી :
 વિશ્વનો ધર્મ છે એક આ સ્નેહનો,
 એહ વિશ્વ જીવનગ્સવૃદ્ધિ ક્યાંથી ?

એહજાયા ગ્રી મહજ સો પ્રાણીમાં,
 તેજ એ પ્રાણીજીવન ટકાવે ;
 જીવનનો કલહ છે જીવનના સ્વાર્થનો,
 જીવનમમતાલતા સ્નેહ લાવે,
 દેશ ને કાળ ને જાતિથી અપગિમિત,
 સ્નેહ મહધર્મ છે વિશ્વકેશ,
 મર્વવ્યાપી મનાતન રહે પ્રકૃતિ શેા.
 એહ છે અગમનો ગમ્ય ઉશે !

૩૭૪

શુદ્ધ એ એહ સૌ કલ્પમાં ધાગ્યો,
 રેણને રોહ એ આમધામે;
 એહનુ તેજ જે પગ્મ આનદ છે,
 ને ભગી ઘા અખુટ શ્રામશ્રામે;
 પગ્મ આનદને તેજ વીટાદને
 મૂર્ધના દાસ્ય શુ તેજ રેણ,
 એહના કિંચુ ઓપામ રેણવના
 વિશ્વઅધાગ્ના ક્ષેત્ર બેણે !

પ્રકૃતિની શક્તિ જો વેદના મગ્ગની,
 રોહની શક્તિ આનદ નગરે,
 ડાવનપથે સદા એહને ધાગ્યા
 કલ્પને વેદનાડખ વગરે,
 નવં આ બિન્નતાની થયો એહના,
 કાવના મગ્ગ નવ મગ્ગે
 દુઃસ્વર્ગે બધા વામના, જગનમાં
 એહનુ અર્ધ નાચુ કુનગે !

રોહનો વિશ્વધર્મ

૩૭૫

આવળે, સૂર્ય ને ચંદ્ર ને તારાઓ !
 આવળે, મહા મનુજાહવનજોડ્યા !
 મહિનઓ દીગી અણદીગી આકાશની !
 મો મહાત્મા હવનગધછોડ્યા !
 પ્રાણીઓ, પક્ષીઓ, કીટ ને મચ્છ માં !
 વૃક્ષ ને વાયુના જતુ મર્વે !
 આવળે, માનવી બધુઓ, બહેનીઓ !
 આવળે, મર્વ આ સ્નેહપર્વે !

એક આગા અમર મર્વ અતમગળી,
 એક શ્રદ્ધા બધા હવનમેરી ;
 એક જ્યોતિ અચળ મકળ આત્માતણી,
 ભાવના એક મનની અનેરી
 હવનુ એટલે જળનુ ને સંયુક્તુ
 તો મદા હૃદયમા સ્નેહ આપે !
 આવળે સ્નેહજયકાંડ કરતા અદલ
 સ્નેહનુ વિશ્વમાત્રાત્ય આપે !

સ્નેહનો વિજયર્થ

સ મ્હા સ

સૂચી

(પહેલી લીટીઓની)

			મુકાદ્દ
અકળ અધારતું ઢાંકણું ઢાંકિયું	૧૯
અનળ અંતરનયન ઉઘડશે જ્યાં ઉરે	૨૭૭
અનળ પડદો બધે મોહમાયાતણો	૩૪૪
અણગણ્યા યુગતણ્યાં વર્ષ કોડો મયાં	૮૦
અણગણ્યાં વર્ષ પૂર્વે હતું જેનું આ	૨૦૭
અણહઠ્યાં દુઃખને સહન કરવાં જગે	૧૧૭
અતલ અંધારસાગર ઉપર ઊઠતા	૪૨
અંતરાત્મા પડ્યો છે ગહન બંધને	૩૪૬
અમર આનંદનું બીજ મોંધું પડ્યું	૩૫૮
અમિત આ સાંકળી કાળ અવકાશની	૧૮૫
આજ અહીં આવતાં સ્વપ્ન આનંદનાં	૪
આજ આકાશમાં કનક રેસે બધે	૧
આજ ધર્માધિકારી ન ધર્મે રહે	૧૫૧
આજ વિજ્ઞાન મથતું રહે પરિશ્રમે	૧૭૧
આ તમારા ફિરસ્તા અને દેવના	૧૫૦
આ તમારા ફિરસ્તા અને દેવ હો	૧૪૯
આ તમારા બધા દેવ શું આપશે	૧૪૮
આત્મનાં બંધનો આત્મને બાંધતાં	૧૭૦
આત્મ ને બુદ્ધિનાં ઢાંકણાં ઢાંકતી	૩૦૨
આત્મ પરમાત્મ તો જ્યાં પડ્યા છે જીવ	૪૮
આપણા આત્મનું કેંદ્ર જ્યાં રોધીએ	૨૬૬
આપણાં એક પ્રભુરૂપનાં અગ્ર ગો	૨૪

આપણા પૂર્વજો સૌ મહાજન હતા	૩૨૮
આપણી ઉપર આમણ ના ઝાઝને	૩૬૮
આપણુ ચાલુ નવ ચાલ કઈ જગતમા	૧૭૮
આપનુ, આપનુ ફગી, ફગી આપનુ	૩૬૨
આ બધા ધર્મના મર્મ જુગ તિસે	૧૪૦
આ બધા ધર્મવાદે વસે ધર્મ નહીં	૧૫૭
આ મવા મગડના ગાગી તકિયા હશા	૩૦૦
આ બધા કપ ને દશ્ય દેખાય તે	૨૧૬
આ બધી ધર્મની શી કુચાચિ ચની	૧૩૮
આ બધી વસ્તુ વેઝઈ વિચે પડી	૩૫૩
આ બધી રાહિલીયા છગઈ ન્હી	૩૫
આરસીમા પડયુ સસનુ મિથ ને	૨૦૧
આવળે સસ ને ચદ ને તાગના	૩૭૫
આવી આવી ફરી અમ એ ઉડી જતા	૦૭૫
આ મહા અણગણ્યા જીવના રૂપમા	૮૧
આ મહા નિમળના, અમળ પવિત્રનો	૫
આસપામે દિવાલો કઝીને થયો	૨૧૭
ઉમ જવાનામુખી પ્હા- જ્યા ફાળો	૨૫૫
ઉચ્ચ કે ભાવના હૃદયમા રાખવી	૩૧
ઉપર આમણચિત્તાર આણુદદ પડયો	૦૮
એ અનતતરપદનતરો બોધ જ્યા	૨૬૭
એક છે નિયમ આ વિશ્વનો મત્ય તે	૨૫૧
એકમાળી અનેકજ થયા જગતમા	૨૩૩
એકમાળી વડે અણગણ્યા કિણુ તે	૨૩૮
એ ધણીપણ વિશે તો અનતતતના	૧૮૦
એજ કૈતન્યને દિવ્યચથી ગીચ	૦૪૫

એ પ્રભાદોરમા ગુપ્ત અદ્ભુત રીતે	૨૭૯
એ મિત્રાર ગયુ શાંતિમા, એમ પણ	૫૬
કઈકે ઉગ્યાણુ આનંદના છે ઉરે	૩૫૯
કઈકે ધગતા રશે નજ પાછળ પધા	૩૪૨
કઈકે ભાઆત્રુષા સ્વમ સરી ઊંધમા	૨૭૪
કઈ નિચારો નના આનંદા મગજમા	૨૪૭
કઈ હજારો ખીજા વર્ષે નિશ્ચે જતા	૨૦૮
કનકની ભૂમિમા ઝનકતા થામના	૩૦૩
કર્મથી જો મને જન્મ આ છે મળો	૧૩૭
કાર્ય કર, કાર્ય કર, કાર્ય કર સતત તુ	૩૨૬
કાર્ય નિષ્ણુ છુનન નન પન આની સકે	૩૩૦
માળઅધાર આ છે મહન ને અમિત	૨૧૩
કાળના યાદપર માનનીઓ મગે	૫૭
કિણુમા જે વસે ઝનકતુ તેજ તે	૩૪૧
કુસુમકળી તો પ્રભાતે ઉગી ખીનતી	૮૫
કેમ આ આપણા દ ખમા દૂખતા	૧૦૮
કેમ આ જગતમા જીવનને માળતુ	૨૮૪
કેમ આ બાણુ પાપલુતણા એમ મો	૨૨૦
કેમ આ શબ્દથી અમિતને માપશે	૨૩૦
કેમ કહે કોઈ મારીજ અહા ખરી	૧૮૭
કેમ મહેસાય નન કોઈ સમજી શકે	૫૪
કેમ પ્રભુને મદી માનની કપશે	૨૩૧
કેમ સમજાવુ મો સક્ષમની વાતને	૨૨૩
કોઈ જૂઠું નથી જગતમા મોહથી	૩૬૬
મળની પ્રાર્થનાથી નિયમ નહીં ચલે	૨૫૮
કોઈ પણ પહારતુ રૂપ નવ કહી શકે	૨૪૧

કોઈ રેશમતણા કીટ જેવી જુઓ	૨૧૫
કોણુ કૂચી જમતબોની પામિયાં	૨૧
કોણુ ડાલા અને કોણુ ચાની જમે	૨૯૨
કોણુ સૌદર્ય એ મૃત્યુનું નિરખશે	૬૫
કો મહાશિશુપીકેરા કળાખવન શું	૧૨૬
ક્યાંથી દર્શન મળે વિશ્વચિત્તન્યનાં	૨૬૯
ક્યાંથી ? શા કાળ ? ક્યારે ? અને કેમ ? ક્યાં ?	૮
ક્યાં સુધી સાફ કહેવાય આ જીવનમાં	૧૩૫
ક્યાં હશે સુખ જમે, માનવી શોધનો	૧૦૬
કોડ આવ્યાં અને કોડ કંઈકો ગયાં	૨૮૭
કોડ કઈ તારકો વ્યોમમાં ઝબકતા	૨૮૮
કોડજન મારીને લાખ કો જીવના	૩૫૧
કોડ પર કોડ વર્ગો ગયાં છે વહી	૧૯૩
ખાતું ને પીતું ને મોજ સૌ માણવી	૧૬૭
ખિસ્તિઓ કહે, અમારો એહો ધર્મ નો	૧૪૧
ગાઉ કોડો ધૂમે ફર આ મદ બધા	૨૫૦
ઘાટ આ જે ધણશે જીવન આખરે	૧૨૮
ચિત્તવ્યાપાર આતે ગમે તેટલા	૫૧
છે અનંતતત્વને એક છેડે પ્રભુ	૧૮૨
છે ધડીપળાતણું એમ કહી કોઈને	૧૮૯
છે જીવાની દિવાની, બધા એમ કહે	૨૯૭
છે બન્યું જગત પ્રત્યેક જીવનચણી	૮૪
છો ગયા જે ગયા છે બધા જૂનમા	૧૮૧
છો બધાં દુઃખ ખાનાં હવ્ય કોનરી	૧૨૬
જગતકરતારને છે જગતની પડી	૧૮૦
જગતની કદર માટે કશું રવણું	૩૩૪

જગતનું તંત્ર સમગ્રય પૂરું નહીં	૨૨
જગતનો જન્મ અંધારમાં છે યથો	૨૦
જગતમાં અણ આ માનવીજીવનનું	૩૨૪
જગતમાં કાંઈનો ગર્વ ધરશે નહીં	૨૯૬
જગતમાં જન્મતાં સર્વ આ માનવી	૧૯૫
જગતમાં કુકેલ તીવ્ર શીત વાયર	૧૯૪
જગતમાં માત્ર આ તેજ જો હોત તો	૧૧૩
જગતમાં માનવી જ્ઞાનસીડી ચડી	૧૭૭
જગતમાયા બધી, જગતઝાયા બધી	૧૬૫
જગતસૌંદર્ય ને જગતખંડેર પર	૧૦૪
જન્મ આ જે મળ્યો માનવીને જગે	૭૧
જન્મ શું મૃત્યુને જોડતું જીવન આ	૪૭
જાણ્યું અણજાણ્યું જે નહીં કરી જાણ્યો	૩૨૨
જાતિનાં બંધનો, જાતિનાં બંધનો	૧૩૮
જાહેગી મૃત્યુ શું, સુખ અને દુઃખ શું	૨
જીવતું મૃત્યુ છે જીવન આ તેજનું	૭૮
જીવન આ આપણું છે મરણું કહીકેથી	૮૯
જીવન આ એવું છે સર્વનું પૃથ્વીમાં	૧૮
જીવન આ કેરું દ્રુક દેખાય પણ	૧૬
જીવન આ જે મળ્યું તે રૂડું જીવતું	૨૮૨
જીવન આ દુલતાં જગત દુખે બધું	૫૫
જીવન આ તો બધું છે ધડીતારનું	૯
જીવનજ્ઞાનંદ છે એકસરખો બધે	૨૨૯
જીવન આ પાપજો લાગતું પિગળતું	૨૧૮
જીવનકર્તવ્ય જે આપણું છે જગે	૩૨૮
જીવન ક્યાંથી મળ્યું એ પૂછ્યે સાર શો	૮૮

જીવન જીવવા સમુ સર્વંતુ છે જગે
 જીવન નહીં પ્રાપ્તુ પણુ નમણુ ત્તિ
 જીવનના ક્યહને પ્રે ન કરી શકે
 જીવનના ચક્રથી નથી કથુ ચે ગયુ
 જીવનના યુદ્ધથી ફરે દારી જવુ
 જીવનની ઉચ્ચતા પ્રેમ માંથી શકે
 જીવનની ઉચ્ચતા ધાન્ય મથી રહે
 જીવનની પૂજા ગણુશો નહીં દોનને
 જીવનની ગમત આ કર્મ શુ ખેનવા
 જીવનનુ મૂલ્ય નહીં પ્રાપ્તુ પણુ કરી શકે
 જીવનનુ મૂલ્ય માગે મદ્ય જગત આ
 જીવનનુ મૂળ અધારમા છે રહ્યુ
 જીવનનુ મૂળ સિંધવિધ રૂપે જગતમા
 જીવનનુ યુદ્ધ આ કેવુ અશ્રુત ત્તિ
 જીવનનુ યુદ્ધ એ ખેનતા માનની
 જીવનનુ યુદ્ધ ખેલ્યા વિના શાનિ નહીં
 જીવનનુ રહન છે બાન્યની મોતી ને
 જીવનનુ વહન આ એમ બેવુ રહે
 જીવન ને મૃત્યુના ખેલ ખેન્યા લ્યા
 જીવનનો અત ને દોષ જમ મૃત્યુમા
 જીવનનો ધાર કેવો પડશે હજી
 જીવનનો મોગ પણુ કતેશય શો રહ્યા
 જીવનમર્ણ એ મદનિયમ દાખવે
 જીવન માયા મમુ છે ચયુ તેથી શ
 જીવનમા મધક જે મરને છે મન્યુ
 જીવુ જીવનો શ્રમ રો મનન

૩૫૪
 ૨૮૧
 ૧૨૦
 ૭
 ૩૦૬
 ૩૧૮
 ૩૧૮
 ૮૧
 ૧૦૦
 ૮૦
 ૩૩૨
 ૮૩
 ૭૬
 ૩૧૧
 ૩૧૦
 ૧૦૮
 ૭૭
 ૧૭
 ૭૨
 ૨૦૫
 ૧૪
 ૩૨૭
 ૨૧૪
 ૨૮૧
 ૨૮૦
 ૩૩૬

ને અનતસ્વની સાકળીમા ગુપ્તુ
 ને ગતુ તે ન આવે ફરી તો પરી
 ને કુપ્તુ લાગતુ મહન અધારમા
 ને જતી માકળી એ વણુલી જગે
 ને જીવે તે ન જગમા જીવે એકલુ
 ને બનાઈ વમે માનવીમા જગે
 જેમ જેની રહે જ્ઞાનના જગતમા
 જેમ નાટક વિષે હોય અકો ધણા
 જેમ વગણિયે ધૂળ ધસકાય ને
 ને મહામા થયા જગતમા મરં તે
 ને રહી જગતની ગિતિ અહીં તે પરી
 ને રહ્યો છે છુપાઈ જગત પાછો
 ને વિચારો અને જ્ઞાન છે આપણા
 ને વિચારો અને શબ્દ ને ક્રમ તે
 ને વિચારો મૂકે કાયને ગતિ વિષે
 ને વિચારો વિષે માનવી જીવતો
 ને નિસવાદ દેખાય ચોપાસ તે
 નેહ નરસુ દિમે સ્પષ્ટ આ દૃષ્ટિએ
 નેહ પોતાલુ જ માનવીમા રહ્યું
 ને હતુ તે જગુ, ને હશે તે જશે
 નેઈ જોઈ નહીં જગતનીના જશે
 જો જુવાની ડી જોગની જગતમા
 જ્ઞાનરૂળ આદમે આખતા તેહને
 જ્યા હોયુ જનન ત્યા ખીનવતુ તેહને
 જ્યા ગયા સર્વ ત્યા હ જનુ સનને
 જ્યા નગી કાળના મહન ઊંઝાણમા

૧૮૩

૪૯

૨૩૮

૧૮૪

૮૩

૩૨૫

૩૧૭

૧૮૭

૧૫

૨૪૪

૩૦૪

૨૩૭

૩૧૨

૨૩૯

૩૩૧

૩૧૩

૩૪૩

૧૩૩

૨૬૧

૬૭

૪૫

૨૮૮

૧૪૭

૨૮૫

૫૮

૧૭૮

જ્યાં લગી દૃષ્ટિ નહીં પરમ નિર્મળ બને...	...	૧૭૫
જ્યાં લગી સત્ય અતરપ્રભા નવ ખુલી	૨૭૮
જ્યાં સુધી જગતને જીવન આપી શકે	૮૨
જ્યાં સુધી જાણ અજ્ઞાન નહીં જીવનનું	૨૯૫
જ્યાં સુધી જીવનનો અગ્નિ જળતો રહે	૮૭
તેજ અધારની પાર અવકાશમાં	૧૧૮
તેજ અધારનું અજાળ આ પૂતળું	૩૦
દિન ઉગી જાય છે નિલ અસ્તાચ્છે	૩
દિવસ આ રોજના રોજ જે આવતા	૯૪
દુઃખ દુનિયા વિશે ક્યાં નથી, દાખલો	૧૧૭
દુઃખનાં ઝાડ ઉગતાં બધે જગતમાં	૧૧૦
દુઃખ ને વેદનાથી કશું દારું	૧૧૫
દુઃખમય હૃદયને જગત દુઃખી દિમે	૧૦૫
દૃશ્ય આ પદાર્થને જે દિમે તે ખરૂં	૨૬૪
દૃષ્ટિ સામે થતા કેક ઉપાત આ	૧૨૩
દૃષ્ટિ સામે દિમે જગત આ આશુ	૨૪૯
દેવ સૌ મૌન ધારી રહ્યા છે હજી	૪૦
દેહના ધર્મ ને જીવનનાં કર્મ સૌ	૧૧૬
દેહ ને આત્મની ખેંચનારો સતત	૧૭૧
દેવ કરનારનો દેવ કરશે નહીં	૩૪૮
ધર્મ જૂઠા જૂઠા જગતમાં છે થયા	૧૧૮
ધૂમ રાખો કરી બધે કે કુખમાં	૮૦
નદીતળાં મળ ને મુખ મમાં કઈ દિમે	૬૪
નવનવા આશયો રોજ ઉગ્યાં ઉગે	૨૧૩
નદી અનંતતામાં મૃત્યુ કપાવે દિમે	૫૯
નદી મહાજળમાં રાત્રિ કે દિવસ છે	૧૯૨

	સુકતક
નાની નાની બધી વ્યગ્રતા આગની	૨૧૨
પગમ આનન્દ દયમ પ્રભુતણે મેળવે	૩૫૧
પચ જાનેદ્રિયો, પચ ક્ષમેદ્રિયો	૩૮૦
પડિતોના મદદ વાદ પ્રતિનાદમા	૪૪
પડિતો મોનવીઓ બવે બેમીને	૪૩
પાટ પર મ્વગ તણા ચિદન સૌ પાડીને	૩૫૧
પાંરીઓ કહે, હિંદુઓ યૌ તમે	૧૪૦
પાપ ને પુણ્યના ભેડના છાનમા	૧૦૭
પાપ ને પુણ્યના દેશ શુભવા દિસે	૧૧૨
પાપ બીમી હવાએ કાધા કર્ક હશે	૧૪૬
પુણ્ય કાપુ ન બોલાય જગમા કદી	૫૦
પુણ્યવાને મદદ હુ ખમા હુનુ	૧૦૮
પૃથ્વી પર છાન આ પ્રથમ છે આપણુ	૭૮
પૃથ્વી પર પ્યાલુ છે ટાકયુ આશ્રમનુ	૪૧
પોતપોતાતણુ આનુષો જગતમા	૨૮૬
પ્રક્ર આ મહન અધાર પાળળ ન્થુ	૨૩૫
પ્રકૃતિની શક્તિ આ સર્વને તોડતી	૧૨૨
પ્રકૃતિની શક્તિ જ્યાં વિશ્વના જાય ત્યાં	૧૨૧
પ્રકૃતિની શક્તિના મન સ્પષ્ટીકરણ	૧૨૪
પ્રભુતણી આશિયો ઉતરતી રહે મદદ	૨૦૧
પ્રાણી ભૂચગ બધા ભૂમિ પર જે જીવે	૨૦૦
કૃત ૩ કળ ગમે તેનુ એ હોય પણુ	૮૫
કૃત ખરતા વસને ન આપણ પડે	૭૩
બાલ્યમગે બધે માઉ દેખાઈને	૧૫૫
બીજના હાથમા હોડ ને પુણ છે	૧૦૧
બીજમાથી ઉગે હોડ નાનો પ્રથમ	૨૦૬

ખુદિની સાથ અદા ઉગે ને ખીલે	૧૮૯
બાહારો, પાદરીઓ અને કાંઈકો	૧૪૩
ભવ્ય તે ભાવિનુ માનવીજીવન એ	૨૧૪
ભવ્ય ભાનુપ્રભા શો મભર ઉભરતો	૩૭૧
ભાવ્ય, પ્રારબ્ધ કે નસીબ નામે કહે	૨૫૩
ભાવના કે રહી તેજ વાસ્તવિકતા	૩૧૫
ભાવ ને ખુદિની સૂક્ષ્મતાથી ભર્યા	૧૬૮
બૂતનાં દારને બધ કરેલે નહીં	૩૨૧
મનુજનુ હો કિવા હો પશુપ્રાણીનુ	૯૬
મનુજનોંકા જતી ગદન ગાગર ઉપર	૨૭
માદી જીતાય નહી માદીની શક્તિથી	૩૫૨
માદીમાથી પ્રાપ્તો દિમે માનવી	૨૯
માનવીઅતરે કઈકે દેશો વમે	૨૭૩
માનવીઆખમે દર લાગે બધુ	૧૯૧
માનવીઆખમા ભાવિ જીવનનલુ	૨૦૩
માનવી । ઉચ્ચ કર પ્રેમ તારા બધા	૩૩૫
માનવી । જીને આ લેખે પ્રભુ તુ	૩૦૫
માનવીએ કાંઈ નિજ અમે કશી એ	૧૫૪
માનવી જગતમા શુ મનઆપમે	૨૬૦
માનવીજીવન આ જગતમા મનુકુ	૯૭
માનવીજીવનમા માનવા જગતમા	૨૦૭
માનવીજીવનની જાણ નોંધ દહ	૩૭
માનવીજીવનની શક્તિ પનિમિત્ર બ્દી	૧૭૨
માનવી જીવને શુ ખીજને પૂઠ	૮૬
માનવીજીવનમા દુઃખના વાદળા	૧૧૪
માનવી જોષ અધાર આ જગતમા	૧૧૯

માનવી જ્ઞાન પંચેદ્રિયોથી ગ્રહે	૨૨૪*
માનવી ઝેરનો લેધ જ્યાં ત્યાં રહો	૧૩૨
માનવી નિજ વિગ્રામે રૂપે જન્મ લે	૩૧૪
માનવીને જગતદ્વારમાં પેસતાં	૨૮૩
માનવીને બધું જાતથી જાણું	૧૯૬
માનવીને મળ્યો આત્મ મોંઘો ઘણો	૧૬૯
માનવીબાળને વિધિ લઈ ખેસનો	૩૯
માનવીશુદ્ધિ ને માનવીકલ્પના	૨૫૨
માનવી રૂપ જેવું દિસે આજ એ	૨૦૯
માનવીરૂપ પ્રભુ પુરુષ કલ્પો બલે	૨૫૬
માનવીરૂપ હું જોઉં આ સર્વને	૩૬૭
માનવી લહરી હો સ્નેહસાગરતણી	૩૭૨
માનવી સર્વ છે ક્રમેનાં પૂતળાં	૧૩
માનવી ! રૂપી આ નયન તારાં કશું	૨૭૬
માનવીસિંધુ આ આપણો ઉદ્ધતો	૩૩૩
માનવી સ્વર્ગને કલ્પનામાં ધરી	૧૫૨
માનવીહૃદયમાં નાથનું બિંબ એ	૨૨૭
માનવી હૃદય સરકારવા, ઉચ્ચકવા	૩૬૫
માનવુ હોય તે સર્વ માનો બલે	૨૮૬
માત્ર મિલકત કહો, અપ્રુદ દોષત કહો	૩૪૦
મૃત્યુ આ એવું છે અન્યતુ, આપણું	૫૩
મૃત્યુ ને મરવને નિત્ય વીટી રહું	૫૨
મૃત્યુ જો મૃત્યુ જેવું જ દેખાત ને	૬૯
મૃત્યુ તો સર્વને માત્ર આખર રત્નું	૧૪૫
મૃત્યુથી નવજીવન પામતુ જગન આ	૬૧
મૃત્યુ નહીં હોય તો જીવન ક્યાં જીવન રહે	૬૨

મૃત્યુ નહીં હોય તો માનવી જગનમાં	૬૩
મૃત્યુ પાછળ કરું ના રહું હોય તો	૭૦
મૃત્યુમાં અંત શું સર્વ આવી ગયો	૬૮
મેઘ વરસે કદી રાતદિન વરંબર	૧૧૨
રંગબેરંગી ઉડતાં પનગો ફરે	૧૦
રાત ને દિવસ નિજ ઓપડો વિધિ લખે	૯૯
રાય ને રંકે શું, બિચ ને નીચ શું	૩૨૦
રોજ પેસાતણા ગંજ કરતા જગે	૪૬
લોક કેવોક હાથર હસો તેહની	૧૫૩
વર્ષ કોડો સુધી કાળ અંધારમાં	૧૮૬
વર્ષ લાખો યયાં માનવી પૂછતો	૧૬૪
વસ્તુનો આત્મ જોતાં જડે લાંચકી	૨૬૫
વાયુની લહર ફરી પોપચાં પર કહે	૨૬૩
વિધિ કહો, બાપ્ત કહો, કર્મ કે નસીબ કહો	૧૩૬
વિશ્વચેતન્ય એ સર્વ હામે રહે	૨૭૦
વિશ્વચેતન્ય છે ત્રીજા જગાણ સમું	૨૭૧
વિશ્વચેતન્ય જે આત્મરૂપે રહ્યું	૨૪૨
વિશ્વચેતન્ય જે સર્વ જીવને રહ્યું	૨૪૬
વિશ્વચેતન્યની મૂર્તિ કવિતા સમું	૨૪૮
વિશ્વચેતન્યનો એક તણખો પડી	૨૪૩
વિશ્વ છે સદા અન્યોન્યને આશ્રમે	૩૫૦
વિશ્વજાગે પડયો ઝવડનો માનવી	૨૬૨
વિશ્વજગારમાં વિશ્વચિન્તો દિમે	૧૦૩
વિશ્વનાં કંઈક અગણિત રૂપોમાં રહી	૮૨
વિશ્વનિયમે બધું જે થતું તમ આ	૨૫૯
વિશ્વની ખાસ અધારવા છે બરી	૩૨

વિશ્વતી બહેતી આ મનર સરિતા ઉપર	૭૪
રિશ્વતુ વ્હાણુ પૃથ્વીકિનારે રહી	૧૩૦
રિશ્વતો ધર્મ તે જીવનનો ધર્મ છે	૩૭૩
રિશ્વતો ધર્મ તો હોય એકજ બધે	૩૭૦
રિશ્વતો જ્ઞાન તાગકગણે ઉભન્તો	૨૦૦
પદ દીક નહી તેહના પાને	૧૮૮
વેતલગ જીવનમા મ્હાનનો માનવી	૨૧૦
ગકિતઓ કે છે માનવીની દહ	૨૧૧
શુદ્ધ એ રનેદ મો હૃદયમા ધારને	૩૭૪
શુ શુનામો બની એહના ઈગના	૧૫૫
શુ થયુ હોય અધાન વાડો ઘણો	૩૩
શુ નહીં રનેદ એ જીવનગૌમતણુ	૩૮
શુ હશે અચળ કષ્ટ ચિન્તિત આ જગતમા	૧૨
નકળ આ સૃષ્ટિનુ પગમ સર્જન સતત	૨૨૬
સમળ યજ્ઞાક્રમા આત્મ એન્ન ગ્દુ	૩૩૭
મતત શમ અને નિત્યના ભય વિશે	૧૮૮
મત્ય એ બોધ જ્ઞા માનવીને મગે	૨૬૮
મત્ય ને જૂઠ્ઠી જળ પળપળ જગે	૧૬૦
મત્યને પામના પથ જૂઠ્ઠા જૂઠા	૧૬૩
સત્યને રોધતા સતત નહેતુ જગે	૩૨૩
સત્યનો છે ઈર્ષ્યો ન મ ધર્મને	૧૫૮
સત્ય શુ જૂઠ્ઠુ શુ જીવન ને જગતમા	૧૬૧
મનર સસારસાગર ઉપર સરમ્તી	૨૬
મગિતના વહન શુ માનવીજીવન પણુ	૮૮
સર્વ અજ્ઞાનને કાઢતુ જગતથી	૨૮૪
સર્વ આ આપણા જીવનની જગતમા	૧૨૭

મર્ચ આ તારકો ઘૂમતા બોમમા	૩૪૯
મર્ચ આ પ્રકૃતિ કો મહાકળા જેવી છે	૧૨૫
સર્વ આભાસ આનંદ અને સુખતણા	૨૦૧
મર્ચ આ સદિ મોર્ચમા વિજયલી	૩૪
સર્વ વિમળ, ભય, દેવ ને સ્વાયં આ	૩૩૮
સર્વ બદલાય ને સર્વ વહી જાય આ	૩૬૯
મર્ચ બહાડનુ કેદ્ર અણુદીઠ જે	૨૪૦
સાચતા રાખજો સર્વ નિજ અનરે	૩૦૭
આધુમતો અને અધિભુનિઓ બધા	૧૬૨
માઝ કે નગ્નું નથી એક આ જગતમાં..	૧૩૪
સિંધુતુ નીચ આકાશમા જઈ ચડ્યુ	૬૬
સુખ નહીં વચ્ચુની રેણછેયે વમે	૩૪૫
સૂક્ષ્મ એ ઈન્દ્રિયો ખીપતા હૃદયમા	૨૦૫
સૂક્ષ્મને પરમ સવાદ અતગતણો	૩૪૭
સૂર્યથી એ મધું કિરણ સોના મમુ	૧૧
સૂર્યતુ કિરણ અંધાર ખાત્રી ગદે	૧૦૨
સદિ ને પૃથ્વી ને કાળના ચક્ર શુ	૬
તટિથીયા બધે વચિત શેષી રહી	૧૭૩
ગૂળ આ આંખ જે જીવનમા અનુભવે..	૩૭૭
ગૂળ આનંદ શુ આપશે આખરે	૩૫૫
ગૂળ એ દેહ ને ગૂળ પચેન્દ્રિયો	૨૨૮
ગૂળ પચેન્દ્રિયોથી જમે માનની	.	..	૨૨૧
ગૂળવાની જમે કૈંક ચિત્તાનીઓ	૨૦૪
સ્નેહ આનંદમાન્દ્ય છે જગતનુ	૩૬૦
સ્નેહની વાત આ માનની આ કરે	૩૬૩
સ્નેહ ને શક્તિની દોષ સમતોલન	૩૩૯

સ્નેહ, સમભાવ ને પરમ દૈવી દયા	૩૬૧
સ્નેહ સિન્દર્ય છે સર્વને સ્પર્શતું	૩૬૪
સ્વપ્ન છે જગત આ એમ જાણા કહે	૨૩
સ્વપ્ન જેવું જગત હોય આ તેથી શું	૨૫
સ્વર્ગ તે શું હશે, નરક તે શું હશે	૧૪૪
સ્વર્ગનો હત પણ માનવી એજ છે	૩૧
સ્વાત્મપ્રેમે બધી જગતચીજા દિસે	૧૩૧
હૃદય ધનકાર કે હૃદય ઉદ્ધાર કહે	૨૩૨
હૃદયરસવર કદી સ્વચ્છ શું નવ થશે	૩૬
દાસ્યનાં એર પર આંખ ને દરી ઝગે	૨૧૯
હો ભલે માઈ આ જીવન અતિ સદ્ગમ પણ	૨૮૯
હોય એવાજ પુદ્ગલ સમું જીવન આ	૭૫
હોય હજીહજ સરોવર બધું આંશુથી	૩૫૭
હોય નાનો ગમે તેટલો માનવી	૩૦૯
હોય પાસે છતાં કંઈજ દેખાય નહીં	૧૭૪

શુદ્ધિ પત્રક

પૃષ્ઠ	લીટી	અંશુદ્ધ	શુદ્ધ
૧૭	૬	પ્રભાચં ચિહ્ન લીટીને છેડે જોડાએ,	
૨૧	૧૦	લીટીને છેડે અર્ધવિરામ છે તે નહીં જોડાએ-	
૩૧	૯	સ્વમ	સ્વમ
૩૮	૧૬	માથે	સાટે
૬૬	૧૫	વર્તુલે	વર્તુલે
૭૫	૯	મત્વમાં	મત્વમાં
૭૯	૧૧	બધા	બધા
૯૫	૮	.	.
૧૮૨	૮	શાંત	શાંતિ
૧૮૮	૯	શૂળની	શૂળનાં
૨૧૭	૧૫	.	.
૨૫૧	૬	દિવ્ય	દિવ્ય
૨૬૩	૧૬	?	

નોંધ:—હેતુનુ જાપનાં કેટલાક શબ્દો પાનાં અનુસારો કેટલાક પ્રમાણ પડી ગયાં હોઈ છપાયાં નથી, ત્યાં ત્યાં ગુજ વાચકે તે સુધારી લેવાની કૃપા કરવી.